

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/40/>

Jaana Koivistoinen

**RIHVELITAULUSTA ROMPPUUN
Kaavin kunnan koululaitos 1876-1996**

**Suomen historian pro gradu-
työ Jyväskylän yliopiston
Suomen historian laitoksella
keväällä 1997**

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Historian laitos
Tekijä Jaana Koivistoinen	
Työn nimi Rihvelitaulusta romppuun - Kaavin kunnan koululaitos 1876-1996	
Oppiaine Suomen historia	Työn laji Pro gradu
Aika Kevät 1997	Sivumäärä 119
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Pro gradu- työ <i>Rihvelitaulusta romppuun - Kaavin kunnan koululaitos 1876 - 1996</i> on tutkimus 120-vuotiaan Kaavin koululaitoksen vaiheista. Kaavi on Koillis-Savossa sijaitseva 4000 asukkaan kunta, jonne ensimmäinen kansakoulu perustettiin vuonna 1876. Pro gradu- työn alussa luodaan lyhyt katsaus kirkolliseen kansanopetukseen ennen varsinaisen kansakoululaitoksen muodostumista. Kaavilla on parhaimmillaan toiminut yli 20 kansakoulua. Tutkimuksessa on käsitelty pääpiirteissään jokaisen koulun perustamis- ja mahdollisia lakkauttamisvaiheita.</p> <p>Tutkimus ei kuitenkaan ole ainoastaan eri koulujen vaiheiden kertomista, vaan siinä on pyritty luomaan kuva koulun "sisäisestä maailmasta" eli koulun oppiaineista, opetussuunnitelmista, oppilaista ja opettajista, koulupäivän rutiineista, juhlista ja muista tapahtumista 120 vuoden aikana. Tähän liittyy myös peruskoulujärjestelmään siirtyminen ja sen mukana tuomien muutosten kuvaaminen aina 1990-luvulle saakka. Työssä on selvitetty myös kunnallisen keskikoulun perustamista sekä ajoittain esille nousutta lukiokeskustelua. Erityisen tärkeänä osana pro gradu- työtä on koulun ja sitä ympäröivän kylän välisen vuorovaikutuksen selvittäminen.</p>	
Asiasanat Kansakoulu, keskikoulu, peruskoulu	
Säilytyspaikka Historian laitos	
Muita tietoja	

SISÄLTÖ

I JOHDANTO

- 1.1. Tehtävät ja lähteet 3
- 1.2. Elämää 1800-luvun Kaavilla 5

II KIRKOLLINEN KANSANOPETUS

- 2.1. Rippikoulu ovi avioliittoon 8
- 2.2. Lukkarit opettivat lukutaidon alkeita kinkereillä 10
- 2.3. Lukkarinkoulusta pitäjänkouluun 11

III KANSANOPETUS SIIRTYY SEURAKUNNALLA KUNNALLE

- 3.1. Kansakouluasetus ja ensimmäisen kansakoulun perustaminen Kaaville 14
- 3.2. Kirkonkylän kansakoulun ensimmäiset toimintavuodet 17
- 3.3. Kyläkokoukset vaativat koulujen perustamista Sivakan ja Maarian-
vaaran koulupiireihin 24
- 3.4. Kiertokoulut turvaavat maaseudun lasten alkuopetuksen 27

IV PIIRIJAKO TOTEUTUU HITAASTI

- 4.1. Kortteiseen vaaditaan piirijaon mukaista koulua 30
- 4.2. Luikonlahteen, Vehkalahteen, Viitaniemeen, Losomäkeen ja
Jyrinlahteen oma koulu 32
- 4.3. Kuvernööri ja senaatti velvoittavat kuntaa Rasimäen koulun
perustamiseen 34
- 4.4. "Ei tarvitse niin moneen kertaan jankata, kertominenkin riittää" 36

V OPPIVELVOLLISUUS ASTUU VOIMAAN

- 5.1. Oppivelvollisuuden toteutuminen Kaavilla 43
- 5.2. Uusia kouluja perustetaan Mäntyjärvelle, Retuseen, Rovevaaraan,
Rauantaipaleeseen, Ahosenniemeen, Suovaaraan ja Niinivaaraan 46
- 5.3. Kansakoulun arkea 50
- 5.4. Vanhempien pyynnöstä koulussa tehtiin mertoja ja rysiä 56
- 5.5. Koulunkäynti talvi- ja jatkosodan aikana 61
- 5.6. Sodan jälkeen perustetut koulut: Iivananpuro, Syrjävaara, Ylä-
Vehkalahti ja Kosulanniemi 65

VI OPETUS LAAJENEE - KESKIKOULUN PERUSTAMINEN KAAVILLE

6.1. Jatkokoulusta kansalaiskouluun - vuoden 1958 laki	68
6.2. Käden vääntöä keskikoulusta	72

VII VÄKI VÄHENEE, KOULUJA LAKKAUTETAAN

7.1. Kansakoulun viimeiset vuosikymmenet	76
7.2. Oppilaita ei riitä kaikkiin kouluihin	79

VIII PERUSKOULUN AIKA

8.1. Peruskouluun siirtyminen	83
8.2. Koulupiirirajojen muutoksista haetaan ratkaisua oppilaspulaan	85
8.3. Peruskoulun opetussuunnitelmat ja oppiaineet	88
8.4. 1990- luvun koulukeskustelua	94

IX OPETTAJA JA KOULU KYLÄYHTEISÖSSÄ

9.1. Opettajalle asetut vaatimukset	99
9.2. Koulu ja kylä	102
9.3. Opettajat ja oppilaat	106

120 VUOTTA KANSANOPETUSTA KAAVILLA

LIITTEET

Liite 1 Opettajaluettelot	109
Liite 2 Kaavin kunnan koulujen oppilasmäärät 1876-1996	114
Liite 3 Kartta Kaavin kunnasta ja koulujen sijaintipaikoista	115

LÄHTEET

I JOHDANTO

1.1. Tehtävä ja lähteet

Vuonna 1996 tuli kuluneeksi 120 vuotta Kaavin ensimmäisen kansakoulun perustamisesta. Tätä varten on tarkoitus julkaista koko koululaitoksen historiaa käsittelevä tutkimus, joka on samalla myös pro gradu- työni. Koska kouluhistoriassa on tarkoitus käsitellä laajemminkin kansanopetusta, myös aikaa ennen kansakoululaitoksen syntymistä, niin tutkimus ulottuu aina 1600-luvulle saakka. Suomalaisessa kouluhistoriassa kansakoululaitoksella on kuitenkin pääpaino, koska se käsittää yli sata vuotta varsinaisen koululaitoksen olemassaolosta. Näin myös käsillä olevassa työssä suurimman osuuden saa kansakoulun aika.

Varsin ongelmalliseksi kouluhistorian tutkimuksessa osoittautuu ei ainoastaan tutkimusajanjakson vaan myös sisällön laajuus. Työn aiheen tekee laajaksi yksinomaan se, että Kaavin kunnassa on ollut parhaimmillaan yli kaksikymmentä koulua, ja koska tarkoitus on selvittää koko koululaitoksen historia, niin se edellyttää, että jokainen koulu esitellään tavalla tai toisella. Tärkeää olisi, että historiassa tulisi esille koko ajanjaksolta toiminta, oppilaat, opettajat, opetukseen ja koulunkäyntiin sekä sen ulkopuoliseen toimintaan liittyvät seikat. Tästä syystä tässä työssä ei keskitytä vain yhteen tai kahteen ongelmaan, vaan luodaan kuva koko aikakauden koululaitoksesta.

Työssä ei ole kuitenkaan tarkoitus selvittää ainoastaan eri koulujen perustamisvaiheita, vaan pureudutaan myös eri ajanjaksojen ja koulumuotojen opetukseen, oppimiseen, oppilaisiin ja opettajiin sekä heille asetettuihin vaatimuksiin. Edellä mainittujen kysymysten lisäksi pyritään selvittämään, miten suhtautuminen kouluun on muuttunut ja mikä on ollut kyläkoulun merkitys eri aikoina. Lisäksi tarkastellaan opettajan ja ympäröivän yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta ja opettajan asemaa siinä. Tämän lisäksi selvitetään, miten eri aikakaudet, tapahtumat ja aatteet ovat vaikuttaneet opetukseen.

Kaavin pitäjä oli 1920-luvulle saakka huomattavasti laajempi kuin 1990-luvulla. Monet koulut, jotka aiemmin kuuluivat Kaavin pitäjään, siirtyivät Säyneisen ja Kaavin kunnallisen eron jälkeen Säyneisen kuntaan ja myöhemmin sitten Juankosken kuntaan. Juha Forsberg on tehnyt näistä entisistä Kaavin pitäjään kuuluneista kouluista jo aiemmin laajan selvityksen Juankosken kouluhistorian yhteydessä, joten ne jäävät nyt useassa kohdassa vain maininnalle.¹

¹Säyneisen kuntaan siirtyneet koulut vuonna 1924 olivat Säyneinen, Viitaniemi, Losomäki, Jyrinlahti, Konttimäki ja Siikajärvi.

Kirkollisen kansanopetuksen lähteinä ovat aikaisemmat tutkimukset, lähinnä Suur-Liperin historia sekä Kaavin pitäjänkokousten ja kirkonkokousten sekä piispantarkastusten pöytäkirjat. Seurakunnallista kansaopetusta, lähinnä lukutaitoa, kuvastavat kinkeri- ja rippikoulupäiväkirjat. Jonkunlaisena lisänä kansanopetuksen selvittämiseksi olisivat olleet pyhäkoulujen päiväkirjat, mutta ne eivät valitettavasti ole säilyneet. Kuntakokousten pöytäkirjat ovat vuoteen 1891 saakka kadonneet, joten ensimmäisen eli kirkonkylän koulun perustamisvaiheita selvitettäessä on turvauduttava muihin lähteisiin. Tiedot perustuvat pääasiassa Tauno Miettisen toimittamaan kirjaseen *Katsaus Kaavin kunnan kansakoulutoimintaan vuosilta 1876-1951*. Seuraavien koulujen perustamisvaiheet ovat selvitettävissä kuntakokousten ja kansakoululautakunnan pöytäkirjoista.

Opetukseen ja oppimiseen liittyviä asioita voidaan tutkia pääasiassa opettajien päiväkirjojen, opetussuunnitelmien ja haastattelujen avulla. Jonkinlaista yhteistä linjaa kuvastavat kouluhallituksen sekä kansakouluntarkastajien yleis- ja kiertokirjeet. Opettajien päiväkirjoja koko tutkittavalta ajanjaksolta on käytettävissä vain kirkonkylän koulun osalta. Muiden koulujen päiväkirjat on pääosin hävitetty, lukuunottamatta ensimmäisten toimintavuosien sekä sotavuosien aikaa. Vuosikertomusten ja opetussuunnitelmien avulla saadaan selville, miten sisällöt ovat muuttuneet eri oppiaineissa ja sitä kautta voidaan päätellä myös oppimisvaatimuksissa tapahtuneita muutoksia. Haastattelut ovat erityisen merkittäviä, kun halutaan luoda kuvaa oppimisympäristöistä ja käytännön tilanteista. Näitä asioita on hankala selvittää pelkästään vuosikertomusten perusteella, vaikka niistä joskus löytyykin mainintoja luokkahuoneista tai koulurakennuksista. Erään tärkeimmistä lähdesarjoista muodostavat koulujen johtokuntien pöytäkirjat. Ne eivät kerro ainoastaan sitä, mikä on ollut johtokuntien asema koulujärjestelmässä aikojen saatossa, vaan ne selvittävät myös koulujen erityispiirteistä, millaisia vaatimuksia koulun ulkopuolinen ympäristö on asettanut koululle ja sen opetustyölle sekä millainen on ollut niiden välinen vuorovaikutus.

Joistakin Kaavin kouluista on kirjoitettu pieniä historiikkejä koulujen merkkipäiviä varten. Tällaisia ovat jo edellä mainittu Tauno Miettisen toimittama *Katsaus Kaavin kunnan kansakoulutoimintaan vuosilta 1876-1951* sekä Pentti Evijärven *Kaavin kunnan koulutoimi 100-vuotias*. Sulo Leskelä on puolestaan kirjoittanut kirjan *Opin Sauna*, joka kertoo Luikonlahden koulun vaiheista. Tutkimuskirjallisuudesta tärkein on Aimo Halilan neljäosainen *Suomen kansakoululaitoksen historia*, joka ulottuu vuoteen 1939. Laajempia tutkimuksia koululaitoksen historiasta ei sen jälkeen ole tehty. Ehdottomasti tärkein lähdemateriaali on kuitenkin kunnan viranomaisten, kuntakokousten sekä valtuuston, lautakuntien ja

koulujen johtokuntien pöytäkirjat sekä vuosikertomukset, jotka antavat kuvan paikallisen koululaitoksen vaiheista ja kehitymisestä.

1.2. Elämää 1800-luvun Kaavilla

Kaavista tuli 1600-luvulla Liperin alainen kappeliseurakunta. Kaavilaiset eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä asemaansa Suur-Liperin alaisuudessa. Heidän osakseen tuli edelleen emäpitäjän rasituksia, muttakirkon palveluksista he eivät itse päässeet suoranaisesti nauttimaan. Erityisesti kaavilaisia kiusasi velvollisuus osallistua kaukaisen emäpitäjän kirkkorakennuksen kustannuksiin.² Kuitenkin vasta vuonna 1802 kirkonkokous anoi tuomiokapatulilta Kaaville itsenäistä asemaa, ja Kustaa IV Aadolfin päätöksellä se myönnettiin vuonna 1803.³

Suurin osa kaavilaisista sai tähän aikaan toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Talonpoikien ja torpparien osuus maataloudessa toimivasta väestöstä oli yhteensä runsas kolmannes, tilattomia oli noin kymmenen prosenttia. Pitäjässä oli myös virkamiehiä, papistoa, muita kirkon palvelijoita, siltavouteja ja postimestareita, mutta vielä vuonna 1870 vain kaksitoista ihmistä lukeutui virkamiehiin. Käsityöläisten ja muiden ammattihenkilöiden määrä kasvoi, samalla kun omavaraistaloudesta alettiin siirtyä vaihdantatalouteen. Niinpä 1800-luvun puolivälissä Kaavilla oli sellaisia elinkeinonharjoittajia kuin suutareita, räätäleitä, seppiä, muurareita ja karvareita.⁴

Kaavi ja koko Itä-Suomi oli 1800-luvulla voimakasta kaskitalouden aluetta. Maa oli kivikkoista, sitä oli vaikea raivata pelloiksi, ja niinpä kaskeaminen oli koko maatalouden kulmakivi. Vielä 1820-luvulla lähes puolet ruissadosta saatiin kaskista. Metsän arvon noustessa ei itäisessä Suomessakaan kannattanut enää haaskata metsää kaskeamalla, kun paremman elannon sai myymällä puuta. Samalla lypsykarjatalous alkoi tulla yhä tärkeämmäksi maatalouden osa-alueeksi.⁵

Kansa eli vielä 1800-luvulla luontaistaloudessa ja oli siten riippuvainen luonnonolosuhteista. Katovuodet koettelivatkin ihmisiä useita kertoja 1800-luvun aikana. Milloin viljan vei halla, milloin kuivuus. Pahimpina aikoina saatiin lykkäystä viljavelkojen maksuun, mutta aina sekään ei riittänyt, vaan jouduttiin lähtemään kerjuulle.⁶ Kaavilla väestönkehitys oli vaikeista ajoista huolimatta tasaista ja kasvavaa. Kun vuonna 1769 asukkaita oli ollut 2365, asukasluku ylitti sadan vuoden päästä jo seitsemän tuhannen rajan.⁷ Pahimmin nälkä koetteli Kaavia vuonna 1868, jolloin 769

²Saloheimo 1980, 410.

³Palho 1953, s.16.

⁴Tuomi 1986, s.616-617, 620-621, 624-625.

⁵Tuomi 1986, s.195,205.

⁶Tuomi 1986, s.408-411.

⁷Saloheimo 1980, s.530.

ihmistä menetti henkensä. Ihmiset eivät kuolleet suoranaisesti nälkään, vaan suurempana syynä oli heikosta ruuasta ja viljanpuutteesta aiheutunut huono vastustuskyky taistella erilaisia tauteja vastaan. Kaavilla kuolleisuus ylitti syntyvyyden kolmenatoista vuotena 1800-luvulla, kun taas vastaavasti koko maassa kuolleisuus oli syntyvyyttä suurempi yli viitenäkymmenenä vuonna.⁸

Kaavin hengellisen elämän johdossa oli ollut 1600-luvun jälkipuoliskolta lähtien Kiljander-suku. Kappalaisen virka kulki isältä pojalle 1700-luvun loppuun saakka, jolloin Samuel Kiljander valittiin Kaavin ensimmäiseksi kirkkoherraksi. Hän oli tässä virassa kuolemaansa saakka vuoteen 1829, ja häneen päättyi Kiljander-suvun pitkä tie kaavilaisten sielunpaimenena.⁹ Tästä eteenpäin yli viidenkymmenen vuoden ajan kirkkoherran tehtäviä hoiti Johan Adolf Ottelin. Hänen aikanaan kaavilaisten sivistyselämä kohentui merkittävästi, ja Ottelinin ansioksi voidaan laskea myös se, että pitäjän ensimmäinen kansakoulu aloitti toimintansa kirkonkylässä pappilan maalla.¹⁰ Ottaen huomioon Ottelinin innon kansan sivistystason kohottamiseksi on todennäköistä, että hän oli perustamassa myös kirkonkylän lainakirjastoa vuonna 1859. Pitäjänkokouksen pöytäkirjanote kertoo, että "lainakirjasto perustettiin muutamien yhteistä parasta ja kansan valistusta ja sivistystä rakastavain ihmisten vapaatahtoisilla raha- ja kirjalahjoilla."¹¹

Elämä vilkastui monella tapaa 1800-luvulla. Maakaupan vapauttaminen toi maaseudullekin kauppiaat, eikä rahvaan enää välttämättä tarvinnut matkustaa satojen kilometrien päähän Ouluun suolaa ostamaan.¹² Kun väestön varallisuus parani, niin alettiin ostaa yhä enemmän valmiita tuotteita. Kahvin ja sokerin käyttö alkoi vuosisadan lopulla yleistyä niin talonpojan kuin torpparinkin kahvipöydässä.

Perinteisesti järvien ympäröimällä seudulla olivat vesitiet olleet tärkeimpiä kulkureittejä niin kesällä kuin talvellakin. Kun ei ollut autoja, ei teitäkään tarvittu, vaan posti kulki pienempääkin kärritietä, eikä pitkille matkoille ollut tarvetta lähteä. Ruotsin vallan aikana oli rakennettu yleinen maantie Kuopiosta Kaaville. Postitiehänke Nurmekselta Kaaville oli vireillä 1790-luvulla, mutta se kaatui rahvaan vastustukseen. Vasta 1820-luvulla tie saatiin ajokelpoiseksi. Seuraava suurempi tiehanke oli kruunun varoilla tehty Juuka - Kaavi - tie 1800-luvun puolivälissä. Kesäisin Kuopioon päästiin laivalla Akonpohjasta. Talonpojilla oli tientekorasitusten lisäksi muitakin velvollisuuksia, ja yksi näistä oli postin kuljetus, joka säilyi aina 1800-luvulle saakka talonpoikien huolena. Sanomalehtiä ja kirjepostia oli vielä tähän aikaan vähän.

⁸Tuomi 1984, s.109-111.

⁹Tuomi 1984, s.511.

¹⁰Palho 1953, s.18.

¹¹MMA, Kaavin pitäjänkokousten pöytäkirjat 1862-1877, 15.11.1868.

¹²Tuomi 1984, s.317, 324.

Pääasiassa posti oli virkapostin kuljettamista pitäjän rajalle, josta se sitten vietiin samalla tavalla eteenpäin.¹³

Vuonna 1807 Liperi oli jaettu Liperin, Kaavin ja Kontiolahden nimismiespiireihin, joissa tärkein paikallishallinnon virkamies oli nimismies. Vuodesta 1788 Liperi oli kuulunut Karjalan yliseen tuomiokuntaan. Se jaettiin vuonna 1821 Pielisjärven ja Liperin tuomiokuntiin, joista jälkimmäiseen myös Kaavi kuului.¹⁴ Alempiin virkamiehiin lukeutuivat siltavoudit, joiden tärkeänä tehtävänä oli valvoa siltojen ja teiden kunnan lisäksi, että talonpojat huolehtivat omista tieosuuksistaan. Siltavoutien lisäksi paikallisesta hallinnosta olivat huolehtimassa jahtivoudit ja neljännesmiehet.¹⁵ Kaavin paikallishallinnon päättävänä elimenä oli ollut 1700-luvulta lähtien pitäjänkokous, jonka itseoikeutettuna puheenjohtajana toimi kirkkoherra. Kirkkoneuvostosta kehittyi toimeenpaneva elin, jonka yhtenä tehtävänä oli mm. seurakuntalaisten valvonta ja kirkkokurista huolehtiminen. Vuoden 1826 ohjesäännön mukaisesti pitäjänkokouksia pidettiin vähintään kaksi kertaa vuodessa. Kokous valitsi lukkarin, urkurin ja muut toimihenkilöt, ja sen päätösvaltaan kuuluivat verotus, opetusasiat, järjestyksen ylläpito ja viljamakasiinit. Pitäjänkokouksen päätöksentekoon saivat osallistua vain maata omistavat, ja mm. torpparit ja käsityöläiset saivat olla mukana asioiden käsittelyssä vain jos ne koskivat heidän oikeuksiaan.¹⁶

Taloudellinen murros, vapaammat poliittiset olot ja sääty-yhteiskunnan mureneminen olivat edesauttamassa hallinnollista muutosta, jonka näkyvin muoto oli vuoden 1865 kunnallisasetus. Talonpojat olisivat olleet tyytyväisiä entiseen pitäjänkokousjärjestelmään, mutta papisto oli puolestaan tyytyväinen uuteen järjestelmään, kun se kevensi heidän työtaakkaansa. Vuoden 1865 asetuksella kunta ja seurakunta erotettiin toisistaan. Paikallishallinnon päättäväksi elimeksi tuli kuntakokous, ja kunnallislautakunta valmisteli ja toimeenpani asiat. Kuntakokoukseen osallistumisoikeus laajeni jonkin verran, sillä nyt kokouksiin saivat osallistua ne kuntalaiset, jotka olivat Suomen kansalaisia, hallitsivat itse omaisuuttaan ja maksoivat kunnalle veroa tuloista.¹⁷

Vaikka varallisuus oli kasvanut ja metsät antoivat mukavaa lisätuloa, oli vielä monista asioista puutetta eikä nälkäkään ollut aivan vieras asia. Ikkunalasit olivat vasta äskettäin yleistyneet talonpoikaisiin taloihin, samoin uloslämpiväät uunit. Vaatteet tehtiin villa- tai sarkakankaasta. Ruis ja nauris olivat vielä ruokatalouden perusta, eikä maitoa riittänyt ruokajuomaksi vaan se valmistettiin myyntiä varten voiksi.¹⁸

¹³Tuomi 1984, s. 431,447-448.

¹⁴Tuomi 1984, s.365.

¹⁵Tuomi 1984, s.362.

¹⁶Soikkanen 1966, s.75-76.

¹⁷Soikkanen 1966, s.159-160.

¹⁸Tuomi 1984, s.565-570.

II KIRKOLLINEN KANSANOPETUS

2.1. Rippikoulu ovi avioliittoon

Huolimatta monista taloudellisista puutteista kansa ei ollut kuitenkaan jäänyt kokonaan sivistystä paitsi, sillä kirkko oli perinteisesti pöntännyt jokaisen päähän ainakin katekismuksen ja kristinopin alkeet. Tähän oltiin tyytyväisiä eikä nähty lisäsivistyksestä mitään käytännön hyötyä. Kirkon määrätietoinen sivistystyö kansan parissa oli alkanut jo 1600-luvulla. Kirkollisen kansanopetuksen päämäärä oli kasvattaa kansalaisista kiitollisia ja kuuliaisista alamaista taivaallista ja maallista esivaltaa kohtaan.¹⁹ Jokaisen seurakuntalaisen tuli kyetä itse lukemaan raamattua ja virsikirjaa. Jos lukeminen ei onnistunut, piti ainakin tuntea katekismuksen tärkeimmät opinkappaleet, mikä useimmiten kuitenkin merkitsi ulkoapettelemista.

Kaavilla rippikoulut olivat pitkään ainoa pakollinen kansan koulu. Sen läpäiseminen oli ehtona päästä täysivaltaiseksi seurakunnan jäseneksi. Aluksi rippikoulut olivat lyhyitä tilaisuuksia, usein perjantaisin, jolloin kirkkoherra kuulusteli ehtoolliselle ensi kertaa tulevia. Jos oli puutteita tiedoissa, oli vielä lauantai aikaa parantaa niitä ennen ehtoollista. Edellytyksenä ehtoolliselle pääsulle oli katekismuksen ulkoosaaminen ja lukutaito. Kun tämä yhden päivän opetus osoittautui ennen pitkää riittämättömäksi, pidennettiin 1760-luvulla rippikoulun kestoa yhteen viikkoon. Rippikoulua todennäköisesti pidettiin vuodesta 1797 lähtien kerran vuodessa, vaikka kirkkoherra Stenfeldtin aikana vanhemmat eivät jostain syystä laittaneetkaan lapsiaan rippikouluun, ja koulu jäi muutamana vuonna pitämättä.²⁰ Vuodesta 1813 lähtien rippikoulua pidettiin viikko keväällä ja viikko syksyllä, tytöille ja pojille erikseen. Poikkeuksiakin löytyi, sillä eräänä vuonna ne pojat, joiden täytyi käydä asevelvollisten arvannostossa Joensuussa, saivat käydä kahden viikon rippikoulun yhdessä tyttöjen kanssa. Rippikoulu pidennettiin vielä 1800-luvun jälkipuoliskolla kolmeksi viikoksi.²¹

Kristinopin pääkappaleiden ja katekismuksen sisä- ja ulkoluvun taitoa kuulusteltiin myös kinkereillä, koska rippikoulu aika oli kuitenkin sen verran lyhyt, että vaadittiin edes jonkinlaiset alkutiedot jo ennen sitä. Jos sisäluku ei onnistunut, tiesi se lukkarinkouluun menoa. Useimmiten kuitenkin pelkkä ulkoluku katsottiin riittäväksi.²² Vuonna 1813 Porvoon tuomiokapitulini kiertokirje määräsi, että rippikouluun tuli mennä 15 - 16-vuotiaana. Kaavilla tätä ei ilmeisesti aivan noudatettu koska piispantarkastuksessa vuonna 1844 huomautettiin, että nuoret olivat usein jo 20-

¹⁹Kivinen 1988, s.83.

²⁰Manninen 1917, 83-84.

²¹Tuomi 1984, s.533-534.

²²Salokas 1930, s.133; KKiA Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1881-1889, 25.3.1882.

vuotiaita rippikouluun tullessaan. Piispan mielestä rippikouluun piti tulla viimeistään 17-vuoden iässä.²³ Vielä 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä löytyi yli 20-vuotiaita lukutaidottomia, joiden täytyi mennä laiskankouluun ripille päästäkseen.²⁴

Rippilasten taitoja tarkastettiin myös muutaman vuoden välein pidetyissä piispantarkastuksissa. Lukemista oli ilmeisesti harjoitettu ahkerasti kotona ja kinkereissä ja piispa antoi arvosanan tyydyttävä sisäluvussa ja katekismuksen ulkoluvussa vuoden 1839 tarkastuksessa.²⁵ Ripille pääsy ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys. Saattoi joutua yrittämään jopa kolmekin kertaa ennenkuin "päästettiin".²⁶ Tästä kertoo myös hylättyjen suuri määrä, mikä oli esimerkiksi 1860-luvulla Liperissä 20 - 45 %. Ehtoolliselle päästäminen tapahtui pitkän aikaa ilman mitään juhlallisuuksia. Konfirmaatio tuli pakolliseksi vuonna 1842, mutta Kaavilla oli ensimmäinen konfirmaatio järjestetty jo muutamaa vuotta aikaisemmin eli vuonna 1839.²⁷

Pyhäkoulutoiminta alkoi Suomessa 1830-luvulla ja Liperissä 1850-luvulla. Aluksi pyhäkoulut olivat hartaustilaisuuksia mutta pian niistä kehittyi merkittäviä tilaisuuksia maaseudun asukkaiden opetustyössä. Kun koulumestari Meclinin jälkeen ei saatu uutta koulumestaria pitäjään, vastasi pyhäkoulu vanhempien ohella lasten alkeisopetuksesta. Sunnuntaikoulusta tulikin huomattavasti suosituampi koulumuoto kuin pitäjänkoulu oli ollut, ja sen vaikutus ulottui laajemmalle alueelle.

Nimensä mukaisesti sunnuntaikoulua pidettiin sunnuntai-iltapäivisin. Opetusta annettiin niin raamatunhistoriassa ja katekismuksen luvussa kuin myös tavaamisessa ja sisäluvussa, eli pyhäkoulu oli rippikouluun valmistava koulu. Varsinkin Kaavilla pyhäkoulutoiminta oli erittäin vireää. Vuonna 1867 pitäjässä oli 41 pyhäkoulua, joissa kävi yhteensä yli 1000 oppilasta.²⁸ Pyhäkoulun suosiota ei voida selittää opettajien pätevyydellä. Opettajina oli pääasiassa vain lukutaitoisia kyläläisiä, joille kristinopin opettamisesta tuli tärkeä elämäntehtävä, josta he eivät saaneet edes mitään palkkaa. Ainoana pyhäkoulunopettajan vaatimuksena lukutaidon lisäksi oli kristillismielisyys.²⁹ Kaavilla pidetyssä Ylä-Karjalan rovastikunnan pappien kokouksessa vuonna 1863 kyllä ehdotettiin palkan maksamista opettajille, mutta se ei saanut kannatusta, koska pelättiin, että kansa alkaisi vieroksua pyhäkoulua lisäkustannusten pelossa.³⁰ Pyhäkoulujen merkitys kansanopetuksen edistäjänä oli kuitenkin Kaavilla merkittävä, sillä se huolehti vuosikymmenet maaseudun lasten alkeisopetuksesta.

²³KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 1844.

²⁴KKiA Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1881-1889,30.10.1881.

²⁵KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 1839.

²⁶KKiA Rippilasten luettelo 1881-1911.

²⁷Tuomi 1984, s.534.

²⁸Tuomi 1984, s.535.

²⁹Halila I 1949, s.169-170.

³⁰Salokas 1930, s.150.

2.2. Lukkarit opettavat lukutaidon alkeita kinkereillä

Lukutaitoa ja katekismuksen tuntemista valvottiin kinkereillä eli kylänluvuilla. Ne olivat pelättyjä tilaisuuksia, ja papisto usein valitti, etteivät kaikki kyläläiset saapuneet paikalle. Kristinoppia ei pöntetty ainoastaan kinkereiden takia, sillä ilman näitä taitoja ei ollut toivoa päästä ehtoolliselle ja naimisiin.³¹ Kinkeritoiminta alkoi jo 1600-luvulla, kun papit kiersivät pitäjillä keräämässä saataviaan, ja samassa yhteydessä he saattoivat suorittaa myös kirkollisia toimituksia.³² Varsinaiset kylänluvut alkoivat 1700-luvun ensi vuosikymmenillä. Niissä pappi kuulusteli täysi-ikäisten taitoja ja samalla lukkari opetti lapsia. Taidot merkittiin kinkerikirjaan risteillä, viivoilla ja pisteillä. Jos omasi hyvät taidot, merkittiin risti, huonot taidot merkittiin viivalla tai pisteellä. Vuonna 1841 piispa Ottelin suositteli ns. lukuseleiden käyttöönottoa, koska niiden oli todettu innostavan lapsia lukemiseen.³³

Jos pappi huomasi, ettei lukutaito ollut kehittynyt tai uskonkappaleiden tuntemisessa oli puutteita, saattoi se tietää sakkoja. Niitä saattoi saada myös silloin, jos ei ollut saapunut ollenkaan kylänlukuihin.³⁴ Vuodelta 1755 on tiedossa tapaus, jossa Liperin kirkkoherra Possenius vetosi käräjiin saadakseen Kaavin karsikkovaaralaiselta mieheltä ulosmitatuksi kinkeripinnaussakot.³⁵ Sakot lienevät kuitenkin olleen harvinaisempia, ainakin 1800-luvun kinkeripäiväkirjojen perusteella. Useimmiten selvittiin pelkästään ankarilla nuhteilla ja tukkapölyllä. Jos lapsien lukutaito ei ollut parantunut, joutuivat vanhemmat ankaran arvostelun kohteeksi, kun eivät olleet huolehtineet lastensa opetuksesta.³⁶

Papille ja lukkarille ei kansanopetustehtävä ollut suinkaan helppo. Tuomiokapitulin ohjeiden mukaan pääsiäiseen mennessä oli joka vuosi pidettävä yksi kylänlukukierros, ja ottaen huomioon pitäjän laajuuden ja sen aikaiset kulkuvälineet, oli papilla varsin raskas työ muiden tehtäviensä ohella kiertää pitäjää. Aluksi papit kulkivat kylänluvuissa omilla hevosillaan, mutta sitten vähitellen siirryttiin siihen, että pappi tuli omalla kyydillä ensimmäiseen lukupaikkaan, josta sitten kylänmiehet kuljettivat hänet eteenpäin.³⁷ Kylänlukujen pitäjät saapuivat kinkeritaloon jo iltapäivällä, jolloin merkittiin kinkeripiirissä tapahtuneet väestön muutokset. Tämän lisäksi kylänmies teki selkoa seurakuntalaistensa siveellisestä elämästä. Ehkä ei haluttu kinkeripiiriä huonoon maineeseen tai sitten kyläläisten elämä oli ollut niin puhdasta,

³¹Salokas 1930, s.131-132 ;

³²Saloheimo 1980, s.410.

³³KKiA, Piispan ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 30.8.1841.

³⁴Tuomi 1984, s.532.

³⁵Saloheimo 1980, s.411.

³⁶KKiA, Kinkeripäiväkirja 1881-1890.

³⁷MMA, Kaavin pitäjän- ja kirkkokokousten pöytäkirjat 1836-1862, 5.2.1860.

sillä usein ei ollut mitään paheita ilmoitettavana. Pääasiassa nuhtelun ja varoituksen aiheina olivat kortin pelaaminen, salakapakointi sekä tanssien pito.³⁸

1700 - 1800-lukujen taitteessa Kaavilla kukin kylä muodosti oman piirinsä, joita oli Kaavilla yli kolmekymmentä. Piirin väestä kuitenkin vain puolet saapui kylänluvuille kuulusteltavaksi. Rippikouluun pyrkijöiden tuli olla ehdottomasti paikalla, koska sitä pidettiin alkukuulusteluna varsinaiseen rippikouluun pääsulle. Erityisesti Kaavilla valitettiin sitä, että irtainta väkeä oli vaikea saada paikalle.³⁹ Kinkerit eivät kuitenkaan jääneet pelkäksi pelottavaksi kuulustelutilaisuudeksi, vaan sillä oli merkitystä myös koko kyläyhteisön elämän ja yhteydenpidon kannalta, kokoontuivathan kyläläiset tällä tavalla edes kerran vuodessa yhdessä pohtimaan kylän asioita.

2.3. Lukkarinkoulusta pitäjänkouluun

Lukkarinkoulua oli pidetty Suomessa 1600-luvulta lähtien. Vaikka lukkarit eivät aina osanneet itsekään lukea, säilyi lukkarinkoulu kuitenkin pitkään maaseudun asukkaiden ainoana kouluna.⁴⁰ Vuonna 1723 kuningas antoi määräyksen, jonka mukaan vanhempien velvollisuus oli rangaistuksen uhalla huolehtia lastensa lukutaidon ja kristinopin alkeiden opettamisesta. Jos vanhemmat olivat itse lukutaidottomia tai eivät muutoin pystyneet huolehtimaan velvollisuudestaan, oli lapset vietävä lukkarin oppiin.⁴¹ Lukkarinkouluun lähetettiin usein laiskoja ja hitaammin oppivia rippikoululapsia, minkä takia se sai pian laiskankoulun maineen. Kotiopetus katsottiin kuitenkin edelleen ensisijaiseksi lasten lukutaidon hankkimisessa. Rovastintarkastuksessa 1750-luvulla todettiin, että Kaavilla laitettiin lapset lukkarin opetettavaksi ja vanhemmat huolehtivat lukkarin palkasta. Köyhät lapset saivat käydä lukkarinkoulua ilmaiseksi.⁴²

Usein syytettiin lukkareita, etteivät nämä välittäneet opetuksesta. Opetustyö ei ollut kuitenkaan lukkarin päätehtävä, vaan esimerkiksi vuonna 1767 Liperin lukkari Anders Heinriciusta velvoitettiin pitämään lukkarinkoulua vain silloin kun hänellä oli siihen aikaa.⁴³ Toisaalta ongelma saattoi olla siinä, etteivät lukkarit olleet saaneet minkäänlaista koulutusta opetustyöhön, joten ulkoalukeminen ja kuorossa lausuminen

³⁸KKiA, Kinkeripäiväkirja 1881-1890.

³⁹Tuomi 1984, s.533.

⁴⁰Halila I 1949, s.43.

⁴¹Melin 1977, s.12.

⁴²KKiA, Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1752-1972.

⁴³Tuomi 1984, s.523-524.

ei ehkä ollut lapsistakaan kovin mielekästä. Myös huono palkka saattoi olla syynä lukkarin välinpitämättömyyteen suhtautumiseen opetustyöhönsä.⁴⁴

Kun lukkarit eivät pystyneet hoitamaan opetustehtävää, määrättiin vuonna 1763, että seurakunnan piti palkata kiertäviä opettajia eli koulumestareita. Pitäjänkoulutoiminta alkoi Liperissä vuonna 1764. Sitä ei pidetty yhdellä määrättyllä paikalla, vaan opettaja kierteli kylästä toiseen. Enää ei korostettu niinkään vanhempien velvollisuutta, vaan opetuksen järjestäminen jäi seurakunnan huoleksi. Pitäjänkoululaitos lähti Liperissä verkkaisesti liikkeelle, koska asukkaat eivät halunneet enää uusia rasituksia maksettavaksi. Koulumestarin palkka oli aluksi kaksi kappaletta viljaa sekä kolme hopeaäyriä talolta ja torpalta. Koska viljasta oli jo muutenkin puutetta, saatettiin paikoin jopa kieltäytyä maksamasta palkkaa koulumestarille, minkä takia toiminta loppuikin hyvin nopeasti.⁴⁵

Koulumestari piti koulua useissa paikoissa eri puolilla seurakuntaa oppilaiden iän vaihdellessa 10 ja 20 ikävuoden välillä. Pitäjänkoulunkin tärkein tehtävä oli valmistaa nuoria ehtoolliselle ja sitä myötä avioliittoon. Toisin sanoen se siis valmisti nuoria rippikouluun. Sitä varten piti hallita sisäluku ja tietää kristinopin peruskäsitteet. Oppikirjana käytettiin jotain uskonnollista aapistaa. Koulua pidettiin yhden tai kahden viikon ajan, seitsemän tuntia päivässä. Liperin pitäjä oli kuitenkin niin laaja, että yhdellä koulumestarilla saattoi mennä jopa neljä vuotta kaikkien pitäjän lukupiirien kiertämiseen. Ja kun oppilaat eivät viihtyneet koulussa aina edes kokonaista kahta viikkoa, jäi lukutaidon opettaminen useassa tapauksessa edelleen muiden vastuulle,⁴⁶ eikä näin ollut ihme, jos pitäjänkoulu nähtiin hyödyttömänä, kun lapset eivät oppineet siellä edes lukemaan.

Koulumestarit olivat usein ylioppilaita tai pappien poikia, jotka eivät olleet päässeet isänsä ammattiin. Niin oli käynyt myös Liperin kappalaisen pojalle Arvid Alopaeukselle. Seurakuntalaisetkin olisivat toivoneet pappia koulumestarin virkaan, mutta saatiin tyytyä ylioppilas Alopaeukseen. Liperiläiset eivät kuitenkaan olleet tyytyväisiä uuteen koulumestariinsa, ja etenkin kaavilaisten mielestä Alopaeus oli sopimaton virkaansa. Häntä pidettiin laiskana, eivätkä lapset oppineet mitään hänen johdolla. Päinvastoin he unohtivat senkin, minkä olivat kouluun tullessaan muistaneet. Tunneilla ei ollut minkäänlaista kuria, ja aika käytettiin leikkimiseen. Alopaeusta vastaan nostettiin syytteitä, ja lopulta vanhemmat eivät enää laittaneet lapsiaan hänen opetukseensa. Vuonna 1769 itse kirkkoherra Melartopaeus oli pitämässä kokousta Kaavilla. Alopaeusta syytettiin monella tavalla, mistä kirkkoherra päätteli, että joku oli kiihottanut talonpojat koulumestaria vastaan koska he itse tuskin olisivat pystyneet arvostelemaan koulumestaria näin ankarasti. Tähän kirkkoherra vielä lisäsi,

⁴⁴Halila I 1949, s.45-46.

⁴⁵Saloheimo 1980, s.415.

⁴⁶Tuomi 1984, s.535.

"ettei muualla koko Liperin kirkkoherrakunnassa kristinoppi, mitä tietoon tulee, ollut niin takapajulla kuin Kaavin kappelissa". Kaavilaisten opetuksen Alopaeus jättikin jo 1780-luvulla kappeliseurakunnan papistolle. Liperiläiset olivat kuitenkin niin kyllästyneitä pitäjänkoululaitokseen, että meni vuosia, ennen kuin valittiin seuraaja Alopaeuksen eron jälkeen.⁴⁷ Koulumestarin sosiaalinen asema kansan silmien edessä ei koskaan saavuttanut papin tai lukkarin nauttimaa arvonantoa, joten tämäkään tuskin houkutteli koulutettuja ihmisiä koulumestarin uralle.

Kaavi sai siis vuodesta 1780 lähtien itse järjestää seurakuntalaistensa alkuopetuksen. Pitäjänkoululaitosta kohtaan tunnettiin syvää epäluuloa ja siksi haluttiinkin pappi huolehtimaan kansanopetuksesta. Kaavilaiset olivat valmiita maksamaan jopa korotettua palkkaa, jos vain joku pappi suostuisi ottamaan tehtävän vastaan.⁴⁸ Ilmeisesti ei löytynyt halukkaita pappeja koulumestarin vaatimaan toimeen, koska Kaavi oli ilman koulumestaria vuoteen 1807 saakka, jolloin apupappi Johan Meclin valittiin virkaan. Seurakuntalaiset kuitenkin valittivat jo vuoden 1815 piispantarkastuksen yhteydessä, että Meclin ei ollut huolehtinut opetusvelvollisuudestaan asianmukaisesti eikä pitänyt pitäjänkoulua kylittäin niin kuin oli tarkoitus. Valitettiinpa siitakin, ettei koulumestari ottanut lapsia kouluun, jos he eivät osanneet kirjaimia ennestään. Koska Meclin ei kuitenkaan nuhteluista huolimatta onnistunut täyttämään tehtävänsä seurakuntalaisten toivomalla tavalla, he lopettivat kokonaan palkanmaksun koulumestarille.⁴⁹ Pitäjänkoulusta ei tullut missään vaiheessa kansan keskuudessa suosittua opetusmuotoa. Pohjois-Karjalan ja Savon asukkaat olivat jo niin paljon tuskastuneet pitäjänkouluihin, että he tekivät aloitteen Porvoon valtiopäiville koulumestari laitoksen lakkauttamisesta.⁵⁰ Lapsia peloteltiin koulumestarin tulemisella.⁵¹ Kaavilaisetkin olivat pettyneitä pitäjänkouluun ja koulumestareihin, koska Kaaville ei valittu enää uutta koulumestaria vuodesta 1819 eteenpäin.

⁴⁷Tuomi 1984, s.536-537 ; Manninen 1917, s.93-96.

⁴⁸Tuomi 1984, s. 540.

⁴⁹KKiA, Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 1815.

⁵⁰Tuomi 1984, s.538.

⁵¹Halila I 1949, s.69.

III KANSANOPETUS SIIRTYY SEURAKUNNALTA KUNNALLE

3.1. Kansakouluasetus ja ensimmäisen kansakoulun perustaminen Kaaville

Maaseudun kansanopetus oli 1800-luvun alkupuolella vielä varsin kirjavaa, mutta pääasiassa se oli kirkon vastuulla. Opetuksen tärkein tavoite oli valmistaa lapsia rippikouluun ja ehtoolliselle, ja siksi myös opetuksen sisältö oli sen mukaista. Kirkko säilytti pitkään asemansa varsinkin maaseudulla lasten alkeisopetuksen huolehtijana. Kirkon opetus oli kuitenkin puutteellista, eikä se vastannut enää ajan vaatimuksiin. Kansanopetukselle alettiin vähitellen löytää muitakin kuin uskonnollisia päämääriä. Lukutaito oli loppujen lopuksi vielä varsin vaatimatonta, kirjoitustaidosta puhumattakaan.

Lopullisen sysäyksen kansakouluasian kehittämiseksi antoi Aleksanteri II:n senaatille antama viisikohtainen taloudellinen kehittämisohjelma vuonna 1856, jota pidetään myös kansakoulun syntymävuonna. Tähän kuului tärkeänä osana kysymys, "miten voitaisiin helpottaa kansansivistystä tarkoittavien koulujen järjestämistä maalaiskunnissa", mikä siis kytkeytyi osaksi laajempaa hanketta taloudellisten olojen kohentamiseksi.⁵² Veli Nurmi on erityisesti painottanut sitä, että kouluasioita tulisi tarkastella muun yhteiskuntakehityksen ohessa. Kansakoulun aikaansaamista pidettiin teollisuuden, maa- ja metsätalouden ja yleensäkin talouselämän kehittymisen kannalta välttämättömänä edellytyksenä. Henkinen ja aineellinen vaurastuminen kulkivat käsi kädessä.⁵³

Vuonna 1858 annettiin asetus, joka oli tärkeä askel kohti kansakoululaitosta. Siinä korostettiin kansakoulujen perustamisen tärkeyttä ja luvattiin tätä varten valtiovallan taloudellista tukea. Seurakunnat kuitenkin edelleen velvoitettiin huolehtimaan lasten alkeisopetuksesta, ja tätä varten tuli perustaa pyhä- ja kyläkouluja. Yksi merkittävimmistä kansakoulun puolustajista ja suunnittelijoista oli Uno Cygnaeus, kansakoulun isäksikin tituleerattu, jonka mukaan mitä kansakoulun kustannuksilla säästetään, se oli ennemmin tai myöhemmin käytettävä "maan kuritushuoneiden ja vankiloiden laajennuksiin". Kansakoulun tärkeä tehtävä oli kasvattaa kelvollisia, isänmaallisia ja Jumalaa pelkääviä kansalaisia. Kansakoululla oli myös sosiaalinen tehtävä, sillä sen tuli lähentää sivistyneistön ja rahvaan välistä juopaa. Kansakoulun odotettiin myös poistavan vanhoilliset tavat, jotka nähtiin esteenä varallisuuden kasvamiselle.⁵⁴

⁵²Kivinen 1988, s.88.

⁵³Nurmi 1977, s. 30, 76-77.

⁵⁴Kivinen 1988, s96-97.

Vuoden 1866 kansakouluasetus oli lopullinen sysäys kohti laajempaa kansanopetusta, vaikka se ei vielä tehnytkaan kansakoulua koko kansan kouluksi. Asetuksessa annettiin vapaa harkintavalta perustaa koulu. Tähän oli mahdollisuus saada valtionavustusta. Koulun saattoi rakentaa myös yksi tai useampi kylä tai jopa yksityinen tilanomistaja ja muodostaa itsenäisen koulupiirin, joka oli muusta kouluhallinnosta riippumaton. Tällainen yksityisten ylläpitämä koulu oli alkuaan myös silloiseen Kaavin pitäjään kuulunut Säyneisen koulu.⁵⁵ Kaupunkien oli asetuksen mukaan velvollisuus perustaa kansakouluja niin, että kaikki ne 8 - 12- vuotiaat lapset, jotka eivät saaneet muualla opetusta, saivat sitä kansakoulussa. Näin syntyivät kaupunkeihin alemmat ja ylemmät koulut. Maaseudulle tämä velvollisuus ei ulottunut. Kansakouluopetus oli tarkoitettu siellä 10 - 16-vuotiaille, kun taas pienempien lasten alkeisopetus jäi edelleen pääasiassa vanhempien vastuulle. Muussa tapauksessa oppi saatiin kiinteissä tai kiertävissä pappien pitämässä kouluissa.⁵⁶

Kansakoululle asetettuihin suuriin tavoitteisiin ja sen edistykseen voimaan ei ilmeisesti Kaavilla uskottu, koska kansakouluasetuksesta ennätti kulua kymmenen vuotta, ennen kuin Kaavin kirkonkylään perustettiin ensimmäinen kansakoulu. Myöhäiseen ajankohtaan vaikutti myös pitäjän syrjäinen sijainti, monista peräkkäisistä katovuosista aiheutunut heikko taloudellinen tilanne ja siitä syntynyt lisärasitusten pelko, mikä sai monen talonpojan vastustamaan koulun perustamista. Koulun perustamisesta ei uskottu olevan mitään näkyvää hyötyä. Kansa oli saanut oppinsa tähänkin saakka pyhäkouluissa ja kinkereillä, ja sen katsottiin riittävän. Aivan vieras ei liene ollut ajatus Kaavillakaan, että "mistäs sitten leipä saadaan kun kaikista herroja tehdään", olihan koko kansakoulualoite tullut ns. herrojen taholta.⁵⁷ Sellaista vastustusta, mitä esiintyi esimerkiksi Nilsiässä kirkonkylän koulua perustettaessa, missä vastustajat "raivosivat ja näyttivät huonon käytöksensä" ja vielä valittivat päätöksestä keisarille,⁵⁸ ei tiettävästi ollut Kaavilla. Siellä kirkonmiehet rovasti Ottelinin johdolla olivat kiertäneet eri puolilla pitäjää tekemässä valistustyötä koulun puolesta.⁵⁹ Henkinen ja kansallinen herääminen oli voittamassa jo alaa, ja juuri 1870-luku olikin vilkkainta koulujen perustamisen aikaa Suomessa. Kansallinen tietoisuus ja suomen kielen aseman paraneminen olivat osaltaan innoittamassa myös koulujen perustamista.

Monissa pitäjissä koulun perustaminen riippui siitä, miten kiinnostunut papisto oli seurakuntansa sivistystason nostamisesta. Kaavin kansakoulun perustaminen oli hyvin pitkälti kirkkoherra J.A. Ottelinin uutteruuden ansiota. Kuntakokous teki 5.2.1876 päätöksen kaksiopeettajaisen ylemmän kansakoulun perustamisesta kirkonkylään.

⁵⁵Forsberg 1992, s.83.

⁵⁶Halila I 1949, s.366-370.

⁵⁷Halila II 1949, s.16; Heporauta 1916, s.41-42; Tikkanen 1993, s.37-38.

⁵⁸Forsberg 1992, s.62.

⁵⁹Evijärvi 1976, s.3.

Kunnan puolesta anomusta tekemään valittiin kirkkoherran apulainen, pastori Emanuel Sauren, joka oli myös laatinut myöhemmin rakennettavan koulutalon piirustukset. Myönteinen päätös senaatissa tehtiin 12.5.1876. Sen mukaan "Keisarillinen Suomen Senaatti on sallinut tämän asian itselleen esittää ja tahtoo edellä mainitun armollisen asetuksen perusteella sekä huomioonottaen kouluylivaltuutuksen puoltolauseen määrätä kysymyksessä olevan korkeamman kansakoulun opettajattaren palkkukseen 600 markkaa ja opettajattaren palkkukseen 400 markkaa eli yhteensä 1000 markkaa vuodessa; tämä on neljännesvuosittain maksettava koulun johtokunnan tilauksesta Kuopion lääninrahastosta".⁶⁰

Koulua varten vuokrattiin Juho Vartiainen huoneisto, joka oli Niemen pappilan virkatalo. Oma koulutalo oli päätetty rakentaa hautausmaan eteläpuolelle, ja samaan yhteyteen oli tarkoitettu rakentaa myös pitäjätupa. Koulun kivijalan teko annettiin talolliselle Tuomas Mustoselle ja rakennuksen rakentamisen sai talollinen Simo Tirkkonen Kaavin kylästä 8795 markan urakkasummasta.⁶¹ Koulukartanon tuli olla 59,5 kyynärää (1 kyynärä = 59,38 cm) pitkä ja 15 kyynärää leveä. Tuvan ja koulusalien tuli olla 4 kyynärää korkeat sillasta laipioon.⁶² Koulutalon kattopäreiden "kiskominen" tuli Eljas Miettisen tehtäväksi. Vaikka koulu antoi tavallaan työtä Eljakselle, niin omalle tyttärelle sai luvan riittää kun osasi "viertokangilla kirjoittaa".⁶³

Koulujen hallintoa varten oli valittava johtokunta, johon piti kuulua 4 - 6 jäsentä. Vuosittain erosi joku tai jotkut jäsenet, jotka määrättiin aluksi arvalla, ja myöhemmin sen määräsi toimessaoloaika. Koulun johtajaopettaja kuului itseoikeutettuna jäsenenä johtokuntaan. Myös naisilla oli mahdollisuus tulla valituksi tähän kunnalliseen luottamustoimeen.⁶⁴ Kaavin kansakoulun ensimmäisessä johtokunnassa ei vielä kuitenkaan ollut yhtään naisjäsentä, eikä liioin yhtään alempien sosiaaliluokkien edustajaa. Yksinkertaisesti heitä ei vain kelpuutettu vaatimaan luottamustoimeen. Puheenjohtaja-taloudenhoitajaksi valittiin pastori Emanuel Saurén ja muiksi jäseniksi talollinen Jooseppi Parviainen Kortteisesta, kauppias Olli Kainulainen kirkonkylästä, jahtivouti Adolf Rosendahl, talollinen Juho Vartiainen kirkonkylästä, talollinen Paavo Hiltunen Kortteisesta, kanttori J. G. F. Sirenus, talollinen Juho Hakkarainen kirkonkylästä, talollinen H. Tirkkonen, talollinen Olli Miettinen, pastori K. G. Lundgren ja kauppias Antti Hyvärinen kirkonkylästä.⁶⁵ Johtokunnan jäsenmäärä oli ilmeisesti vain ohjeellinen, koska se ylitettiin reippaasti.

⁶⁰Miettinen 1951, s.6-7; KKuA Kirkonkylän koulu, kouluhallituksen kirjeet 1900-1948: kopio senaatin päätöksestä 12.5.1876.

⁶¹Miettinen 1976, s.8.

⁶²KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirja 1876-1921, 3.6.1876.

⁶³Koillis-Savo 17.4.1969.

⁶⁴Soikkanen 1966, s.326.

⁶⁵Miettinen 1951, s.19.

Johtokunnan piti huolehtia koulun taloudesta ja hankkia tietoja piirin kouluikäisistä lapsista sekä kehottaa vanhempia panemaan tällaiset lapset kouluun.⁶⁶ Kaavin kansakoulun johtokunta teki, jo ennen kuin koulutoiminta pääsi alkuunkaan, periaatepäätöksen, että vähemmän tärkeät kansakoulua koskevat asiat jätetään johtokunnan päätettäväksi, koska kuntakokouksen koollekutsuminen vain viivyttäisi asioiden toimeenpanemista. Niinpä johtokunta päätti teettää uutta koulua varten "tarpeelliset koulukapineet" kuntakokousta kuulematta, olihan koulun alkuun enää pari kuukautta. Ennen kuin koulu pääsi alkamaan, oli koululle vielä hankittava vuoden polttopuut. Johtokunnan oli pidettävä huutokauppa, jossa määrättiin tarkkaan, että polttopuiden piti olla "sekaisin koivuisia ja petäjäisiä valmiiksi koulukartanolle vedettävät ja valmiiksi pilpoitut".⁶⁷

Opettajiksi johtokunta valitsi Matti Tillin Vehkalahdelta ja opettajattareksi neiti Hanna Schwartzbergin. Opettajan toimeen oli ollut useampikin hakija, koska heidät valittiin "monien hakijain joukosta".⁶⁸ Opettajien pätevyys ei vielä tässä vaiheessa ollut ratkaisevaa opettajan valinnassa. Asetuksen mukaan johtokunnan tuli valita erityisesti seminaarin käynyt opettaja, mutta ehkä lopulta tärkeämpää oli se, että opettaja oli siveellisesti nuhteeton ja pystyi ohjaamaan nuoria. Opettaja Tillillä ei liene tässä suhteessa ollut vaikeuksia, koska hänen erityisominaisuutenaan mainitaan kyky asettua lasten rinnalle samalla kuitenkin vaatien ehdotonta kuria ja hyvää käytöstä.⁶⁹

3.2. Kirkonkylän kansakoulun ensimmäiset toimintavuodet

Niin aloitti kansakoulu toimintansa 1.9.1876. Uuteen koulurakennukseen muutettiin helmikuussa 1878, jolloin itse piirikunnan tarkastaja kävi paikan päällä tarkastamassa, että koulutalo oli valmis käyttöön otettavaksi.⁷⁰ Vuoden 1880 Suomen kansakoulujen matrikkelin mukaan koulurakennus sijaitsi liki järveä, se oli kaunis ja kaikin puolin edullinen. Tämän kaiken lisäksi koulun lähellä oli kaunis kuusisto. Rakennuksessa oli kaksi opetussalia sekä kaksi huonetta ja "kyökit" kummallekin opettajalle.⁷¹ Vielä 1850-luvulla oli tavallista, että poikia ja tyttöjä opettiin erikseen. Kaavilla ei ollut erikseen koulua tytöille ja pojille, mutta ilmeisesti lapset oli kuitenkin jaettu omiin osastoihinsa, koska poikaosaston päiväkirja on erikseen vuodelta 1876. Siinä tunnit on merkitty alkavaksi kello 14.00 ja päättyväksi kello 19.00, joten aamupäivällä opetettiin tyttöjä ja

⁶⁶Somerkivi 1958, s.7.

⁶⁷KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirja 1876-1921, 3.6. 1876. 31.7.1876.

⁶⁸KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirja 1876-1921, 31.7.1876.

⁶⁹Miettinen 1951, s.23.

⁷⁰KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirja 1876-1880.

⁷¹Lönbeck 1880, s. 171.

iltapäivällä poikia.⁷² Suomen virallisissa kansakoulutilastoissakin on merkitty, että poikakoulussa oli kaksi osastoa niin kuin myös tyttökoulussa. Esimerkkejä on myös toisenlaisista järjestelyistä. Koulua saatettiin käydä vuoropäivin tai -viikoin, tai sitten toiset tulivat kouluun alkuviikosta, toiset loppuviikosta. Yhdessä opettamisestakaan ei ollut huomattu haitalliseksi.⁷³

Tarvetta kansakoululle oli, sillä ensimmäisenä vuonna kouluun sisäänkirjoitettujen oppilaiden määrä oli 33 poikaa ja 26 tyttöä. Oppilasmäärä ei siitä sitten kovin paljon muuttunut kymmenen ensimmäisen toimintavuoden aikana, mutta sitten 1890-luvulla määrä nousi tasaisesti ollen parhaimmillaan yli 90 oppilasta. Kansakoulun johtokunta teki aloitteen kuntakokoukselle, että kuntasali saataisiin koulun käyttöön, koska koulurakennus oli käynyt ahtaaksi.⁷⁴

Oppilaina oli niin talollisten kuin loistenkin lapsia. Poikien ikä vaihteli 10 ja 15 vuoden välissä, tytöt olivat 9 - 17 vuotiaita.⁷⁵ Sisäänpääsyvaatimuksena oli 10 - 12 vuoden ikä, mutta siitä ei ilmeisesti pidetty ehdottomasti kiinni, jos täytti muut vaatimukset eli hallitsi sisäluvun ja tiesi "niin paljon kristillisyyden oppia kuin sitä kodissa tai lastenkoulussa oppia pitää". Sisäänpääsyn ehtona oli siis suunnilleen sama oppimäärä, joka oli ollut vähän aikaisemmin koko kansansivistyksen päämäärä.⁷⁶ Hyppäys kirkollisesta kansanopetuksesta kansakouluun oli siis varsin suuri. Lukukausimaksuksi määrättiin varakkaammilta lapsilta yksi markka lukukaudesta. Köyhille, kuten orvoille, työkyvyttömiä ja loisten lapsille, koulu oli maksuton. Puolet lukukausimaksusta meni opettajalle ja toinen puoli erityiseen koulun kassaan. Johtokunta päätti lisäksi antaa köyhille lapsille koulukirjat ja kivitaulut lainaksi lukukauden ajaksi.⁷⁷

Kansakouluasetuksessa määrättiin, että lukuvuoden tuli kestää 42 viikkoa ja päivässä tuli olla opetusta viisi tuntia, korkeintaan kuusi. Käytännössä asetuksen mukainen 42 viikon lukuvuosi ei toteutunut juuri missään. Kaavillakaan lukuvuosi ei ollut näin pitkä, vaan esimerkiksi ensimmäisenä vuonna se oli ainoastaan 32 viikkoa.⁷⁸ Lukukauden sai kiireellisten maataloustöiden aikana lyhentää toukokuun alusta kesäkuun puoliväliin ja elokuun alusta syyskuun puoliväliin. Tämä olikin maaseudulla tärkeä myönnytys, sillä työt oli tehtävä ajallaan, ja jos tällaista mahdollisuutta ei olisi

⁷²KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirja 1876-1880.

⁷³Heporauta 1916, s.91.

⁷⁴KKuA Kaavin kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903, 18.5.1896.

⁷⁵SVT X, Kansanopetus 1872-1883.

⁷⁶Kivinen 1988, s.114.

⁷⁷KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirja 1876-1921, 31.8.1876.

⁷⁸SVT X, Kansanopetus 1872-1883.

ollut, olisi osa oppilaista joka tapauksessa ollut poissa koulusta. Vuonna 1886 kansakoulun työaika virallisesti lyhennettiin 36 viikkoon.⁷⁹

Oppiainevalikoima monipuolistui huomattavasti kansakoulussa, vaikka kristillisuus edelleen pysyikin tärkeänä osana lasten kasvatusta. Asetuksen mukaan opetusta tuli antaa uskonnossa, katekismuksessa, sisäluvussa, kirjoituksessa, laskennossa ja muoto-opissa, maantiedossa, historiassa, luonnontiedossa, piirustuksessa, laulussa, käsitöissä ja voimistelussa. Asetus ei sisältänyt lainkaan määräystä, kuinka paljon kutakin ainetta tuli opettaa ja miten opetus piti järjestää koulussa, jossa opetettiin yhtä aikaa useampia luokkia, mikä oli tyypillistä maaseutukouluille. Ainoastaan seminaarin mallikoululle oli määrätty tietyt kurssit.⁸⁰ Toisaalta kaikkia aineita olisi ollut mahdotonta opettaakaan ajan puutteen ja suurten luokkien vuoksi.

Laskennossa opetettiin yhteen- ja vähennyslasku sekä kerto- ja jakolasku kokonaisluvuilla. Olipa keväällä ennätetty tutustua myös korkolaskuun. Alkuun ei ollut oppilaille jakaa vihkoja eikä kyniä vaan käytettiin kivitauluja. Laskennossa tehtiin paljon laskuja taululle. Erittäin tärkeänä taitona pidettiin päässälaskua, jota harjoiteltiin joka tunnilla. Asetuksessa mainittua muoto- eli mittaussoppia ei opetettu laisinkaan. Sitä pidettiin yleensäkin tarpeettomana, koska vain puolessa kansakouluista tätä ainetta opetettiin 1870-luvulla. Toissijaisena aineena myös piirustus jäi usein pois opetettavista aineista. Kaavillakaan piirustustunteja ei pidetty alkuun säännöllisesti. Päiväkirjoista löytyy mainintoja kuvaanto- eli piirustustunneista, jolloin piirrettiin viivoja ja kulmia. Myöskään maantiedettä ja luonnontietoa sekä historiaa ei opetettu säännöllisesti joka koulussa. Kaavilla nämä aineet olivat ohjelmassa lähes heti alusta pitäen. Lapsille tulivat tutuksi niin kotiseudun kartta kuin maanosat ja mantereet, joista aiemmin monella oli ollut vain aavistus, koska kirjat olivat harvinaisia ja sanomalehtiäkin tuli vain harvalle. Luonnontieteessä pyrittiin huomioimaan paikalliset olosuhteet ja opetuksessa pantiin erityisesti painoa kotieläinten kohtelemiselle ja järkiperaiselle hoidolle. Asetuksen mukaan oppiaineisiin kuului myös maanviljelysoppi, mutta siitä tuli vain harvojen koulujen oppiaine. Myöhemmin sen tilalle tuli puutarhanopetus.⁸¹

Uskonnolla oli vahva asema myös kansakoulun opetuksessa, sitä olikin vähintään tunnin verran joka koulupäivä. Papistolle jäi oikeus tarkistaa koulun uskonnonopetus, niin että se tapahtui oikeassa kristillisessä hengessä. Uskonto oli pääasiassa raamatunhistoriaa ja katekismuksen lukemista. Sisäluvussa luettiin jo muitakin kuin uskonnollista tekstejä mm. eläinaiheisia tarinoita, mikä varmasti innosti pienempääkin lukijaa. Vaikka asetuksessa vaadittin, että kouluun tulijan piti osata lukea, ei tämä

⁷⁹Halila II 1949, s.214-216; Heporauta 1916, s.75.

⁸⁰Heporauta 1916, s.76.

⁸¹KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirja 1876-1880; Kaavin kansakoulun päiväkirja 1880-1887;

Halila II 1949, s.228-229, 259-260.

ilmeisesti kaikkien osalta sujunut aivan mutkattomasti, sillä syksyllä äidinkieli alkoi kirjainten opettelulla ja tavaamisharjoituksilla. Isänmaallisuutta korostettiin lukemalla ahkerasti Maamme-kirjaa. Laulutunneilla veisattiin pyhäkoulujen tapaan pääasiassa virsiä, mutta ei lapsille jäänyt tuntemattomaksi duurit ja mollitkaan, ja vähitellen otettiin mukaan myös kevyempiä lauluja. Kotiseudun tunteminen, isänmaalliset laulut ja tekstit tukivat kansallistunnetta ja korostivat suomalaisuutta, mikä oli myöhemmin sortokausien aikaan tärkeä yhdistävä tekijä.⁸²

Historian opettaminen oli hyvin vaihtelevaa eri kouluissa. Pääpaino oli pääasiassa vanhemman ajan historialla, niin että usein ei päästy uskonpuhdistuksen aikaa pitemmälle. Tähän oli joidenkin opettajien mielestä syynä se, että uusin historia ei edes ollut mitään todellista historiaa Hellaan ja Rooman sankareiden rinnalla.⁸³ Kaavilla ennätettiin lukea "Suomen kansan vanhimmasta tilasta" aina Porvoon valtiopäiviin saakka.⁸⁴

Oppiaineet jäivät vielä varsin teoreettisiksi, sillä esimerkiksi voimistelua ja käsitöitä oli ensimmäisen vuoden syyslukukaudella vain yhden kerran. Lapset saivat varmasti tarpeeksi liikuntaa koulumatkalla, koska suurimmalla osalla oppilaista koulumatka oli esimerkiksi ensimmäisenä kouluvuonna yli kolme virstaa (1 virsta = 1068,8m), ja matka jouduttiin taittamaan jalkaisin. Joillekin oppilaille matkaa kertyi yli 20 virstaa. Todennäköistä on, että he eivät taivaltaneet tätä matkaa joka päivä vaan heidät oli majoitettu jonnekin koulun läheisyyteen. Käsitöitä opittiin tekemään kotona äidin tai isän opastuksella, joten lukemista ja laskemista, joita ei ehkä osattu opettaa kotona, pidettiin paljon tärkeämpänä. Voimistelua ei ollut jatkossakaan kuin alkusyksyllä ja sitten keväällä. Ilmeisesti sopivia tiloja ei löytynyt koulun vuokrahuoneistosta, koska ensimmäisenä vuonna käsitöiden opetusta järjestettiin vain tytöille.⁸⁵ Käsitöiden opetus kuitenkin pian vakiinnutti asemansa, ja sitä pidettiin kaksi viikkotuntia ja myöhemmin jopa viisi tuntia viikossa.⁸⁶

Ilmeisesti vuoden 1877 keväällä oli tapahtunut jonkinlaista osastoihin jakamista, sillä päiväkirjaan on tunnille merkitty sekä sisälukua että kirjoitusta. Eri-ikäisiä ja -tasoisia oppilaita joutui opettaja ohjaamaan vuorotellen. Sillä aikaa kun opettaja opetti osaa oppilaista, niin toiset tekivät ns. hiljaisia töitä. Miten hiljaisten töiden tekijät pystyivät keskittymään työhönsä, voidaan vain arvailla, mutta selvää on, että tällaisessa järjestelyssä läksyn kuulusteluineen ja uuden läksyn valmistamisineen ei yhtä ainetta kohti tunnissa jäänyt kovin paljoa aikaa. Myöhemmin opetustehtävä kävi opettajalle

⁸²KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirjat 1876-1880; Kaavin kansakoulun päiväkirjat 1880-1887.

⁸³Halila II 1949, s.266-267.

⁸⁴KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirjat 1876-1880.

⁸⁵SVT X Kansanopetus 1872-1883.

⁸⁶KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirjat 1876-1880; Kaavin kansakoulun päiväkirjat 1880-87.

entistä vaativammaksi. Yhtä aikaa saatettiin opettaa kolmelle eri osastolle sisälukua, kirjoitusta ja historiaa.⁸⁷ Alkuun ei ollut varsinaista luokkajakoa. Sama kurssi yleensä uusiutui kussakin aineessa seuraavana vuonna. Sitäkään ei asetuksessa määrätty, miten monta vuotta kansakoulua oli käytävä.⁸⁸

Ensimmäisen kerran koulutoimen yllähallitus antoi vuonna 1881 ns. mallikurssit, jotka nyt ratkaisivat monia opetukseen liittyneitä epäselvyyksiä ja yhtenäisti varsin epämääräistä opetuskäytäntöä. Mallikurssit kokosi Gustaf Lönnbeck opettajien opetussuunnitelmien ja kokemusten pohjalta. Edelleenkin opettajat joutuivat suunnittelemaan lukuvuoden itse, mutta mallikurssit antoivat kuitenkin jonkinlaista suuntaviivaa. Nyt katsottiin, että kansakoulukurssin suorittaminen vaati neljän vuoden ajan, joka oli jaettu kahteen luokkaan ja ne edelleen kahteen osastoon. Alaluokkien I-II oppimäärät oli perustavia, joita yläluokkien III-IV oppimäärät täydensivät. Näin oli niilläkin, joiden ei ollut mahdollista olla koulussa koko neljää vuotta, saada edes jonkinlaiset perustaidot.⁸⁹

Mallikurssit määrittivät myös opetettavat aineet eri osastoille, joten nyt ei enää tarvinnut ennättää opettaa kaikkia mahdollisia aineita. Ensimmäisen luokan kurssiin kuuluivat uskonto, äidinkieli, maantieto, laskento, laulu, voimistelu ja käsityö. Historiaa ja luonnontietoa voitiin käsitellä tarpeen mukaan lukukirjan yhteydessä. Uskonto säilytti hallitsevan asemansa, ja se oli myös kansan mielestä kansakoulun tärkein tehtävä. Myös äidinkielellä oli tärkeää olla tarpeeksi tunteja. Lukemisen harjoittamiselle mallikurssien mukaan oli aikaa viidestä kahdeksaan tuntiin ja kirjoitukselle 2-4 tuntia viikossa.⁹⁰

Opetustavoista on pelkkien päiväkirjojen perusteella vaikea tehdä selkoa. Yhtenäiset ohjeet tulivat vasta mallikurssien myötä, ja varsinaisia opetusoppeja alettiin julkaista vuosisadan vaihteessa. Opetus kulki eteenpäin opettajan johtaessa sitä. Päiväkirjoista selviää, että laskennossa painotettiin erityisen paljon päässä-laskutaitoa. Tärkeinä havaintovälineinä olivat seinätaulu sekä helmitaulu. Ulkoa opetteleminen oli vielä yleistä kansakoulussakin, niin kuin se oli ollut kirkollisessakin opetuksessa. Katekismuksen ja raamatun lauseiden lisäksi opeteltiin ulkoa ainakin lauluja ja runoja.⁹¹

Lukemaan oppiminen tapahtui yhteen ääneen lausumalla tai paremminkin huutamalla opettajan perässä ns. tahtilukuna. Uusia virtauksia tuli 1800-luvun aikana Euroopasta, mutta todennäköisesti tavausmenetelmä säilytti pitkään asemansa, jolloin ensin opittiin kirjain ja sitten vasta äänne. Kirjoittamisen opettamisessa kiinnitettiin

⁸⁷KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirjat 1876-1880; Isosaari 1973, s.21.

⁸⁸Heporauta 1916, s.92.

⁸⁹Halila II 1949, s. 227; Isosaari 1973, s.22.

⁹⁰Halila II 1949, s.234-236.

⁹¹KKuA Kaavin kansakoulun päiväkirjat 1880-1887.

huomiota kauniiseen käsialaan ja oikeaan tekniikkaan. Yleinen tapa kirjoituksen opettelussa oli ns. tahtikirjoitus, jossa oppilas kirjoitti opettajan määräämän tahdin mukaan. Ainekirjoitukseen jäi vain harvoin aikaa. Yleensä opetus oli vielä varsin mekaanista, ulkoa opettelemista ja toistamista. Jotkut opettajat pyrkivät herättämään oppilaidensa mielenkiinnon tarinoilla ja veivät lapsia luontoon tutkimaan "kasvien rakennusta", mutta muuten opetus kärsi havainto-opetuksen vähäisyydestä.⁹²

Järjestysongelmia ei ilmeisesti suuremmin esiintynyt, koska käyttäytymisnumerot, arvosteluasteikon ollessa 1:n ja 6:n välillä, olivat kaikkien osalta kuutosia. Opettajaa kunnioitettiin ja pidettiin suuressa arvossa, eikä "herra opettajaa" sopinut vastustaa. Sopimattomasta käytöksestä saattoi saada tukkapölyä tai karttakepillä sormille, mikä varmasti hiljensi vallattomankin oppilaan. Kansakouluasetuksessa oli maininta kurinpidosta, mikä mahdollisti ruumiillisen rangaistuksen sisältäen kuusi vitsan lyöntiä kämmenelle opettajan ja oppilaiden läsnäollessa. Vasta vuonna 1914 annettiin ruumiillisen kurituksen kieltävä asetus.⁹³ Kuinka ei ole tietoa, kuinka usein tähän turvauduttiin, mutta luultavasti pienemmilläkin kurinpidollisilla toimilla selvittiin. Oppilaiden siveellistä elämää valvottiin myös tarkoin, mistä esimerkkinä on tyttöoppilaan erottaminen koulusta, koska hän oli esiintynyt humaltuneena.⁹⁴ Kuri ja järjestys oli ehdottoman tärkeää opetustyön kannalta, koska luokat olivat tällöin hyvin suuria. Asetus salli jopa 60 oppilaan ryhmän, joten opettajan olisi ollut mahdotonta selviytyä opetustyöstä, jollei olisi ollut olemassa tiukkoja sääntöjä.

Suurempi ongelma kuin järjestys, oli koulun keskeyttäminen kesken lukuvuoden ja se, että kouluun tultiin pitkin lukuvuotta, mikä vaikeutti niin opettajan työtä kuin oppilaan oppimista. Jotkut saattoivat tulla kouluun päiviä koulun alkamisen jälkeen sitten kun maatalon syystyöt oli tehty. Monien mielenkiinto kouluun riitti vain niin, kauan kunnes oli opittu se, mitä tarvittiin rippikoulua varten.⁹⁵ Ensimmäisen vuoden keväällä koulun johtokunta oli huolissaan siitä, että kaikki lapset eivät käyneet säännöllisesti koulua. Opettajan piti huomauttaa oppilaita siitä, ettei ilman syytä saanut olla poissa koulusta ja ettei kouluun tarvinnut tulla, jos ei aikonut käydä sitä säännöllisesti.⁹⁶ Ensimmäisenä kouluvuonna 1876 - 77 Kaavilla kouluun syksyllä tulleista keskeytti 20%, josta poikien osuus oli hivenen suurempi. Lukuvuonna 1883 - 84 koulunkäynnin keskeytti 27% oppilaista. Ilmeisesti paria poikaa oli tarvittu enemmän kotitöissä koska, he olivat joutuneet jättämään opin tien vanhempien tahdosta. Viimeksi mainittujen osuus saattaisi olla suurempikin, koska suurin osa keskeyttäneistä ei ilmoittanut ollenkaan syytä pois jäämiseen. Huomattava kuitenkin on,

⁹²Halila II 1949, s.241-254; KKuA Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirjat 1876-1880.

⁹³Heporauta 1916, s.72; Kivinen 1988, s.152.

⁹⁴KKuA Kaavin koulun johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1876-1921, 20.3.1884.

⁹⁵Kivinen 1988, s.114.

⁹⁶KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1876-1921, 8.1.1877.

että edellä mainittuna ajanjaksona suurin osa jaksosi sitkeästi käydä koulua koko lukuvuoden, vaikka mitään velvollisuutta tähän ei ollut ja koulumatkat saattoivat olla hyvinkin pitkät.⁹⁷ Yleisenä piirteenä näyttää olleen, että suurin osa keskeyttäneistä oppilaista lopetti koulunkäynnin jo ensimmäisen vuoden jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1891 ensimmäiselle osastolle menneistä 32 oppilaasta vain 11 oppilasta jatkoi seuraavana syksynä toisella osastolla, kuusi oppilasta kävi ensimmäisen osaston uudelleen ja loput 15 oppilasta jätti koulunkäynnin sikseen. Näistä oppilaista vain kolme jaksosi sinnitellä koulussa neljännelle osastolle neljässä vuodessa, muutama oppilas opiskeli kolmannella osastolla kaksi vuotta. Syyt koulun keskeyttämiseen lienevät olleet asenteissa, sillä koulumenestyksen heikkoudella ei ainakaan kaikkia tapauksia voida selittää. Vuonna 1891 koulunsa aloittaneiden koko ensimmäisen osaston keskiarvo oli keväällä 6.4., mutta keskeyttäneiden joukossa oli oppilaita, joiden keskiarvo oli 7.0.⁹⁸

Lukuvuosi päättyi tutkintoon, joka oli suullinen kuulustelu opituista asioista. Kolmas osasto tai luokka sai olla kuuntelemassa tilaisuutta, jotta he osasivat valmistautua siihen seuraavana keväänä. Vuosien 1876 - 1879 aikana opiskelleista oppilaista 28% sai päästötodistuksen, vuosina 1877 - 80 64%, vuosina 1878 - 81 20% mutta 1879 - 82 vuosiluokasta vain yksi oppilas. Sittemmin 1800-luvulla päästötodistuksen saantiprosentti vakiintui 20 - 30%:n välille ja oli parina vuonna jopa yli 50%.⁹⁹ Halilan mukaan maalla 1890-luvulla sai päästötodistuksen vain 9% oppilaista ja kymmenen vuoden päästä 14%, joten tähän verrattuna Kaavilla oli päästötodistuksen saaneiden osuus keskiarvotasoa parempi. Täydellisen kansakoulukurssin suorittamatta jättäminen oli ymmärrettävää tuona aikana. Mitäpä maalaistyttö tai -poika olisi tehnyt kansakoulun päästötodistuksella, jos ei ollut tarkoitusta lähteä jatkamaan opintoja seminaariin, ja vain ani harvoin näin oli tarkoitus. Koulua käytiin niin kauan kuin se tuntui tarpeelliselta tai kun vanhemmat katsoivat sen tarpeelliseksi. Vuoden 1878 asevelvollisuuslaki innosti suorittamaan kansakoulukurssin loppuun, sillä päästötodistuksen saaneen palvelusaikaa lyhennettiin kahteen vuoteen.¹⁰⁰

Alkuun ei ollut yhtenäisiä todistuksia eikä arvosteluperusteita mutta vuoden 1881 mallikurssit toivat myös tähän ongelmaan selvyyttä. Arvosteluasteikko oli eri puolella maata hyvin erilainen, mutta arvostelu numeroilla 1 - 10 tuli vähitellen yleisemmäksi. Kaavilla "oppilasten edistystä" seurattiin ensimmäisten vuosien aikana arvosteluasteikolla yhdestä kuuteen, jossa 1 - 2 merkitsivät heikkoa, 3 - 4 tyydyttävää ja 5 - 6 hyvää edistystä. Arvosanat annettiin oppiaineiden lisäksi käytöksessä, tarkkuudessa ja ahkeruudessa. Oppilaiden täytyi olla tunnollisia ja yritteliäitä, sillä vain

⁹⁷SVT X Kansanopetus 1872-1883; 1883-1889.

⁹⁸KKuA, Kirkonkylän koulun nimi- ja arvostelukirja 1888-1926.

⁹⁹KKuA Kaavin kirkonkylän koulun tilastojen toisteet 1876-1973.

¹⁰⁰Halila II 1949, s.89-93.

muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta em. arvosanat olivat kaikilla kuusi. Uskonnon merkityksen korostaminen jo pienestä pitäen näkyi myös arvosanoissa, sillä oli vain harvoja, joiden raamatun ja katekismuksen tietämys olisi ollut alle kuutosen arvoinen.

Samanlainen kehitys jatkui seuraavinakin vuosikymmeninä, kun oppilaiden taitoja arvioitiin neljän ja kymmenen välillä. Käytös ja uskonto olivat kaikilla oppilailta lähes poikkeuksellisesti kymmenen, sellaisellakin oppilaalla, jolla muut aineet eivät sujuneet. Myös sisäluku onnistui kohtuullisella tavalla lähes kaikilta oppilailta. Vaikeuksia tuottivat Suomen historia ja kielioppi, joita ei pidetty niin tärkeänä, ja ne jäivät väkisin syrjemmälle opetuksessa. Myöhemmin myös mittausoppi oli mitä ilmeisemmin hankalaa, sillä se taas puolestaan poikkeuksellisesti oli kaikilla kuusi tai seitsemän. Ensimmäisten vuosien tilastojen valossa voidaan todeta, että luku- ja laskutaidot karttuivat, sillä oppilaiden arvosanat kohosivat useallakin numerolla toisen kouluvuoden aikana.¹⁰¹ Varmasti voidaan myös sanoa, että lukutaito oli parantunut kansakoulun myötä. Myös itse piispa Johansson saattoi todeta suurella tyytyväisyydellä tarkastuksen yhteydessä vuonna 1891, että "kansakoululapset olivat paljon paremmat muita".¹⁰²

3.3. Kyläkokoukset vaativat koulujen perustamista Sivakan ja Maarianvaaran koulupiireihin

Kirkonkylän kansakoulu oli pitkään pitäjän ainoa koulu. Sivukyliltä oli kuitenkin pitkä matka kouluun, joten monen lapsen koulutie katkesi jo matkan pituuteen. Huoneen vuokraaminen ja muut kustannukset olisivat vaatineet melkoisesti rahaa, eikä monella vanhemmalla ollut tällaiseen varaa. Kansakouluuute oli kuitenkin myötätuulella, ja monin paikoin alkoi herätä ajatus oman koulun tarpeellisuudesta. Ensimmäisenä alkoivat säyneiseläiset kansakoulun ystävät vaatia omaa koulua. Päätös koulun perustamisesta tehtiin kyläkokouksessa vuonna 1892. Koulu toimi alkuun yksityisten kannattamana, kuten aiemmin jo mainittiin. Koulua ja opettajaa varten tarvittavat huoneistot, peltomaat, halot jne. saatiin talollisilta, mutta myös mökkiläisiltä ja loisilta kerättiin varoja ns. apulisäkeräyksenä.¹⁰³

Säyneisen, Koskenalan, Siikajärven, Likosaaren ja Viitaniemen kylät esittivät yhteisessä kyläkokouksessaan, että Kaavin kunta ottaisi yksityisten kannattaman Säyneisen koulun kannattaakseen tai sitten muodostaisi sen omaksi koulupiirikseen.

¹⁰¹KKuA Kaavin kirkonkylän koulun tilastojen toisteet 1876-1973;Kirkonkylän koulun nimi- ja arvostelukirja 1888-1926.

¹⁰²KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972

¹⁰³Forsberg 1992, s.81-82.

Säyneisen koulukysymystä käsitellessään päätti kuntakokous vuonna 1894 kunnan jakamisesta neljään kansakoulupiiriin eli Säyneisen, Kaavin, Kortteis-Sivakan ja Maarianvaaran piireihin. Kaavin piirissä, johon kuului Hirvisaari, Kellolahti, Vehkalahti, Kaavi, Retunen sekä osia Luikonlahdesta, oli siis koulu jo olemassa mutta muihin piireihin kunta suostui rakentamaan tarvittavat koulurakennukset. Koulun paikkaa määrättäessä oli tärkeää sen keskeinen paikka asutukseen nähden, mieluummin maantien varrella ja riittävästi laidunmaata ympärillä. Kuntakokouksen päätöksen mukaan kunta kustansi opettajalle makasiinista 10 hehtolitraa rukiita sekä 150 markkaa vuodessa. Vuorostaan koulupiirin piti maksaa heinät, polttopuut sekä laidun- ja peltomaa opettajalle. Vaikka vasta muutamaa vuotta aiemmin oli Kaavilla koettu kato, ei se lannistanut talonpoikia, vaan kouluhankkeen puolesta oltiin valmiita lisärasituksiin. Myöhemmin kuntakokous päätti, että kaikki kunnan kansakoulut otetaan kunnan yhteisesti ylläpidettäviksi ja opettajille luonnossa maksettu palkka suoritetaan kansakoulukassasta, johon varat saatiin kunnan veronkannossa.¹⁰⁴

Kortteis-Sivakan piirin koulu päätettiin sijoittaa Sivakan kylälle mutta samalla päätettiin, että Kortteiseen rakennetaan koulu sitten kun se näyttää tarpeelliselta. Piiriin kuuluivat Kortteinen, Niinivaara, Sivakka sekä osia Luikonlahden ja Maarianvaaran kylistä. Koulupiirit saivat kuntakokouksen päätöksellä itse valita koulun johtokunnan sekä järjestää parhaalla katsomallaan tavalla opettajan palkkaamiseen tarvittavat maksut, sekä hankkia koululle tarvittavan maa-alan. Alkuun kouluilla oli sekä yhteinen johtokunta että talous. Vuodesta 1907 lähtien kouluille valittiin omat johtokunnat.¹⁰⁵ Sivakan koulua varten ostettiin yhden hehtaarin tontti Erik Räsäseltä lokakuussa 1894 ja heti aloitettiin koulutalon rakentaminen. Sen sai tehtäväkseen karsikkovaaralainen Juho Hiltunen 5000 markalla. Rakennustyöt edistyivät nopeasti, sillä koulu oli valmis keväällä 1895. Ensimmäiseksi opettajaksi johtokunta valitsi Amalia Hiltusen. Kaikki koulupiiriläiset joutuivat osallistumaan opettajan palkkaan kuuluvaan heinäkeräykseen luovuttamalla kolme kiloa heinää. Koko koulupiiristä saatiin heinää 1200 kiloa.¹⁰⁶ Liekö syynä ollut syrjäinen sijainti, kun alkuun opettajat vaihtuivat hyvin tiheään, useimmat viihtyivät toimessa vain vuoden.¹⁰⁷

Maarianvaaran piiriin kuului itse Maarianvaaran kylä, Rikkaranta sekä osa Luikonlahdesta. Koulua varten ostettiin yhden hehtaarin tontti Mäkelä-nimisestä tilasta 10 markan hintaan talolliselta Erik Hirvoselta. Koulun rakentaminen annettiin kauppias Antti Tanskasen tehtäväksi 5300 markan hinnasta. Syksyllä 1895 päästiin aloittamaan koulutyö uudessa koulutalossa, joka käsitti yhden luokan ja opettajan

¹⁰⁴KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903, 25.11.1893, 17.2.1894, 18.10.1895.

¹⁰⁵Ibid.

¹⁰⁶Koillis-Savo 18.11.1970.

¹⁰⁷Miettinen 1951, s.8.

asuinhuoneiston.¹⁰⁸ Aina ei oltu tyytyväisiä työn tulokseen ja varsinkin Maarianvaaran uusi koulutalo sai paljon moitteita kansakoulurakennusten toimikunnan jäseniltä: "vesikatto oli naulattu huonosti, päreet vastahakaan ladottu, nikkarityöt yleensä huolettomasti tehdyt ja maalaus vain töhräystä". Tästä syystä urakoitsijan piti korjata kahden kuukauden kuluessa kaikki puutteellisuudet. Ensimmäiseksi opettajaksi valittiin Olli Voutilainen¹⁰⁹

Kolme uutta koulua oli perustettu lyhyessä ajassa. Vielä se ei suinkaan tarkoittanut sitä, että kaikki halukkaat lapset olisivat päässeet kansakouluopetuksen pariin mutta nyt se oli mahdollista huomattavasti useammalle, kuin se oli ollut ainoan kirkonkylän koulun aikaan. Vuonna 1877 7 - 16-vuotiaista lapsista vain noin 3% sai opetusta kansakoulussa, kun vuonna 1896 7 - 15-vuotiaista lapsista jo 14% kävi kansakoulua.¹¹⁰ Luvut eivät ole aivan vertailukelpoisia keskenään, ja on muistettava, että kansakouluun otettiin aluksi vähintään 10 vuotta täyttäneitä, ja vuonna 1886 ikäraja alennettiin kahdeksaan vuoteen.

Vuonna 1898 annettu piirijakoasetusta voitaisiin pitää ensimmäisenä kouluvelvollisuuslakina. Sen mukaan kunta piti jakaa koulupiireihin siten, että jokainen kouluikäinen voi käydä oman piirin koulua, johon matkaa ei saanut olla enempää kuin 5 kilometriä, johon poikkeuksen tekivät harvaanasutut seudut. Jos jossakin piirissä, jossa ei ollut vielä koulua ilmoittautui 30 lasta, piti kunnan perustaa koulu. Ja jos oppilaita oli yli 50, oli otettava apuopettaja tai perustettava uusi koulupiiri.¹¹¹ Tällä asetuksella kunnille määrättiin koulujen perustamisvelvollisuus mutta se ei merkinnyt kouluikäisille lapsille koulunkäyntivelvollisuutta. Koulupiiriasia jäi kuitenkin varsinkin maalla epämääräiseksi eikä selvyyttä ollut oikein siitäkään, mikä saattoi muodostaa koulupiirialueen. Ehkä tässä oli yksi syy siihen, ettei tämä asetus kuitenkaan kiihdyttänyt koulujen perustamista niinkuin olisi voinut alkuun ajatella. Eniten kouluja perustettiin juuri ennen piirijakoasetusta.¹¹² Näin tapahtui myös Kaavilla, missä vuoden 1895 koulupiirijaon jälkeen seuraavat koulut perustettiin vasta seuraavalla vuosisadalla. Osittain tähän vaikutti taloudelliset tekijät, olihan juuri rakennuttu uusia koulurakennuksia, ja toisaalta asetus antoi kolme vuotta aikaa piirijaon suunnitteluun.

¹⁰⁸Räsänen 1995.

¹⁰⁹KKuA Kaavin kuntakokouksen pöytäkirjat 1891- 1903, 4.9.1895.

¹¹⁰SVT X Kansanopetus 1872-1883, 1895-1898.

¹¹¹Isosaari 1973, s.41.

¹¹²Kivinen 1988,s.145.

3.4. Kiertokoulut turvaavat maaseudun lasten alkuopetuksen

Maaseudulla ei alkuopetusta järjestetty samalla tavalla kuin kaupungeissa vaan siitä tuli huolehtia kotona tai kirkon ylläpitämissä kiinteissä tai kiertävissä kouluissa. Järjestelmä ei kuitenkaan toiminut moitteettomasti. Monen kansakouluun tulevan lapsen alkutiedoissa oli suuria puutteita. Kun lapset tulivat kansakouluun usein lähes lukutaidottomina, eivät he kyenneet seuraamaan opetusta ja keskeyttivät pian koulunkäynnin. Vanhemmille määrätty opetusvelvollisuus oli vaativa tehtävä muiden töiden ohessa vanhempien puutteelliset tiedot entisestään vaikeuttivat tilannetta. Kaavi oli 1890-luvulla niitä harvoja kuntia, joissa oli jo kansakoulu mutta alkuopetusta ei annettu missään koulun muodossa.¹¹³

Kirkollisessa alkuopetuksessakin oli puutteita. Kiertokouluja alettiin perustaa vasta 1890-luvulla, niinpä moni lapsi vielä sai lukutaidon alkeet sunnuntaikouluissa. Kiertokoulujen puuttumisesta oli piispa huomauttanut jo vuonna 1887 tarkastuksen yhteydessä. Erityisesti tämä tuli perustaa köyhiä lapsia varten, joilla ei ollut muuta mahdollisuutta mennä kansakouluun. Piispantarkastuksessa moitittiin vanhempia, että lukemisen taito oli taantunut koko seurakunnassa, koska he olivat laiminlyöneet velvollisuutensa. Vanhempien vastuulle oli siis sysätty varsin raskas taakka, ja he saivat kuulla jatkuvasti syytöksiä, kuinka kodeissa ei ollut ollenkaan "harrastusta opetuksen puolesta". Ilman sunnuntaikouluja lukutaito olisi ollut todennäköisesti vielä heikompi.¹¹⁴

Seurakunnassa puututtiin toden teolla huonoon kansan alkuopetuksen tilaan. Kirkkokokous päätti seuraavana vuonna toimenpiteistä, joilla pyrittiin edistämään lukutaitoa. Keinot olivat kuitenkin lähestulkoon samat kuin aikaisemminkin. Vanhempien kalliina velvollisuutena oli huolehtia lasten opettamisesta, näinhän oli aina ollut. Kun lapsi oli täyttänyt yhdeksän vuotta, hänen piti käydä uutterasti sunnuntaikoulussa, jota tuli pitää vähintään jokatoinen sunnuntai. Jos oli täyttänyt 12 vuotta eikä pystynyt lukemaan välttävästi sisältä, oli silloin tultava kirkonkylään erityiseen kouluun, jota pidettiin kesäisin yhden kuukauden ajan. Jos oli täyttänyt jo 18 vuotta eikä osannut lukea, oli mentävä laiskankouluun, jota pidettiin joka syksy kaksi viikkoa. Kaavilla pidettiin myös ns. kuukausikoulua niille 12 vuotta täyttäneille, jotka eivät osanneet vielä lukea.¹¹⁵ Vakavista huomautuksista huolimatta vielä vuonna 1897 piispa oli huolissaan lukutaidosta, sillä "Suomen kansa on niin alhaalla oppiinsa nähden, että ellei se tee parannusta tässä, sen täytyy kansojen seasta kadota". Uhkakuva

¹¹³Halila II 1949, s.103.

¹¹⁴KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 18-20.2.1887, 11-14.9.1891.

¹¹⁵MMA Kirkon ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjat 1877-1889, 17.12.1888; KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 11-14.9.1891.

oli kyllä aiheellinen, sillä venäläistämisyarkimyksistä oli esiintynyt jo selviä viitteitä kuten raha-, tulli-, ja postilaitosten yhdenmukaistaminen. Suomessakin elettiin kansallisaatteen nousun aikaa, eikä autonomisten oikeuksien kaventamista hyväksyty. Sivistyksestä uskottiin löytyvän apu alkaviin sortotoimenpiteisiin.¹¹⁶

Kuopion hiippakunnan piispa G. Johansson oli useaan kertaan kehoittanut seurakuntaa perustamaan kiertokouluja, mutta pitäjän talous oli edelleen vaikeuksissa, ja niinpä myönnyttiin siihen, "että kiertokoulu perustetaan sitten kun Jumala armossansa paremmat ajat suo". Viimein vuonna 1894 otettiin kiertokouluasia esille ja päätettiin perustaa kolme kiertokoulua, joihin siis jokaiseen tuli yksi opettaja. Opettajalle maksettiin vuodessa palkkaa 300 markkaa, joka piti jakaa tasan niiden seurakuntalaisten kesken, jotka maksoivat henkirahaa. Palkkaa pidettiin varsin pienenä ei vain opettajien keskuudessa vaan myös korkeammalla taholla. Päivää kohden palkkaa tuli kaksi markkaa, millä "rahalla ei saanut edes työmiestä". Kaavilla kuitenkin katsottiin, että vaikka palkka ei ollutkaan huimaava, niin opettajien virkoihin oli tälläkin palkalla riittävästi pyrkijöitä. Ehdotettiin jopa, että opettajat voisivat hankkia lisäansioita loma-aikoinaan. Viimein vuonna 1917 Kaavin kirkonkokous joutui taipumaan ja palkka korotettiin 450 markkaan vuodessa.¹¹⁷

Vanhempia ei vieläkään vapautettu opetusvelvollisuudesta, vaan kiertokoulu oli vain apuna kotiopetuksen rinnalla, sillä kiertokouluun tullessaan lasten täytyi osata kirjaimet. Kiertokouluissa lapset opetettiin hyvään järjestykseen ja heitä valmistettiin rippikouluun. Koulu oli jaettu kahteen osastoon. Ensimmäisellä osastolla oli tavaaminen osattava "selvästi" sekä piti osata kirjoittaa helppoja sanoja ja tuntea laskennon alkeet sekä kertotaulu. Toisella osastolla oli luettava jo selvästi sekä pystyttävä kaunokirjoitukseen. Opetuksen kestäessä vain muutaman viikon on selvää, että jos oppimääriä noudatettiin, ei lukemaan opittu pelkästään kiertokoulun opetuksella vaan tarvittiin ehdottomasti myös vanhempien opastusta. Olennaisena osana kiertokoulun opetussuunnitelmissa oli tietysti raamatun historia ja katekismus. Ensimmäisellä osastolla katekismusta luettiin sen verran, kuin aapisesta löytyi. Toisella osastolla raamattu ja katekismus käytiin kokonaan läpi. Näiden aineiden lisäksi oli vielä virren veisuuta. Alaosastolla tunteja oli viikossa 29 ja yläosastolla 34. Kirjat, rihveli- ja helmitaulut sekä irtokirjaimet, jotka opettaja kuljetti kirstussa mukanaan, hankittiin kirkon kassan rahoilla. Kiertokoulupiiri kustansi opettajalle asunnon lämpöineen ja valoineen.¹¹⁸

Seurakunta jaettiin 18 opetuspiiriin, eli näin kullekin opettajalle tuli kuusi opetuspiiriä, joissa kussakin opettajan piti olla 6 viikkoa. Kuuden viikon aikana opetusta pidettiin kolmessa eri talossa, mutta nämä talot eivät saaneet olla niin kaukana

¹¹⁶KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 17-20.9.1897; Heporauta 1916, s.148.

¹¹⁷KKiA Kaavin kirkonkokousten pöytäkirjat 1914-1948.

¹¹⁸MMA Kirkon ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjat 1890-1913, 10.6.1894, 16.9.1894.

toisistaan, etteivät samat oppilaat olisi voineet käydä kaikissa taloissa oppia saamassa. Kiertokoulua pidettiin talojen pirteissä, jotka määrättiin kinkereillä. Jokainen talollinen oli velvollinen ottamaan koulun taloonsa. Kylän vanhimpien tuli valvoa koulun parasta piirissään ja kehoittaa vanhempia panemaan lapsensa kouluun. Pappi ja kirkkoraati valitsivat opettajan, jonka piti olla kristillismielinen ja nuhteeton sekä mieluummin lastenkouluopettajakurssin suorittanut. Ensimmäisiksi opettajiksi valittiin eteläiseen piiriin Petter Pirinen, keskipiiriin Maria Malkki ja pohjoiseen piiriin Gustaava Kinnunen. Kiertokoulun opettajille järjestettiin Kaavilla kuusi viikkoa kestäneitä kursseja, joissa opettajana toimi kirkonkylän koulun opettaja K.A. Riberg.¹¹⁹ Oppilasten edistyminen merkittiin lukuseleihin ja päiväkirjaan. Merkintätavat vaihtelivat risteistä ja viivoista numeroarvosteluun. Kaavilla viiva-arvosteluasteikko oli poikkeuksellisen laaja, sillä hiippakuntien ohjesäännön neljän merkin mallin sijasta oli jopa kuusi erilaista tapaa arvioida viivoin ja pistein oppilaan taitoja.¹²⁰

Kiertokoululaisten iät vaihtelivat suuresti. Vanhin saattoi olla jopa 22-vuotias aikamies, jonka päällimmäisenä tarkoituksena lienee ollut ehtoolliselle pääsy ja naimisiinmeno. Nuorimmat oppilaat olivat 6-vuotiaita, keski-ikä ollessa yleensä 12 - 13 vuotta. Vaikka alunperin oli tarkoitus, että koulua käydään kuusi viikkoa, vain hyvin harva viihtyi siellä koko aikaa. Saattoipa koulunkäynti-innostus lakata jo viiden päivän jälkeen, mutta yleisin aika oli kaksi viikkoa.¹²¹ Viikossa opetustunteja kertyi kolmekymmentäneljä.¹²² Kiertokoulussa opittiin harvoin kirjoittamaan mutta lukemaan ja kristinopin pääkohdat sentään opittiin. Tässä yhteydessä on syytä ottaa huomioon, että oppilaat olivat jo varsin iäkkäitä ja siten heidän työpanoksensa ja oppimistaso oli erilainen. Kun muistaa, että koulun tarkoitus oli valmistaa nuoria rippikouluun, on ymmärrettävää, että kirjoittaminen jäi toissijaiseksi katekismuksen rinnalla. Opetus oli pääasiassa vielä ulkolukua, vaikka yleinen suuntaus alkoikin korostaa sisäluvun tärkeyttä.¹²³ Vaikka oppimistulokset eivät vielä olleet mullistavia kiertokoulut saattoivat kuitenkin yhä enemmän koulu-ikäisiä lapsia opetuksen piiriin myös syrjäseuduilla. Vuonna 1896 kansakouluissa oli oppilaita 246 ja kiertokouluissa 923 oppilasta, joten myös nämä luvut puhuivat kiertokoulun puolesta, joka jäi vielä monelle ainoaksi kouluksi. Huomattava kuitenkin on, että samaan aikaan oli vielä 399 kouluikäistä lasta, jotka saivat opetusta sunnuntaikoulussa tai pelkästään kotona, joten kirkollisten koulujen merkitys oli edelleen hyvin suuri.¹²⁴

¹¹⁹Werkko 1909, s. 115.

¹²⁰MMA Kirkon ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjat 1890-1913, 16.9.1894; KKiA Kiertokoulujen nimiluetteloita 1895-1905; Melin 1977, s.188.

¹²¹KKiA Kiertokoulujen nimiluetteloita 1895-1905.

¹²²Werkko 1909, s. 165.

¹²³Melin 1977, s.79,83.

¹²⁴SVT X Kansanopetus 1895-1898.

Kiertokoulut säilyttivät Kaavilla keskeisen asemansa lasten ja vähän vanhempienkin nuorten opetuksessa aina 1920-luvulle saakka. Vuonna 1924 kirkkovaltuuston kokouksessa päätettiin lakkauttaa yksi kiertokoulun opettajan virka, koska lasten lukumäärä kiertokouluissa oli vähentynyt alakansakoulun perustamisen myötä. Kuitenkin vielä vuosina 1925-1926 kahdeksassa kiertokoulussa kävi lähes 200 oppilasta.¹²⁵

Pienten lasten kouluja alettiin pitää Kaavin kansakouluissa 1890-luvulla. Ne olivat yleensä varsinaisen kansakoulun ensimmäisen vuosiosaston pohjakouluja, ns. valmistavia kouluja. Kaavilla esimerkiksi pienten lasten koulua pidettiin aluksi neljä viikkoa ennen varsinaisen koulun alkua. Osa siirtyi tämän jälkeen kansakoulun ensimmäiselle osastolle, kun taas osa katsoi tämän opetuksen riittävän. Esimerkiksi Maarianvaarassa pienten lasten koulusta kansakouluun siirryttiin hyvin vaihtelevasti. Joinakin vuosina jopa yli puolet jatkoi opintoja kansakoulussa, mutta sitten oli myös vuosia, jolloin ainoastaan viidesosa siirtyi kansakouluun. Myöhemmin pienten lasten koulu muutettiin kaksiosastoiseksi, jolloin ensimmäiselle osastolle tulivat ne, joita ei vielä taitojen puolesta kelpuutettu kansakouluun ja toiselle osastolle kehittyneemmät, joiden oli mahdollista siirtyä varsinaiseen kansakouluun.¹²⁶

Pienten lasten koulun oppiaineet eivät poikenneet kiertokoulujen oppiaineista, olihan sen tarkoitus olla kansakouluun valmistava koulu. Uskonnessa luettiin Uuden Testamentin kertomuksia, luvunlaskussa harjoiteltiin päässälaskuja ja kirjoituksessa opeteltiin muodostamaan pieniä kirjaimia. Lisäksi oli ajoittain kotiseutuopetusta.¹²⁷

IV PIIRIJAKO TOTEUTUU HITAASTI

4.1. Kortteiseen vaaditaan piirijaon mukaista koulua

Vuoden 1894 piirijakoasetuksessa oli perustettu Kortteis-Sivakan koulupiiri, jolloin koulu päätettiin rakentaa Sivakkaan, mutta jos tarvetta esiintyisi, oli mahdollista myöhemmin perustaa Kortteiseen oma koulu. Kortteisessa pidettiin vuonna 1898 kyläkokous, joka päätti anoa uuden kansakoulun perustamista Vihtajärven länsipuolelle. Kuntakokous kuitenkin hylkäsi tämän, koska piirijakoasetuksen astuessa voimaan olisi koulun sijoituspaikka ollut ristiriidassa asetuksen kanssa.¹²⁸ Tällä

¹²⁵KKiA Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919-1948, 9.11.1924.

¹²⁶KKuA Maarianvaaran koulun vuosikertomusten toisteet 1896-1973.

¹²⁷KKuA Kaavin kunnan kirkonkylän koulun vuosikertomukset 1891-1973.

¹²⁸KKuA Kuntakokousten pöytäkirjat 1891-1903, 26.3.1898.

ilmeisesti tarkoitettiin sitä, ettei sillä alueella ollut riittävästi oppilaita, tai sitten oppilaille tuli koulumatkaa yli viisi kilometriä. Ensimmäinen yritys oli siis epäonnistunut. Myös Luikonlahdella oli hieman aiemmin anottu koulun perustamislupaa, mutta päätös oli ollut heillekin kielteinen. Pian läänin kuvernöörin kiertokirjeen kehoituksen perusteella ryhdyttiin suunnittelemaan piirijakoa. Piiriäön toimeenpano kesti kolme vuotta, koska kansakoulujen tarkastaja joutui yhden kerran palauttamaan ehdotuksen puutteellisena.¹²⁹

Kesällä vuonna 1900 kokoonnuttiin jälleen Kortteisessa keskustelemaan koulun perustamisesta ja valtuutettiin talollinen Jooseppi Parviainen tekemään anomusta vuoden 1898 asetuksen perusteella. Tällä kertaa kortteislaiset olivat varmuuden vuoksi laittaneet anomuksen liitteeksi luettelon piirin kouluun tulevista lapsista. Kunnan talous oli jälleen kärsinyt kadosta, ja leivän puutteen lieventämiseksi järjestettiin hätäaputoimintaa Kortteisen kylätien kunnostaminen. Myös Savo-Karjala lehti kirjoitti huhtikuussa vuonna 1901 Kaavin kehnosta tilanteesta: "suurin rahan puute on on Kaavilla. Nykyisin maanviljelijät tarvitsisivat paljon rahaa, jos mieli suoriutua asioissaan, on maksettava kruunun ja kunnan verot ja useammalla vielä leipävara ostettavana".¹³⁰ Kirkonkylän opettaja K.A. Riberg oli toiminut jo vuosien ajan kuntakokouksen esimiehenä ja hän oli mitä ilmeisimmin koulujen perustamisen puolestapuhuja, mutta taloudellinen tilanne oli painoi vaakakupissa enemmän. Kuvernöörin vahvistus koulupiiriasialle saatiin syksyllä 1901. Kaaville muodostettiin kymmenen koulupiiriä eli Kaavin, Luikonlahden, Maarianvaaran, Rikkarannan, Sivakkavaaran, Kortteisen, Losomäen, Säyneisen, Viitaniemen ja Vehkalahden piirit. Koulu saatiin siis viimein myös Kortteiseen vuonna 1901.¹³¹

Yleensä koulut aloittivat toimintansa vuokrahuoneissa, joka oli tavallisesti maalaistalon tupa. Koulua ei välttämättä olisi arvannut kouluksi, sillä usein koulukalustoksi riitti pirtin pöytä ja penkit. Tällaiset koulut olivat sananmukaisesti lähellä kansaa, sillä oppilaiden työskennellessä tuvan toisessa päässä saattoi talon oma väki olla samanaikaisesti aterioimassa. Tämä järjestely vaati varmasti sekä opettajalta että talon asukkailta paljon, sillä molemmat joutuivat elämään toistensa ehdoilla. Mutta nämä koulut olivat ehdottoman tärkeitä, jotta koulu pääsi edes alkamaan. Oman koulun saaminen alkoi olla jo sen verran merkittävä asia, ettei koskaan ollut vaikeuksia saada vuokrahuoneistoja. Niin myös Kortteisessa koulu aloitti huoneessa, joka vuokrattiin Juho ja Matti Hakkaraisen talosta. Kouluun päätettiin ottaa miesopettaja ja tytöille käsityönopettajatar. Opettajan virkaan pyrki 19 hakijaa, mikä oli poikkeuksellisen paljon muihin kouluihin verrattuna. Hakijoilla oli varsin erilainen tausta. Heissä oli ylioppilaita, lyseolaisia, kiertokoulun opettajia ja jopa lukkari ja yksi

¹²⁹Leskelä 1992, s.13-15.

¹³⁰Savo-Karjala 3.4.1901.

¹³¹KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903.

kirjailija. Tästä monenkirjavasta joukosta johtokunta valitsi ylioppilas Kaarlo Grönroosin Pirkkalasta. Palkka oli 150 markkaa rahaa, 10 hehtolitraa rukiita kunnan lainajyvästöstä, 60 markkaa heinärahoiksi, vapaa asunto, polttopuut, laidun kahdelle lehmälle, öljyvalo ja hehtaari viljeltyä peltomaata.¹³²

Kouluylhallitus oli laatinut vuonna 1892 kansakoulurakennuksille erityiset mallipiirustukset. Kortteisen koulu päätettiin rakentaa mallipiirustus 5. mukaan sillä muutoksella, että rakennettiin suurempi käsityöhuone. Uusien koulujen rakentaminen oli kunnan taloudelle raskas menoerä. Äskettäin rakennettujen Maarianvaaran ja Sivakan koulujen lisäksi ryhdyttiin rakentamaan Kortteisen koulutaloa. Sitä varten jouduttiin ottamaan ensinnäkin kunnan yhteistä takausta vastaan 2000 markan suuruinen vekselilaina ja myöhemmin vielä 5500 markan laina. Samanaikaisesti kunta joutui ottamaan lainaa valtiolta täyttääkseen kadon takia tyhjentyneet viljavarastot, vaikka sillä oli jo ennestäänkin lähes 14 000 markan valtion laina. Koulun ulkorakennuksen vastaanottovaiheessa oli urakoitsijan P. Hallikaisen ja tarkastusta suorittaneen rakennustoimikunnan välillä erimielisyyttä, koska se otettiin vastaan 150 markan alennuksella, tai urakoitsija olisi saanut viedä sen pois. Uuteen kouluun päästiin muuttamaan vuonna 1902. Rakennustoiminta ei jäänyt pelkästään koulukartanoon, vaan sen lisäksi rakennettiin sauna, navetta opettajan lehmiä varten sekä aitta ja halkovaja, joten yleisvaikutelma oli hyvin maalaistalomainen.¹³³

4.2. Luikonlahteen, Vehkalahteen, Viitaniemeen, Losomäkeen sekä Jyrinlahteen oma koulu

Luikonlahdella kouluhankkeen alulle panija oli kauppias Heikki Tanskanen, joka oli itsekin aiemmin toiminut kansakoulun opettajana. Ensimmäisen kerran kouluasia tuli esille kyläkokouksessa vuonna 1895, jolloin kyläläiset päättivät perustaa koulun vaikka itse, jollei kuntakokous tähän suostuisi. Asia jäi hautumaan pariaksi vuodeksi kun sitten jälleen lähdettiin joukolla kuntakokoukseen ajamaan asiaa. Vasta nyt kuntakokous toden teolla käsitteli koko hanketta, mutta päätös oli edelleen kielteinen. Siitä valitettiin vielä lääninhallitukseen, mutta sieltäkin tuli luikonlahtelaisten harmiksi hylkäävä päätös. Vuoden 1898 asetus oli lopullinen sysäys Luikonlahden koulun perustamishankkeelle, koska kunta velvoitettiin perustamaan koulu, jos oli tarpeeksi kouluun tulijoita. Kuntakokous päätti lopulta, että Luikonlahden sekakansakoulu alkaa syksyllä 1902. Koulu aloitettiin vuokrahuoneissa Palopaikan talossa. Opettajaksi

¹³²KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903, 17.6.1900; Kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1876- 1921 , 7.9.1901.

¹³³Ibid, 18.1.1902, 26.7.1902, 8.11.1902.

valittiin Olga Toivanen, joka oli toimessa kaksi vuotta. Tämän jälkeen yli kolmekymmentä vuotta opettajan toimea hoiti Juho Kustaa Kilpeläinen.¹³⁴

Päätös ylemmän sekakansakoulun perustamisesta Viitaniemen ja Vehkalahden koulupiireihin tehtiin pian Luikonlahden koulun perustamisen jälkeen. Niiden oli määrä aloittaa toimintansa syksyllä vuonna 1903, jos olisi löytynyt sopivat vuokrahuoneet ja riittävästi oppilaita. Viitaniemen kansakoulupiiriläisten esittämä vuokrahuoneisto ei saanut kuitenkaan tarvittavaa kannatusta kuntakokouksessa, joka oli tehnyt jo aiemmin päätöksen 8 000 markan kuoletuslainan pyytämisestä valtiolta kouluhuoneiston rakentamiseen. Samalla oli tehty päätös myös Luikonlahden ja Vehkalahden koulujen rakentamisesta. Oman koulun saaminen kylälle oli todella tärkeä asia, nimittäin ryhmä viitaniemeläisiä talollisia teki valituksen pari kertaa kuntakokouksen päätöksestä, mutta se ei johtanut uusiin toimenpiteisiin.¹³⁵

Kunta ei ollut kovin innokas panemaan käytäntöön piirijakoasetuksen määräyksiä, sillä sekä Viitaniemen että Vehkalahden koulujen perustaminen edelleen lykkääntyi muutamalla vuodella. Toisaalta niin monen koulun perustaminen yhdellä kertaa, mikä oli määrätty uudessa piirijaossa, olisi ollut kunnalle kohtuuton rasitus. Kysymys oli vain, missä järjestyksessä suunnitelma toteutettaisiin. Huolimatta viitaniemeläisten huomattavasta innokkuudesta kouluasiassa, alkoi Vehkalahdella koulu jo syksyllä 1905 vuokratiloissa Juho Hyvösen talossa. Opettajaksi valittiin Antti Lastu ja tyttöjen käsityön opettajaksi Maria Savolainen Juantehtaalta. Jo kolmen vuoden päästä oli oppilasluku vähentynyt pelottavasti 13 oppilaaseen, mikä tarkoitti valtioavun lakkaamista. Oppilasmäärän laskusta syytettiin koulupiiriläisten ja opettajan huonoja välejä, koska opetus ei ollut ollut kyläläisten mielestä säännöllistä. Ongelmat kuitenkin aikanaan selvitettiin ja koulutyö saattoi jatkua Vehkalahdella. Vuonna 1910 oppilaita oli jo niin paljon, että kuntakokoukselta anottiin apuopettajan toimen perustamista. Oma 1,5 hehtaarin koulupalsta ostettiin Antti Hyvöseltä. Koulukartano päätettiin rakentaa heti, kun siihen olisi varaa. Ongelmalliseksi muodostui sopivien rakennuspiirustusten löytäminen, sillä ehdotetut rakennukset tahtoivat olla liian suuria. Lopulta hyväksyttiin opettaja Lastun laatima piirustus, vaikka siitäkin vielä kavennettiin käsityöhuonetta 1,2 metrillä. Rakennustyöt sai tehtäväksi loinen Juho Kaasinen ja omaan koulurakennukseen päästiin muuttamaan vuonna 1909.¹³⁶

Viitaniemen koulu aloitti lopulta toimintansa syksyllä vuonna 1906 Olli Hakkaraiselta vuokratussa huoneistossa 350 markan vuotuista vuokraa vastaan ja oma

¹³⁴Leskelä 1992, s. 13-15.

¹³⁵KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903, 8.8.1903, 5.9.1903, 7.11.1903; Kuntakokouksen pöytäkirjat 1904-1909, 12.3.1904.

¹³⁶KKuA kuntakokouksen pöytäkirjat 1904-1909, 31.8.1907, 9.11.1907, 13.2.1909. Vehkalahden kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1907-1912, 21.4.1907, 12.10.1910.

koulutalo valmistui vuonna 1908. Opettajana aloitti Edward Mustonen ja käsityön opettajattarena hänen vaimonsa Alviina Mustonen.¹³⁷

Myös Losomäessä oli herätty vaatimaan piirijakoasetuksen perusteella koulun perustamista. Ensimmäisen kerran koulupiiriläisten anomus oli esillä kuntakokouksessa jo vuonna 1905 mutta se hylättiin, niin kuin oli käynyt jo monta kertaa aiemminkin muiden koulujen osalle. Kuntakokouksen mielestä koululle ei löytynyt sopivaa vuokrahuoneistoa eikä ollut varaa rakentaa uutta koulukartanoa.¹³⁸ Asia otettiin uudelleen esille vuonna 1910 mutta jälleen kerran se ei saanut kannatusta, koska kouluiässä olevien lasten luettelo ei ollut kirkkoherran vahvistama ja toiseksi ko. koulupiiristä kahdeksan kilometrin päässä oli jo ennestään kaksi koulua. Saman vuoden joulukuussa pidetyssä kuntakokouksessa koulu päätettiin perustaa seuraavana syksynä. Kouluhuoneet vuokrattiin talolliselta Taavetti Oksmannilta, ja oma koulu saatiin vuonna 1915. Johtokunta valitsi opettajaksi Herman Erkkilän ja tyttöjen käsityön opettajaksi talollisen tyttären Elina Reinikaisen.¹³⁹

Jyrinlahden alue oli erotettu omaksi koulupiirikseen Säyneisen ja Viitaniemen koulupiireistä. Ensimmäisen kerran omaa koulua anottiin vuonna 1913, mutta tällöin anomus tuli hylätyksi. Vuonna 1916 saatiin koulunperustamislupa. Huoneisto vuokrattiin Heiskalasta P. Vartiaiselta ja opettajaksi valittiin Lauri Unhola. Vasta vuonna 1951 Jyrinlahteen rakennettiin oma koulurakennus.¹⁴⁰

4.3. Kuvernööri ja senaatti velvoittavat kuntaa Rasimäen koulun perustamiseen

Jos oli ollut piirijakokoulujen toimeenpaneminen hidasta, niin yhtä vaikeaa koulun saaminen oli myös rasimäkeläisille. Vuonna 1913 pidettiin kyläkokous H. L. Mustosen talossa, jolloin yhdessä tuumin päätettiin anoa uuden Rasimäen koulupiirin perustamista. Yhtä yksimielisesti kuntakokous päätti hylätä anomuksen, koska se olisi luonnollisesti merkinnyt olemassa olevan piirijaon muuttamista. Kuntakokouksen perustelut eivät saaneet rasimäkeläisiä vakuuttuneeksi vaan ne tekivät uuden anomuksen, jossa jälleen anottiin uutta kansakoulupiirijakoa niin, että Kaavin, Kortteisen ja Vehkalahden piirien osista tehtäisiin Rasimäen kansakoulupiiri. Asiaa perusteltiin myös sillä, että muihin kouluihin oli vähintään 12 kilometrin matka ja lasten olisi pitänyt taivaltaa kouluun läpi asumattomien saloseutujen. Vanhemmat olivat

¹³⁷Forsberg 1992, s.86.

¹³⁸KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1904-1909, 2.9.1905.

¹³⁹KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1910-1913, 21.3.1910, 27.12.1910; Miettinen 1951, s.10.

¹⁴⁰Forsberg 1992, s.87-88.

sitoutuneet laittamaan 46 lasta mahdollisesti perustettavaan kouluun. Anomus hylättiin toistamiseen yksimielisesti kuntakokouksessa.¹⁴¹

Seuraavaksi kouluhankkeelle yritettiin saada tukea kuvernööriltä ja toivottiin hänen määräävän kuntakokousta perustamaan koulu. Kunnallislautakunnan esimiehen A. Tukiaisen johdolla tehtiin puolestaan kuvernöörille selityskirjelmä, jossa pyrittiin osoittamaan kouluhankkeen perusteellisuus. Siinä huomautettiin, ettei H.L. Mustosen lisäksi ollut kuin viisi muuta henkilöä anomassa Rasimäen koulua, mikä ei siis merkinnyt sitä, että koko kyläkunta olisi ollut hankkeen takana. Myös lapsiluetteloa pidettiin harhaanjohtavana, koska siihen oli otettu mukaan jo kouluiän ylittäneitä lapsia ja osalla lapsista oli lyhyempi matka jo perustettuihin kouluihin. Selityksessä vaadittiin valittajilta korvauksia mm. selityksen antamisesta aiheutuneista kuluista. Tähän rasimäkeläiset antoivat vielä vastaselityksen, johon oli liitetty kyläkuntalaisten kokouksen pöytäkirjan ote, josta selvisi, että valittajia oli em. viiden henkilön lisäksi 21 muuta isää ja äitiä, jotka kannattivat koulun perustamista. Vastaselityksessä vielä huomautettiin, että monia niistä, jotka olivat asettuneet vastustamaan uutta koulua, ei ollut edes ehdotettu koulupiiriin kuuluviksi. Kuntakokoukselle annettiin samalla mitalla takaisin, sillä kuvernööriltä pyydettiin, että Kaavin kunta velvoitettaisiin korvaamaan valittajalle syntyneet kulut.¹⁴²

Kansakouluntarkastaja August Siirilä piti omassa lausunnossaan Rasimäen koulun perustamista suotavana. Hänen mukaansa aiottuun piiriin tulisi kuulumaan kaikkiaan 451 henkeä, joista oli kouluikäisiä 77 eli riittävästi yhtä uutta koulua varten. Olipa tarkastaja kiertänyt jalkaisin tarkastamassa koulupiirin tilaa ja oli havainnut, että asukkaat olivat enimmäkseen vähävaraisia; vain neljä taloa oli varakkaampaa. Vain kymmenisen oppilasta kävi koulua muissa kunnan kansakouluissa, koska matkat olivat pitkiä eikä lasten kuljettamiseen ollut varaa. Kuvernöörin harkittua tarkkaan eri tahojen mielipiteitä päätti hän kumota kuntakokouksen valituksen ja velvoitti kuntaa välittömästi nimeämään valiokunnan, joka ryhtyisi suunnittelemaan kansakoulupiirien uudelleen järjestämistä ja etenkin Rasimäen piirin muodostamista. Kuvernöörin päätös oli varsin nöyryyttävä kunnalle, sillä kuntaa velvoitettiin ryhtymään toimiin 400 markan sakon uhalla, ja se joutui vielä korvaamaan valittajalle kuluista 15 markkaa.¹⁴³

Kuntakokous ei tyytynyt kuvernöörin päätökseen vaan valitti siitä edelleen senaattiin. Siinä käytettiin samoja perusteluja kuin kuvernöörillekin osoitetussa selityskirjelmässä. Keisarillisen senaatin tutkittua asiaa ja kuultua molempia osapuolia se tuli siihen lopputulokseen, että kunta ei ollut esittänyt tarpeeksi pätevää syytä

¹⁴¹RaKA Rasimäen kyläkokouksen pöytäkirjat 3.8.1913, 23.11.1913; KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1913-1920, 27.9.1913, 17.1.1914.

¹⁴²KKuA Rasimäen koulun kunnanviranomaisten kirjeet 1913-1947, Rasimäen kinkerikunnan kirje Kuopion läänin kuvernöörille; Kuopion läänin kuvernöörin päätös nro 311, 13.11.1914.

¹⁴³KKuA Rasimäen koulun kunnanviranomaisten kirjeet 1913-1947, Kuopion läänin kuvernöörin päätös nro 311, 13.11.1914.

kuvnööriin päätöksen kumoamiseksi, ja siksi se päätös jäi voimaan, ja kuuden kuukauden päästä piti kunnan alistaa päätös uuden koulupiirin muodostamisesta kuvnööriin tarkastettavaksi.¹⁴⁴ Tähän päätökseen oli nyt kuntakokouksenkin tyytyminen, ja neljän kuukauden päästä senaatin päätöksestä, 15.7.1916 se päätti puolestaan Rasimäen ylemmän kansakoulun perustamisesta, jos kouluun ilmoittautui vähintään 30 kouluikäistä lasta. Koko tämän kiivaan sananvaihdon jälkeen ei ollut epäilystäkään, etteikö lapsia olisi ilmoittautunut tarpeeksi: 40 oppilasta aloitti koulunkäynnin H.L. Mustoselta vuokratuissa huoneissa. Isäntäväki itse ei asunut koulun toiminta-aikana talossa. 500 markan vuotuista vuokraa vastaan käytettävissä oli kuusi huonetta, sauna, aitta ja navetta. Opettajaksi valittiin Eeva Palenius. Jo vuonna 1920 oppilasmäärä ylitti yhdelle opettajalle säädetyn oppilasmäärän 50 rajan ja kouluun anottiin apuopettajaa. Myös Rasimäessä oli vaikeuksia saada pitempiaikaisia opettajia. Kaikki opettajat eivät olleet toimessa edes kokonaista vuotta.

Koulun rakentamisen otti urakakseen 83 900 markalla H. Kettunen. Koulu rakennettiin kunnan omistamalle Lyytikälä-nimiselle tilalle mallipiirustusten numero 1 mukaisesti. Urakoitsijalle saneltiin ehdot, joiden mukaan seinät tuli hakata terveistä havupuista ja ulkoseinän vahvuus tuli olla 10 senttiä. Lisäksi määrättiin, että jokaiselta päivältä, jonka rakennuksen valmistuminen myöhästyy, joutuu urakoitsija maksamaan sakkoa 10 markkaa päivältä. Koulu valmistui marraskuussa 1920.¹⁴⁵

4.4. "Ei tarvitse niin moneen kertaan jankata, kertominenkin riittää"

Uusien kansakoulujen perustamisen ja kiertokoululaitoksen kehittymisen myötä yhä useampi kouluikäinen lapsi pääsi osalliseksi muustakin kuin kotiopetuksesta. Oppilasmäärät kasvoivat sitä mukaa kun uusia kouluja perustettiin. Lukuvuonna 1900 - 01 kansakouluissa oli oppilaita 188, vuosina 1910 - 11 356, ja ennen oppivelvollisuuslakia vuonna 1919 - 20 kansakouluoppilaita oli jo 860. Suomen virallisen tilaston mukaan vuonna 1896 kansakoululaisia olisi ollut 246. Siihen verrattuna vuoden 1900 oppilasmäärä olisi pudonnut varsin selvästi. Koska tätä ei voida tarkastaa koulujen tekemistä oppilastilastoista, niin voidaan epäillä joko tilastointivirhettä tai sitten määrä todellakin putosi katojen ja taloudellisen pulan takia. Asukasluku oli kuitenkin kasvanut tänä aikana 300 hengellä.

¹⁴⁴KKuA Ibid ,Keisarillisen Suomen senaatin päätös 22.3.1916; RaKA Kirkollisasiain toimituskunnan lähete nro 104.

¹⁴⁵KKuA Kaavin kuntakokouksen pöytäkirjat 1913-1920, 15.7.1916, 19.8.1916; Rasimäen koulu kunnanviranomaisten kirjeet 1913-47.

Kiertokoulujen oppilasmäärien kehitys oli kansakouluoppilaiden määrän nähden päinvastainen. Kun vuonna 1901 kiertokoulua kävi 1165 lasta, oli määrä viiden vuoden kuluttua pudonnut 684:ään. Kansakoulusta, jota pidettiin paremminkin kansan korkeakouluna, oli hyvää vauhtia kehittymässä koko kansan koulu. Ongelmana ollut alkuopetus oli sekin kehittymässä parempaan suuntaan, koska pienten lasten kouluja alettiin pitää säännöllisemmin muissakin kouluissa kuin vain kirkonkylän koulussa. Vähitellen suurin osa lapsista oli käynyt joko kiertokoulua tai pienten lasten koulua ennen kansakouluun tulemistä. Mutta vielä oli niitäkin lapsia, joihin ei ylettynyt minkäänlainen järjestetty opetus. Esimerkiksi vuonna 1906 oli tällaisia lapsia 247.¹⁴⁶ Suurlakko ja erityisesti äänioikeusudistus antoivat lisää vauhtia kansakoulun laajenemiselle kaikkien yhteiskuntakerrosten pohjakouluksi. Toisaalta valtiovalta katsoi, että kansanvaltaistuminen ja äänioikeuden käyttäminen vaativat kansakoululaitosta valmistamaan kansalaisia kelvollisiksi äänestäjiksi. Oppivelvollisuuden ulottamista kaikkiin tulevaisuudessa äänioikeuttaan käyttäviin Suomen kansalaisiin perusteltiin mm. tällä.¹⁴⁷

Monen koulunkäynti alkoi pienten lasten koulusta. Sitä ei kuitenkaan pidetty alkuun joka koululla eikä edes joka vuosi. Ensin sitä pidettiin vain syksyisin mutta vähitellen opetusta järjestettiin sekä syksyllä että keväällä yhteensä 4-6 viikkoa.¹⁴⁸ Mutta esimerkiksi Maarianvaarassa pidettiin pienten lasten koulua syksyllä ennen varsinaisen koulun alkua kerralla kuusi viikkoa. Lapset oli jaettu kahteen osastoon. Ensin osastoja opetettiin yhdessä neljä viikkoa ja sitten kaksi viikkoa niille, jotka aikoivat kansakoulun ensimmäiselle osastolle.¹⁴⁹ Pienten lasten koulu oli yleensä kansakouluun valmistava koulu. Kortteisen pienten lasten koulussa ylemmän osaston oppiaineet olivat samat kuin kansakoulun ensimmäisen osaston. Toinen mahdollisuus olisi ollut jättää pienten lasten koulu kokonaan pitämättä ja aloittaa koulutyö kansakoulun ensimmäisen osaston kanssa jo elokuun lopussa ja jatkaa sitä syyskuun loppuun saakka, jolloin kaikki loput osastot aloittivat koulun. Koulu saatettiin lopettaa jo toukokuun ensimmäisellä viikolla, jotta oppilaat ennättivät toukotöihin. Tarkastajakin myönsi, että oli hyvä, että oppilaat ottivat osaa kotitöihin, mutta kun joululomakin kesti kaksi viikkoa, niin nämä yhteensä häiritsivät oppimista.¹⁵⁰

Vaikka oli olemassa mallikursseja suunnan antajina joutuivat opettajat itse tekemään tarkat opetussuunnitelmat jokaisesta lukuvuodesta erikseen. Aluksi opettajien tekemät opetussuunnitelmat hyväksyttiin koulun johtokunnassa, mutta myöhemmin ne lähetettiin sitten kansakouluntarkastajien hyväksyttäväksi. Suunnitelma yleensä

¹⁴⁶SVT X Kansanopetus 1898-1902, 1902-1906, 1909-1912, 1919-1920.

¹⁴⁷Heporauta 1916, s.155; Kivinen 1988, s.135-137.

¹⁴⁸Halila II 1949, s.144.

¹⁴⁹KKuA Maarianvaaran koulun vuosikertomusten toisteet 1896-1973.

¹⁵⁰Halila II 1949, s.146.

esitettiin kahden kuukauden kokonaisuuksissa. Yhtäläisiä opetussuunnitelmia ei ollut edes saman kunnan kouluilla vaikka ne muotoituivatkin ennen pitkää samansuuntaisiksi. Kaavin kunnassa yhtäläisistä oppikirjoista annettiin vuonna 1905 ohjeet, joita tuli noudattaa, jos se suinkin oli mahdollista. Pieniä eroja oli eri aineiden tuntimäärissä. Jossakin koulussa saattoi olla esimerkiksi uskontoa tunti enemmän, kun se vastaavasti jossain toisessa koulussa oli korvattu käsitöillä. Ainevalikoima monipuolistui ensimmäisiin kouluvuosiin nähden jonkin verran. Ennen oudoksuttu mittaussoppi tuli ylemmille osastoille oppiaineeksi. Myös piirustuksesta, laulusta, voimistelusta ja käsitöistä tuli vakinaisia aineita, vaikka esimerkiksi Kaavilla ei muutamana vuonna ollut laisinkaan voimistelua puutteellisten välineiden takia.¹⁵¹ Valituksia tuli monen opettajan taholta siitä, että oppikurssit olivat liian laajoja. Opetus ja oppiaineet nähtiin edelleen liian teoreettiseksi ja maata viljelevälle väestölle vähemmän tärkeiksi. Jopa muutamat opettajat huomauttivat vuosikertomuksissa, että opetuksen tulisi palvella paremmin käytännöllistä elämää. Esimerkiksi maatalous ja puutarhanhoito oli saatava oppiaineiksi ja vastaavasti uskontoa voitaisiin vähentää.¹⁵²

Alkuopetuksesta ja siitä, kenen vastuulla sen tulisi olla, kirkon vai kunnan, oli käyty jo pitemmän aikaa keskustelua. Kirkko erityisesti epäili sitä, pystyisikö kansakoulu huolehtimaan tarpeeksi hyvin lasten kristillisestä kasvatuksesta. Vaikka kansakoulussa olikin uskonnolla edelleen huomattava osuus, niin uusia oppiaineita oli nyt monin verroin enemmän kuin pyhä- tai kiertokoulussa. Papistolla oli oikeus käydä kuuntelemassa uskonnon opetusta kansakoulussa, eikä siihen ilmeisestikään oltu aivan tyytyväisiä. Epäiltiin, että kansakoulu ei ennen pitkää pysty kantamaan vastuuta siitä vaan seurakunnan on järjestettävä uskonnon opetus, eli tämä olisi tapahtunut juuri kiertokoulun muodossa. Savonlinnan hiippakunnan piispan Collianderin mielestä kansakoulun opetuksen ei katsottu edistävän kristinopin tuntemusta, koska Kaavilla rippikoulun läpäisseiden joukossakin oli vuonna 1910 vain 15% kansakoulun loppuun suorittaneita. Tämä ei tietysti ollut ihme, sillä tänä aikana Kaavin pitäjässä oli toiminnassa vasta kahdeksan kansakoulua, joten kaikkien kouluikäisten ei ollut edes mahdollista päästä kouluun. Kansakoulun opetus ei liene kuitenkaan ollut niin huonoa kuin alkuun pelättiin, sillä kymmenen vuoden päästä piispantarkastuksessa todettiin, että "uskonnon opetus oli sangen tyydyttävä", vaikka ehtoolliselle päästetyistä edelleenkin vain 20% oli täydellisen kansakoulun suorittaneita.¹⁵³

Opetustavoissa oli havaittavissa jo selvää muutosta kansakoulun alkuvaiheisiin verrattuna. Ulkoa opettelemisesta ja yhteen ääneen lukemisesta tuskin oltiin kokonaan

¹⁵¹KKuA Kaavin kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950; Kortteisen kansakoulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

¹⁵²KKuA Sivakkavaaran kansakoulun vuosikertomusten toisteet 1899-1972.

¹⁵³KKiA Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972, 13-16.8. 1910, 3-5.7.1920.

luovuttu. Edelleen "painettiin mieleen" niin runoja kuin virsiäkin, mutta selvä suuntaus oli havainnollistamiseen ja enemmän oppilaan lähtökohdista opettamiseen. Mutta aina ei osattu käyttää koululla olevaa havaintovälineistöä. Tästä huomautettiin opettajia ja johtokuntia velvoitettiin valvomaan välineistön käyttöä. Johtokunnan jäsenten piti muutenkin valvoa koulun etua ja käydä vähintään kerran lukukaudessa seuraamassa opetusta. Tätä velvollisuutta laiminlyötiin toistuvasti, ja tarkastaja sai useamman kerran huomauttaa johtokunnan jäseniä velvollisuudestaan.¹⁵⁴

Opettaminen säilyi edelleen varsin tehokkaana ja opettajan rooli oli siinä keskeinen. Kertaamista pidettiin erityisen tärkeänä. Kirkonkylän opettajan Jalmari Teräksen laatima opetussuunnitelma kertoo uskonnon opetustavasta seuraavaa: "kysymyksen avulla herätetään vireille lasten mielissä ennen opitut asiat, jonka jälkeen opettaja kertoo valmistettavan läksyn useammassa eri jaksossa. Kerrotuaan kunkin jakson, opettaja kyselee heti ja kirjoittaa jaksosten otsakkeet taululle. Sen jälkeen lyhyt kokoaminen ja kertomuksen otsakkeen etsiminen". Läksynkuulustelussa lapset kertoivat ensin koko läksyn, joka sitten kyseltiin opettajan toimesta ja yhdessä vielä tehtiin selkoa läksyn ydinajatuksista. Luulisi, että asia tuli selväksi hitaammallekin oppilaalle, ja tämän havaitsi myös tarkastaja, sillä hän huomautti, että "ei tarvitse niin moneen kertaan jankata, kertominenkin riittää". Tämän tyylinen historianopetus katsottiin myös huonoksi, sillä pelättiin, että se sammuttaa sekä opettajalta että oppilailta historian harrastuksen.¹⁵⁵

Myös eräänlaista aineiden välistä integraatiota oli jo olemassa sillä esimerkiksi lukemisessa lukukappaleet ja runot valittiin niin, että ne sivusivat muita aineita. Lukemisessa yritettiin päästä eroon ns. kinkeriluvusta ja sitävastoin pyrittiin lukemaan luonnollisella äänellä. Laskennossa oli tärkeää, että esimerkit valittiin oppilaitten omasta kokemuksesta ja elävästä elämästä. Pääsälaskujen avulla johdettiin uusi laskutapa. Huomattava on, että nyt annettiin oppilaille mahdollisuus omaankin ajatteluun eikä ainoastaan opettaja kertonut, miten asioiden tuli olla. Esimerkiksi uusi laskusääntö muodostettiin siten, että taululle tehtiin useita esimerkkejä, joiden yhtäläisyyksien perusteella oppilaat itse päättelivät säännön.¹⁵⁶

Piirustuksessa ei välttämättä arvostettu yksilöllisiä näkemyksiä. Ne oppilaat, jotka eivät piirtäneet hiilellä paperille, saivat piirtää taululle. Tuotos joutui sitten muiden oppilaiden arvosteltavaksi. Toiset oppilaat saivat korjata pahimmat virheet. Tämä piti vielä uudelleen korjailtuna piirtää paperille. Myös lukemisessa saatettiin

¹⁵⁴MaKA Maarianvaaran kansakoulun johtokunnan pöytäkirja, 12.10.1917; Elvi Parviaisen haatattelu 28.12.1995.

¹⁵⁵KKuA Kaavin kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950; Kortteisen kansakoulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

¹⁵⁶KKuA Kaavin kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tunti jaot 1892-1950.

käyttää samanlaista tapaa, jossa yhden oppilaan lukiessa muut saattoivat viitata ja huomauttaa virheistä. Voimistelussa tehtiin järjestys- ja vapaaliikkeitä J. Wilskmanin käsikirjan mukaan. Lajivalikoimaan kuului leikkejä, kilpailuja ja palloleikkejä. Voimistelun tunneilla ei kartettu myöskään ruumiillista työtä, vaan sopivan tilaisuuden tullen saatettiin siivota pihamaata tai kantaa halkoja liiteriin.

Käsitöissä tehtiin jokapäiväisiä puisia tarve-esineitä, kuten vasaranvarsia, verkkokäpyjä ja puikkareita, hyllyjä, lusikoita ja muita kotitalousvälineitä. Tyttöjen käsitöissä tehtiin sukkanauhoja, esiliinoja, kintaita sekä sukkia. Ylemmällä osastolla ommeltiin miehen paita tai mekko käsin, ompelukoneita oli vielä tähän aikaan harvassa. Käsitöissä vaadittiin ehdottomaa huolellisuutta ja virheettömyyttä. Jos opettaja huomasi pienenkin virheen, vaikkapa solmun sukan varressa, niin se oli purettava ja aloitettava alusta.¹⁵⁷ Monet mekot ja paidat ommeltiin vielä käsin, mutta merkittävää edistysaskelta käsityön opetuksessa tiesi ompelukoneen hankkiminen koululle. Tuohon aikaan ompelukoneen ostaminen merkitsi suurta menoerää, joten monesti se jäi varojen puutteessa hankkimatta, vaikka tarkastaja velvoitti useita kertoja koulua hankkimaan ompelukoneen. Jos ei muuten saatu rahaa ompelukoneeseen, järjestettiin vaikka iltamat kuten tehtiin Sivakan koululla. Opettajan valinnoissakin saattoi ompelukoneella olla ratkaiseva vaikutus, sillä esimerkiksi Sivakassa vuonna 1909 käsityön opettajattareksi valittiin opettajan vaimo Maikki Vaajasalo, koska hänellä oli ompelukone, johon nyt myös oppilailla oli mahdollisuus tutustua.¹⁵⁸

Toinen tärkeä väline, joka ennen pitkää hankittiin joka koululle, oli harmooni. Myös harmonin ostoa jouduttiin usein lykkäämään sen kalleuden ja rahan puutteen vuoksi. Kortteisen koululle harmooni hankittiin kylän nuorisoseuran avustuksella jo vuonna 1904, kun monille muille kouluille se saatiin vasta pari vuosikymmentä sen jälkeen. Rasimäkeläiset turvautuivat jälleen korkeampaan tahoon harmonin hankinta-asiassa; nimittäin kun kunta ei ollut suostunut maksamaan harmoonin hintaa sovinnolla, he päättivät lähettää tarkastajalle valtakirjan maksun saamista varten.¹⁵⁹

Jo vuoden 1866 kansakouluasetuksessa katsottiin kansakoulunkurssin suorittaneiden jatko-opetus opettajan velvollisuudeksi. Vuonna 1893 annettiin jatkokurssiohjesäännöt, joissa määrättiin, että jatkokurssien tuli sisältää samoja aineita, joita opetettiin kansakoulussakin yhteensä 150 tuntia. Jatkokurssit pysyivät pitkään entisen kertauksena, kunnes 1900-luvun alussa kurssiaika vakiintui 75 - 100 tuntiin, ja pakollisten aineiden uskonnon, äidinkielen ja laskennon lisäksi saatettiin

¹⁵⁷Elvi Parviaisen haastattelu 28.12.1995.

¹⁵⁸KKuA Kaavin kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950; Kortteisen koulu n opetussuunnitelmat 1905-1973; Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1919, 11.1.1919

¹⁵⁹KKuA Kaavin kansakoulujen johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1876-1921, 19.11.1904; Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1916-1928, 20.4.1917.

opettaa myös vapaaehtoisia aineita.¹⁶⁰ Kaavilla jatkokurssien järjestäminen lähti varsin hitaasti liikkeelle ja oikeastaan vasta 1920-luvulla ne alkoivat vakiinnuttaa muotonsa. Vaikka jatkokoulua olisi pidettykin, niin sinne ei välttämättä kuitenkaan menty. Jatkokursseja pidettiin satunnaisesti niin kuin esimerkiksi Sivakassa vuonna 1889, jolloin seminaarilainen J. Serenius pyysi johtokunnalta lupaa pitää joululoman aikana jatkokursseja. Jatko-opetus katsottiin hyväksi pitää, jos vain oppilaita tuli riittävästi. Tätä ei perusteltu pelkästään oppilaiden edulla vaan sen katsottiin rikastuttavan myös opettajan kasvatustehtävää. Kortteisessa pidettiin lukuvuonna 1920 - 21 jatkokurssi, johon kuului uskontoa 10 tuntia, äidinkieltä 30 tuntia, isänmaan historiaa 10 tuntia, laskentoa 25 tuntia ja luonnontietoa 25 tuntia eli yhteensä 100 tuntia. Ulkopuolisten ammatti-ihmisten toimiminen opettajina jatkokursseilla katsottiin eduksi.¹⁶¹

Tärkeänä osana koulun toimintaa olivat koulukirjastot. Niiden perustaminen vaati jälleen rahaa, ja useilla kouluilla oman kirjaston saaminen kesti vuosia. Jopa oppilaat saattoivat kerätä rahaa kirjojen ostamista varten kuten Kortteisen koulussa tehtiin vuonna 1917. Kirjasto voitiin perustaa vuonna 1919, jolloin siellä oli 68 nidettä. Kaavin kirkonkylän koulun kirjastossa oli samaan aikaan vain 40 nidettä, kun taas Maarianvaaran oppilaskirjastossa oli 169 nidettä jo vuonna 1913. Toiseksi kouluja velvoitettiin perustamaan oppilaspuutarhoja. Se ei saanut suurta kannatusta vielä 1800-luvulla, koska sitä pidettiin turhana ja toisaalta opettajilla ei välttämättä ollut tarpeellista tietoa asiasta siitäkkin huolimatta, että koulupuutarhat olisivat tuoneet opetukseen kaivattua käytännönläheisyyttä. Koulupuutarhojen varsinainen nousukausi ajoittui vuosisadan vaihteeseen ja varsinkin Kaavilla ensimmäisille vuosikymmenille. Kesäisin voitiin laittaa koululle oppilaiden kasvitarha, jota sitten oppilaat vuorotellen kävivät hoitamassa loman aikana. Tämän lisäksi oppilaita kannustettiin pitämään omaa kasvitarhaa kotona. Syksyllä tytöille saatettiin järjestää erityisiä keittokursseja.¹⁶²

1900-luvun ensi vuosikymmenillä nousi raittiuskysymys ja juoppouden poistaminen esille. Kaavinkin kuntakokous päätti maksaa 50 markan palkkion, jos ilmianto salaviinan keittäjiä ja juopuneita ihmisiä. Tällöin perustettiin Kaaville myös raittiuslautakunta edistämään kuntalaisten raittiita elämäntapoja. Kouluissa raittiuskasvatusta tuli käsitellä luonnontieteen yhteydessä. Koulutoimen ylihallitus suositteli jopa uskonnon opetukseen käytettyjen tuntien vähentämistä ja niiden korvaamista raittiusopetuksella. Raittiuden edistämiseksi alettiin pitää kouluissa myös raittiusjuhlia.

Toinen hyve, johon alettiin kiinnittää huomiota, oli säästäväisyys. Vuodesta 1913-14 lähtien vuosikertomuksiin tuli merkitä, olivatko oppilaat tehneet säästöönpanoja.

¹⁶⁰Isosaari 1973, s.54-55; Halila II 1949, s.325-327.

¹⁶¹KKuA Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973; Kaavin kansakoulu, kansakoulun tarkastajan kirjeet 1902-1973, 27.9.1910.

¹⁶²Halila II 1949, 194-198; Elvi Parviaisen haastattelu 28.12.1995.

Vuosittain vain muutama oppilas laittoi rahaa opettajan kautta hankittuun säästölippaaseen, johon jokaiselle oppilaalle oli varattu oma lokerikkonsa. Tämän säästötoiminnan perusteella voisi luulla, ettei säästäminen oikein ollut oppilaiden suosiossa. Mutta todennäköisesti lähempänä totuutta lienee kuitenkin ollut yleisen taloudellisen tilanteen aiheuttama varojen puute.¹⁶³

Sortokauden venäläistämistoimenpiteet eivät suoranaisesti koskettaneet kansakoulua. Vuonna 1901 Sortavalan piirin kansakoulujen tarkastaja kirjoitti kirjeessään, "ettei ole soveliasta pitää sitä kuvaa seinällä, joka esittää sen lähetyskunnan, jonka tehtävä oli keisarille antaa alamainen anomuskirja vuonna 1899 julistuksen johdosta".¹⁶⁴ Jokaisen koulun seinälle sen sijaan tuli asettaa keisarin kuva. Mahdollisten ikävyyksien välttämiseksi tarkastaja vielä kehotti johtokuntia liputtamaan keisarillisina juhlapäivinä, kuten keisarin valtaistuimelle nousemisen päivänä, leskikeisarin syntymäpäivänä sekä Aleksandran ja Nikolain päivinä, jolloin oppilaille oli annettava vapaapäivä. Koulua käytiin muuten aivan normaaliin tapaan paitsi, että Venäjän historian ja maantiedon opetusta lisättiin muutamilla tunneilla, eli Venäjän historiaa tuli lukea vähintään 15 tuntia ja vastaavasti vähentää se muiden kaukaisempien maiden historiasta. Venäjän maantietoa piti opettaa vähintään 10 tuntia ja hankkia sitä varten omat oppikirjansa. Ylihallituksen määräys ei tuntunut kaikista tarpeelliselta, sillä kansakouluntarkastaja sai huomauttaa asiasta useamman kerran.¹⁶⁵

Suomen itsenäisyysjulistusta ei ole noteerattu ainakaan koulujen vuosikertomuksissa ja päiväkirjoissa. Kansalaissodan rajalinja ei yltänyt itäiseen Suomeen saakka. Miehiä lähti täältäkin taistelemaan oman aatteen puolesta, mutta muuten taistelut eivät näkyneet Kaavilla. Muutamien päivien ajan kouluja pidettiin suljettuna. Ensimmäistä kertaa itsenäisyyspäivää vietettiin Kaavin kirkonkylän koulussa sodan jälkeen vuonna 1919, jolloin se oli lupa- eli vapaapäivä oppilaille. Myöhemmin pidettiin sitten varsinaisia juhliakin itsenäisyyden kunniaksi. Näin ei kuitenkaan tapahtunut kaikilla kouluilla, koska ilmapiiri oli vielä varsin herkkä eri, ja ilmeisesti opettajalta toivottiin kysymyksen ulkopuolelle jättäytymistä. Mutta vähitellen alkoi itsenäistymisen merkitys sekä isänmaallisuus näkyä myös opetuksessa, ja sen painoarvo kasvoi kasvamistaan. Historiasta tuli tärkeä oppiaine ja nuoren tasavallan lyhyt menneisyys oli hyvä opetella ulkoa. Historian opetuksen tarkoituksena oli herättää oppilaissa isänmaan rakkautta, uskollisuutta ja lainkuuliaisuutta.¹⁶⁶

¹⁶³KKuA Kirkonkylän koulun vuosikertomukset 1891-1973.

¹⁶⁴KKuA Kortteisen koulun kansakouluntarkastajan kirjeet 1902-1973, 31.12.1901.

¹⁶⁵KKuA Kaavin kirkonkylän kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950; Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

¹⁶⁶Martta Hyvösen haastattelu 4.1.1996; Eino Mustosen haastattelu 29.12.1995.

V OPPIVELVOLLISUUS ASTUU VOIMAAN

5.1. Oppivelvollisuuden toteutuminen Kaavilla

Kansakoulu syntyi vapaaehtoisuuden pohjalle, ja ensimmäinen velvoittava laki oli vuoden 1898 piirijakoasetus mutta sekään ei tehnyt vielä koulua pakolliseksi. Cygnaeuksen mielestä "kansakoulu tuli koko kansan kouluksi vain siinä tapauksessa, että se sai juurtua vapauden ilmapiirissä". Ensimmäisen kerran oppivelvollisuuslaki tuli esille vuonna 1913, mutta senaatti katsoi sen silloin liian paljon valtion varoja kuluttavaksi. Vuonna 1921 annettiin sitten oppivelvollisuuslaki, joka ulottui maalaiskunnissa kolmen kilometrin säteellä koulusta asuviin lapsiin. Säännös havaittiin kuitenkin liian vaativaksi joten vuonna 1925 tehtiin lainmuutos, jolla maalaiskunnille annettiin kymmenen vuoden lykkäys. Oppivelvollisuus ulotettiin seitsemänvuotiaisiin lapsiin. Kansakoulusta tehtiin nyt kuusivuotinen, jonka kaksi alinta luokkaa olivat 18-viikkoisia joko kiinteitä tai kahdessa eri paikassa toimivia kiertäviä kouluja. Seuraavat neljä luokkaa käsittivät ns. yläkansakoulun, joka kesti 36 viikkoa. Jos ei jatkanut kansakoulun jälkeen opintoja muussa koulussa, oli tällöin velvollisuus osallistua kahden seuraavan vuoden aikana jatko-opetukseen. Oppiaika oli hetkessä lisätty kahdella vuodella sekä lisäksi vielä jatkokursseilla, joiden piti olla "pääasiallisesti käytännölliseen elämään valmistavaa". Jos koulupiirissä oli kouluikäisiä lapsia alle 30 eikä sinne oltu perustettu aikaisemmin perustettu täydellistä kansakoulua tai sitten vaihtoehtoisesti kiinteää ylä- ja kiertävää alakoulua, oli sinne perustettava ns. supistettu koulu. Tällaisessa koulumuodossa työaika yläkoululaisille oli 28 viikkoa ja alakoululaisille 12 viikkoa. Jos kouluikäisiä lapsia oli alle 20, niin kunnalla ei ollut velvollisuutta perustaa kansakoulua piiriin. Jos taas oppilasmäärä kohosi yli 30, niin koulu tuli muuttaa täydelliseksi.¹⁶⁷

Vuonna 1924 hyväksyttiin kansakoulupiirijakoehdotus, jonka mukaan Kaavi jaettiin 17 koulupiiriin. Jo olemassa olevien lisäksi muodostettiin Niinivaaran, Potkun, Rovevaaran, Ahosenniemen, Rauantaipaleen, Suovaaran, Hirvisaaren, Retusen ja Syrjävaaran koulupiirit. Säyneisen erotessa omaksi kunnakseen siirtyivät sen mukana myös Jyrinlahden, Siikajärven, Konttimäen, Losomäen ja Viitaniemen piirit siihen. Kouluhallintoa varten perustettiin kouluvaliokunta, joka toimi aina 1940-luvulle saakka. Tämän jälkeen tehtäviä hoiti kansakoululautakunta. Ensimmäiseen kouluvaliokuntaan valittiin opettaja Juho Kilpeläinen, Aaro Tukiainen ja Tuomas Pirinen.¹⁶⁸

¹⁶⁷Kivinen 1988, s.153-154; Halila III 1950, s.19,

¹⁶⁸KKuA Kuntakokouksen pöytäkirjat 1920-1927, 10.3.1923.

Jo vuonna 1918 kirkonkylän koulu anoi kunnan varoilla perustettavaksi kaksivuotisen alemman kansakoulun. Alakoulun opettajan virka perustettiin kirkonkylän koululle vuonna 1923, Kortteiseen 1924, Maarianvaaraan 1929 ja Sivakkavaaraan vasta vuonna 1933. Useimmat alakoulut aloittivat kiertävinä 18-viikkoisina kouluina, jota vuorovuosin pidettiin eri paikassa. Kiertävä alakansakoulu muistuttikin vanhaa kirkollista kiertokoulua. Vähitellen alettiin vaatia 36-viikkoisia kiinteitä alakouluja ja varsinkin 1930-luvun loppupuolella useita kouluja muutettiin kiinteiksi, vaikka alkuun kunnanvaltuusto suhtautuikin näihin kielteisesti. Ilmeisesti kiertävät koulut olivat kunnan taloudelle halvempia. Alakoulu sijoitettiin aluksi veistosaliin, tai jos sinne ei sopinut, vuokrattiin yläkoulun läheltä huoneisto, joka useimmiten oli maalaistalon tupa. Sinne hankittiin pulpetit, taulu ja opettajan pöytää varten koroke. Yleensä opettaja asui samassa talossa missä koulukin toimi. Esimerkiksi Kortteisen alakoulu toimi viisi vuotta Maalaisliiton paikallisosaston talossa 2000 markan vuosivuokrasta, ja kirkonkylän alakoululaiset saivat opetusta pappilan isossa pirtissä.

Oppivelvollisuuslaki vaikutti enemmän alakoulun ja jatko-opetuksen kehitykseen kuin yläkoulun opetukseen. Alakoulussa oltiin herkempiä vastaanottamaan uusia opetuksen muotoja. Alakoulun opetuksesta pyrittiin tekemään lapsen kehitykselle ja ajatusmaailmalle sopivampaa. Taka-alalle jäivät nyt vaikeaselkoiset Maamme-kirja ja Vänrikki Stoolin tarinat ja tilalle tulivat värikuva-aapiset ja satukirjat. Opettaminen ei ollut pelkkää lukemista ja pulpetissa istumista vaan tehtiin muovailu- ja leikkelytöitä, lähdettiin luontoon ja kotiseutuun tutustumaan. Oppilaat saivat nyt kertoa omista havainnoistaan. Näiden asioiden ympärille muodostui aivan uusi oppiaine, ympäristöopetus tai ehkä paremmin tunnettu kotiseutuopetus. Sen tavoitteena oli havainnollisuus, toiminnallisuus ja elämänläheisyys. Nämä eivät jääneet pelkiksi suunnitelmiksi, vaan tämä tuli hyvin esille esimerkiksi Rasimäen alakoulun opettajan toiminnassa. Koulua pidettiin tällöin vielä vuokratiloissa Mustolanmäessä. Opettaja näki ikkunasta, että talon isäntä oli juuri saapunut metsältä ja onnistunut saamaan jäniksen. Opettaja käytti tilaisuutta hyväkseen, ja niin joukolla lähdettiin tutkimaan jänistä.¹⁶⁹ Havainnollistamisesta kertoo myös, miten laskennon tunnilla opeteltiin kuutiotilavuuksia koulun läheisyydessä olevaa heinälatoa mittaamalla.¹⁷⁰ Alakoulun tehtävä pysyi jotakuinkin samana, kuin se oli ollut pienten lasten koulussa. Tavoitteena oli lukutaidon mahdollisimman nopea opettaminen, laskennon alkeet sekä uskonnon opetus. Mutta kuten Halila tuo esille, oli tämä alakoulu kuitenkin alkusysäyksenä uudentalaiselle vaiheelle opetuksessa, vaikka siellä eräiden mielestä leivottiinkin vain savella, mikä tiesi nälkävuotta.¹⁷¹

¹⁶⁹Kauranne 1966, s.43-44; Aulis Mustosen haastattelu 3.1.1996.

¹⁷⁰Martta Hyvösen haastattelu 4.1.1996.

¹⁷¹Halila IV 1950, s.57, 66-67.

Jatko-opetusta alettiin antaa vaihtelevasti eri kouluissa. Kirkonkylässä jatko-opetus alkoi vuonna 1928. Se oli pakollinen niille, jotka asuivat enintään neljän kilometrin päässä koulusta. Jatko-opetus laajeni koskemaan kaikkia vuonna 1937. Oppivelvollisuuden laiminlyöjät olivat useimmiten juuri jatkokurssilaisia. Jatko-opetusta pidettiin ilmeisesti turhanpäiväisinä, sillä olihan se pitkälti jo opitun kertausta. Jatko-opetusta järjestettiin useimmiten iltaopetuksena mutta myöhemmin myös päiväkouluina. Uusiakin aineita, kuten kotitaloutta ja yhteiskuntaoppia, tuli vähitellen jatko-opetukseen.

Oppivelvollisuuden toteutuminen ei saanut aikaan tavatonta riemua Suomessa kuten ei myöskään Kaavilla. Sitä pidettiin rasitteena, koska se merkitsi huomattavaa kunnan menojen kasvua. Kouluun yleensä mentiin vain jos koulu oli lähellä.¹⁷² Mutta oli vielä niitäkin vanhempia, jotka vastustivat koko kansakoululaitosta eivätkä lähettäneet lapsiaan opin tielle. Luikonlahdella todettiin vuonna 1924, että kaikki kolmen kilometrin säteellä olevat oppivelvolliset lapset olivat tulleet kouluun. Yleensä oli kuitenkin muutamia oppilaita, jotka laiminlöivät velvollisuuttaan, ja johtokunnan tehtävänä oli pitää huolta siitä, että kaikki oppivelvolliset lapset kävivät koulua. Jos näin ei tapahtunut, johtokunta ilmoitti siitä vanhemmille tai pyysi vanhempia antamaan selvityksen johtokunnalle. Äärimmäinen keino oli tehdä ilmoitus viralliselle syyttäjälle, joka ryhtyi puolestaan toimenpiteisiin epäkohdan poistamiseksi. Tämä olikin tehokas keino, sillä hyvin pian viimeisetkin niskuroijat saatiin koulunpenkille. Jos johtokunta ei huolehtinut asianmukaisella tavalla oppivelvollisuutensa laiminlyövästä lapsista, uhkasi tarkastaja kääntyä maaherran puoleen, jotta hän nostaisi syytteen johtokuntaa vastaan. Tähän ei kuitenkaan tarvittu turvautua, vaan asiat hoidettiin muulla tavalla. Saatettiinpa oppivelvollisuuden laiminlyöviä oppilaita majoittaa koulun johtokunnan puheenjohtajan luo, niin kuin tehtiin Kortteisessa. Aina ei laiminlyönnin syynä ollut niskurointi vaan varattomuus. Vaikka köyhempiä oppilaita avustettiinkin, niin oli vielä niitä, "jotka paljasjaloin eivät voineet saapua kouluun". Mutta aina ei kengättömyys ollut esteenä kouluun menemiselle, niin kova oli tiedonjano. Jos lokakuun viima kangisti jalat, niin niitä lämmiteltiin sitten vaikka hatun sisässä.¹⁷³

Vuonna 1924 Kaavin kunta anoi valtioneuvostolta viiden vuoden lykkäystä oppivelvollisuuden toimeenpanemisessa, ja seuraavana vuonna anottiin vielä kymmenen vuoden jatkoaikaa. Oppivelvollisuus tuli voimaan asteittain, sillä ensimmäisessä vaiheessa olivat oppivelvollisia kolmen kilometrin päässä asuvat, toisessa vaiheessa neljän kilometrin ja viimeisessä vaiheessa kaikki. Ei voida varmuudella sanoa, kuinka tämä toimi käytännössä, mutta ilmeisesti oppilaat saapuivat kouluun ajallaan. 1930-luvun taloudellinen pula aiheutti jonkin verran vaikeuksia

¹⁷²Eino Mustosen haastattelu 29.12.1995.

¹⁷³KKuA Kirkonkylän kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1922-1930, 26.10.1922; Kortteisen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1922-1930, 26.10.1924, Eino Mustosen haastattelu 29.12.1995.

saada oppilaita kouluun. Siksi johtokunta joutui esimerkiksi Mäntyjärvellä myöntämään muutamille oppilaille vuoden lykkäystä koulun käynnistä oppilaiden yleisen heikkouden takia. Kaavilla oli vuonna 1933 köyhäksi laskettavia 106:sta oppilaasta 65 lasta eli yli puolet. Samana vuonna oli yli 30 oppivelvollista lasta, jotka eivät olleet saapuneet kouluun ollenkaan. Pääasiassa oppivelvollisuus astui täyteen voimaan Kaavin kouluissa 1930-luvun puolivälissä.¹⁷⁴

5.2. Uusia kouluja perustetaan Mäntyjärvelle, Retuseen, Rovevaaraan, Rauantaipaleeseen, Ahosenniemeen, Suovaaran ja Niinivaaraan

Oppivelvollisuuslaki ei saanut aikaan Kaavilla koulujen perustamisryöppyä. Retusen ja Ahosenniemen kouluanomukset hylättiin vuonna 1919, koska anomuspaperit eivät vastanneet vuoden 1898 asetuksen määräyksiä. Retusen kyläkokous yritti vielä toisenkin kerran saada omaa koulua saman vuoden aikana, mutta edelleen anomus hylättiin puutteellisten asiapapereiden vuoksi. Suurempi syy lienee kuitenkin ollut kunnan huono talous, ja toisaalta Retusen läheinen sijainti Kaavin kirkonkylään nähden. Kuntakokouskin joutui myöntämään, että "kunnan raha-asiat näyttävät kärjistyvän äärimmilleen". Oman koulun puolesta anomuksia tekivät vielä syrjävaaralaiset, suovaaralaiset ja Retusen kyläkokous uudelleen, mutta kaikille vastaus oli kielteinen. Heti oppivelvollisuuslain voimaantulon jälkeen kuntakokous hieman yllättäen myönsi koulunperustamisluvan Mäntyjärven koululle. Se päätettiin sijoittaa Kortteisen Salokylään. Koulu aloitti toimintansa Aaro Hallikaisen talossa. Opettajan vaali järjestettiin kaksikin kertaa, mutta tarkastaja ei hyväksynyt johtokunnan esittämiä opettajakokelaita. Lopulta opettajaksi valittiin Sakari Hirvonen, jonka erottua varsin pian, tuli opettajaksi Pekka Pirinen. Tyttöjen käsityön opettajaksi valittiin Hilma Hiltunen, jonka tilalle valittiin syyslukukauden lopussa käsityökurssin käynyt Anna Räsänen. Oman koulurakennuksen urakan sai tehtäväkseen A. V. Räsänen ja Paavo Räsänen 216.000 markalla. Uuteen koulutaloon päästiin muuttamaan vuonna 1924, mutta varsinaiset vihkiäiset pidettiin urakassa ilmenneiden epäselvyyksien takia vasta parin vuoden päästä. Vuonna 1931 perustettiin kiinteä 18-viikkoinen alakoulu, jossa oli yhteinen opettaja Rasimäen koulun kanssa.¹⁷⁵

¹⁷⁴KKuA Mäntyjärven koulun johtokunnan pöytäkirjat 1933-1940, 13.9.1934; Kirkonkylän kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1931-1935.

¹⁷⁵KKuA Kuntakokousten pöytäkirjat 1913-1920, 24.5.1919, 11.10.1919, 4.9.1920; Kunnanvaltuuston 1920-1927, 10.12.1921

Retusen koulun puolesta kyläkokous ennätti esittää kuntakokoukselle useita anomuksia, ennen kuin sitten vuonna 1925 saatiin lupa perustaa yksiopettajainen yläkoulu. Opettajana aloitti Helmi Myllys. Koulu toimi aluksi vuokratiloissa Olli Tiilikaisen talossa, jossa oli 56 neliömetrin tupa luokkahuoneeksi ja kamari opettajalle. Tuvassa ei ollut opettajan pöytää eikä liitutaulua, vaan alkuun kirjoitettiin seinähirrelle.¹⁷⁶ Koko koulutalon rakentamisurakkaa kunta ei antanut huutokaupalla kuten tavallisesti. Rakentamista varten nimitettiin erityinen rakennustoimikunta ja paikalliseksi työnjohtajaksi valittiin Edvart Vartiainen 60 markan päiväpalkkaa vastaan. Uusi koulutalo valmistui vuonna 1928. Kansakoulun tarkastaja ei ollut aivan tyytyväinen työn tulokseen. Hänen mielestään koulutalo oli "rakennettu sopimattomalla tavalla ilmansuuntiin nähden". Koulu sai kuitenkin jatkaa toimintaansa uusissa tiloissa, ja tuskinpa ilmansuunnat haittasivat koulutyötä. 18-viikkoinen alakoulu, joka oli yhteinen Luikonlahden koulun kanssa, aloitti toimintansa vuonna 1927 yläkoulun käsityöhuoneessa. Jatkossa alakoulua pidettiin vuokrahuoneissa 1950-luvulle saakka, jolloin rakennettiin lisähuone. Jatko-opetus aloitettiin vuonna 1928.¹⁷⁷

Muissakin kylissä nousi jatkuvasti esille toiveita saada oma koulu. Piiri- ja kunnassa muodostettuihin koulupiireihin oli perustettu johtokuntia, vaikka niissä ei vielä olisi ollut edes omaa koulua. Johtokunnat alkoivat kyläkokousten rinnalla yhä pontevammin vaatia omaa koulua kylälle. Eikä se ollut ollenkaan ihme, sillä esimerkiksi Potkun koulupiiriläiset joutuivat käymään koulua pitkien matkojen päässä muiden piirien kouluissa. He pyysivät vuonna 1926 kuntaa osallistumaan kyyditsemis- ja majoituskustannuksiin, tai jos siihen ei suostuttaisi, niin perustettaisiin piiriin oma koulu. Koulun perustamisanomus hylättiin yksimielisesti, mutta kolmen vuoden päästä päätettiin perustaa Kortteis-Potkun piiriin yhteinen alakansakoulu, joka toimi vuoroin Kortteisessa yläkoulun yhteydessä ja vuoroin Potkussa vuokratiloissa Pekka Kainulaisen talossa. Näin olivat myös potkulaiset viimein päässeet osalliseksi kansakouluopetuksesta omassa kylässään. Mutta tätä iloa ei kestänyt kauan, sillä jo vuonna 1932 alakoulu jouduttiin lopettamaan oppilaspulan takia. Potkulaiset anoivat vielä supistetun kansakoulun perustamista, mutta kunnanvaltuusto ei suostunut tähän vaan koulupiiri päätettiin lakkauttaa ja liittää Kortteisen koulupiiriin. Potkuun saatiin kuitenkin jälleen kiertävä alakoulu, joka vuorovuosin pidettiin Kortteisessa ja Potkussa.¹⁷⁸

¹⁷⁶Martta Hyvösen haastattelu 4.1.1996.

¹⁷⁷KKuA Kuntakokousten pöytäkirjat 1913-1920, 22.11.1924, 24.4.1926; Retusen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1925-1935, 28.10.1928.

¹⁷⁸KKuA Kuntakokousten pöytäkirjat 1913-1920, 10.6.1929; Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1931-1935, 27.8.1934, 28.12.1934.

Huomattavasti helpommin kävi Rovevaaran koulun perustaminen. Piirin asukkaat olivat jättäneet anomuksen koulun perustamisesta vuonna 1930, ja jo seuraavana vuonna valtuusto päätti avata koulun. Koulua varten vuokrattiin huoneisto Aapeli Hiltuselta, joka oli myös koulun johtokunnan jäsen. Opettajaksi valittiin Aarne Pajala ja tyttöjen käsityön opettajaksi Miina Katri Hallikainen. Alakoulu aloitti vuonna 1933 sekini vuokratiloissa Eemeli Kauppisen talossa. Rovevaaran alakoululla oli alkuun yhteinen opettaja Sivakan koulun kanssa. Alakoulun opettajaksi pyrki jopa 50 hakijaa, joista valittiin Eva Ollila. Ensimmäisenä vuonna koulua pidettiin ensin syyslukukausi Rovevaarassa ja kevätlukukausi Sivakassa, mutta jatkossa koulupaikkaa vaihdettiin vuorovuosin niin, että koulua pidettiin 36 viikkoa. Oman koulutalon saaminen tuli pian ajankohtaiseksi, koska koulussa kärsittiin suuresta tilanahtaudesta eikä kaikkia halukkaita voitu ottaa edes kouluun. Ongelmaksi muodostui erimielisyys koulun paikasta eli tuliko sen sijaita Rovevaaran vaiko Onnivaaran kylässä. Vaihtoehtoina olivat Sepänaho- ja Keltavaara-nimiset tontit. Paikasta äänestettiin koulupiiriläisten keskuudessa, ja Sepänaho- niminen tontti voitti äänin 34-29. Ratkaisusta tuli tavallaan kompromissi, sillä koulu lopulta sijoitettiin Onnivaaran puolelle, mutta koulun nimeksi tuli Rovevaaran koulu. Koulun tontti ostettiin Eemeli Kauppiselta ja rakennusurakka annettiin Väinö Haapasalolle 250 000 markan hinnasta. Koulutalon oli määrä valmistua vuonna 1937, mutta rakennustöiden ollessa jo varsin pitkällä koulu tuhoutui tulipalossa ja rakennustyöt piti aloittaa uudestaan. Palon syy ei täysin selvinnyt mutta epäiltiin, että se sai alkunsa työmiehen huolimattomasta tulenkäsittelystä. Uusi rakennus saatiin lopulta valmiiksi vuonna 1938.¹⁷⁹

Rauantaipaleen koulu aloitti toimintansa samana vuonna kuin Rovevaarassa. Hannes Grönforsilta vuokrattiin huoneisto, jota varten hän oli laajentanut taloa eteisellä ja opettajan kammarilla sekä keittiöllä. 18-viikkoinen alakoulu avattiin vuonna 1934 Toivo Rissasen vuokrahuoneessa, ja se toimi yhdessä Maarianvaaran koulun kanssa. Vuonna 1940 alakoulu muutettiin 36-viikkoiseksi. Jo 1920-luvulla kauppias Ahonen tarjosi ilmaista tonttia koulutalolle. Se ei kuitenkaan tullut hyväksytyksi syystä tai toisesta. Aika kuitenkin kului ja seuraavalla vuosikymmenellä asia tuli sitten toden teolla ajankohtaiseksi, kun koulukin oli jo avattu. Koulun paikka vain aiheutti keskustelua, ja samalla viivästytti oman koulutalon saamista. Tontti päätettiin lopulta ostaa Eetu Räsäseltä. Oman koulun rakentaminen lykkäytyi näin aina vuoteen 1939 saakka ja koulutalo, joka oli ristitty Kynttilänmäki-nimiseksi, luovutettiin käyttöön vuonna 1940. Niinpä koulun vihkiäisjuhlassa vuonna 1940 voitiin esittää

¹⁷⁹KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1927-1931, 15.12.1930; 1931-1935,13.6.1933; 1935-1938, 30.9.1936; Kertomus Kaavin kunnan hallinnosta 1937.

Rauantaipaleen koulun vaiheita käsitellyt historiikki, olihan koulupiiri perustettu jo vuonna 1924.¹⁸⁰

Ahosenniemen koulupiiriläiset olivat jo usean kerran anoneet koulun perustamislupaa, mutta yhtä monta kertaa se oli tullut hylätyksi. Ensimmäisen kerran koulun perustaminen oli esillä jo vuonna 1919, mutta kului lähes 20 vuotta, ennen kuin tuli myönteinen päätös koulun perustamisesta vuonna 1936. Mutta vielä maaherran päätöksen takia koulun alkamista jouduttiin siirtämään seuraavan vuoden syksyyn, vaikka kyläläiset olivatkin toivoneet, että "ihmissäälistä ymmärtäisivät järjestää koulun jo kevätlukukaudeksi". Vaikka koulun saaminen kesti näinkin monta vuotta, jaksoivat kyläläiset silti vielä vitsailla asiasta. Kyläläiset ehdottivat, että Ahosenniemestä olisi pitänyt muodostaakin luonnonsuojelualue, johon ei annettaisi koulua eikä mitään sivistykseen viittaavaa. Koulu kuitenkin aloitti toimintansa Adam Keinäseltä vuokratuissa tiloissa. Opettajaksi valittiin Rauha Halonen, vaikka kansakouluntarkastaja olikin suositellut miesopettajan hankkimista, koska kylä oli niin vaikean taipaleen takana ja oli pelko ettei saataisi toimintakykyistä pysyvää naisopettajaa. Poikien käsityön ohjaajaksi valittiin Viljo Räsänen. Yhtä vaikeaa kuin oman koulun saaminen oli myös koulutalon aikaansaaminen. Ennen sodan syttymistä tarkastaja oli useaan otteeseen kehottanut ryhtymään rakentamaan koulua. Kunnallislautakunta halusi kuitenkin syystä lykätä koulun rakentamista, koska vasta oli valmistunut Rovevaaran koulu ja Rauantaipaleen koulu oli parhailaan rakenteilla. Kului sitten kymmenen vuotta, ennen kuin taas ryhdyttiin tositoimiin rakennushankkeessa. Koulutalon aikaansaamista hidasti tällä kertaa kylän asukkaiden erimielisyys koulun paikasta. Vuonna 1949 ehdotettiin koulun paikaksi Hietaharju-nimistä tonttia, mutta tällä kertaa tarkastaja ei hyväksynyt, sitä koska maasto oli alueella hänen mielestä vaarallista ja viljelysmaa huonolaatuista. Vasta vuonna 1950 päästiin yksimielisyyteen siitä, että koulun paikka oli Kaivolampi. Mutta edelleen eräiden muiden koulujen rakentaminen katsottiin tärkeämmäksi ja lupa myönnettiin vasta vuonna 1957. Seuraavana vuonna koulu aloitettiin uudessa koulutalossa. Samoihin aikoihin valmistuneista kouluista tehtiin keskuslämmitteisiä, mutta Ahosenniemen koulu jäi vielä sähköistämättä, sillä alueelta ei löytynyt tarpeeksi sähköyhtiöön liittyjiä.¹⁸¹

Samana vuonna perustettiin vielä Suovaaran koulu. Kouluhuone vuokrattiin Heikki Tanskaselta. Juuri ennen sotaa perustetut koulut joutuivat olemaan pitkän aikaa vuokahuoneissa, niin myös Suovaaran koulu joutui olemaan ensin kymmenen vuotta Tanskasen talossa, minkä jälkeen koulu siirrettiin Juho Miettisen taloon. Suovaaran

¹⁸⁰Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1927-1931, 9.6.1931; 1931-1935, 20.11.1933;1935-1938, 29.4.193; Rauantaipaleen koulun historiikki v.1940.

¹⁸¹Miettinen 1951, s.11; KKuA Valtion muiden viranomaisten kirjeet 1886-1953, Kunnallislautakunnan kirje 10.7.1939;Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1949-1950, 8.12.1950; Kaavin kunnan kunnalliskertomus 1958.

koulu jäi Kaavin kouluista ainoaksi kouluksi, jonne ei ollenkaan rakennettu omaa koulutaloa. Koulu toimi pienehkössä maalaistalossa, jonka kunta oli ostanut Juho Pekka Räsäseltä.¹⁸²

Vielä ennen sotaa perustettiin Niinivaaran koulu vuonna 1939. Niinivaaralaisetkin olivat unelmoineet omasta koulusta, edes supistetusta muodosta, jo usean vuoden ajan. Niinivaaralaisten vuonna 1936 kunnanvaltuustolle osoitetussa kirjeessä huomautettiin, että aika vaati kansakoulusivistystä, ja myös niinivaaralaisilla oli tähän oikeus, koska hekin olivat kunnan veroa maksavia kansalaisia. Koulu sijoitettiin alkuun kauppias Ohtoselta ostettuun taloon. Opettajaksi valittiin Augusta Pitkänen ja poikien veiston opettajaksi Eetu Tuononen. Sota-aika hidasti oman koulurakennuksen saamista, sillä vasta vuonna 1952 päästiin juhlimaan koulun vihkiäisiä. Niinivaaran koulun menneisyyteen on liittynyt tärkeänä osana konemestari Matti Hallikaisen testamentti. Tämän rahaston tarkoituksena oli auttaa vähävaraisia kansakoululaisia sekä tukea niinivaaralaisia oppikoululaisia. Yleisimmin avustukset olivat vaatteita, kenkiä tai kankaita. Aluksi avustuksista päätti koulun johtokunta, jota toisinaan syytettiin siitä, että se oli myöntänyt avustuksia myös varakkaammille. Myöhemmin avustusten jakoperusteet määräsi kunnanhallitus. Hallikaisen rahasto ei ollut suinkaan vähäinen, vaan esimerkiksi vuonna 1946 omaisuuden arvo oli 1.335.400 markkaa.¹⁸³

Kaavin kirkonkylän kansakoulu oli jo pitkän aikaa kärsinyt tilan puutteesta. Alakansakoululle aiottiin ensin rakentaa oma erillinen koulurakennus ja vanha yläkoulu korjata tarpeen mukaan. Koulun paikasta käytiin pitkään kädenvääntöä. Koululle oli määrätty jo paikka, mutta Kaavin kirkkoneuvosto asettui vastustamaan sitä, koska rakennuksen nurkka olisi ulottunut vanhalle hautausmaalle. Näin koulun rakennushanke hautautui muutamiksi vuosiksi, kunnes vuonna 1930 päätettiin ryhtyä rakentamaan kokonaan uutta koulurakennusta ns. Tapulipellolle. Koulua oli rakennettu yli puoli vuotta, kun ehdotettiin sen rakennustöiden keskeyttämistä viideksi vuodeksi. Tähän ei kuitenkaan suostuttu ja rakennustyöt saivat jatkua. Uusi koulutalo valmistui vuonna 1932. Vanha kansakoulutalo päätettiin muuttaa kunnansairaalaksi.¹⁸⁴

5.3. Kansakoulun arkea

Alkuun koulun lämmittämisen ja siivoamisen hoitivat oppilaat, jotka olivat vuorotellen järjestäjinä. He tulivat hyvissä ajoin aamulla ennen koulun alkua, kantoivat veden ja

¹⁸²Miettinen 1951, s.12.

¹⁸³KKuA Niinivaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1935-1945, 195.1939, 1.8.1939,11.12.1945;

Miettinen 1951, s. 34.

¹⁸⁴KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1920-1927, 19.12.1925; 1931-1935,18.7.1932.

puut kouluun ja lämmittivät sen sekä siivosivat luokkasalin lattian. Mäntyjärven koulussa annettiin määräys, että lämmittäminen piti suorittaa niin ajoissa, että pellit voitiin sulkea ennen kello yhdeksää. Joissakin koulussa nämä tehtävät oli määrätty opettajien vastuulle. Kansakouluntarkastaja huomautti, että vaikka Kaavin kouluissa koulun puhtaanapito ja puiden pilkonta oli asetettu opettajien vastuulle, niin ne eivät kuuluneet opettajan tehtäviin, vaan johtokunnan piti järjestää julkinen huutokauppa. Kaavin kuntakokouksen päätöksellä vuodelta 1916 johtokunnat velvoitettiin myymään puhtaanapidot ja puiden pilkkomiset urakalla. Usein kuitenkin kävi niin, että juuri opettaja teki alimman tarjouksen ja tehtävä jäi joka tapauksessa opettajalle. Näin kävi esimerkiksi Kortteisessa, jossa opettaja Sofia Toivanen otti koulun puhtaanapidon huolehdittavakseen 25 markalla. Toisaalta opettajalle tuskin oli tästä suurtakaan vaivaa, koska hän kuitenkin asui koulun yhteydessä. Vielä vuonna 1925 kirkonkylän koulussa oppilaat hoitivat koulun lämmityksen ja päivittäisen siivouksen, kun taas esimerkiksi Rasimäessä tehtävään oli palkattu erityinen vahtimestari.¹⁸⁵

Siisteyden ohella oli ruoka tärkeää terveyden kannalta. Koulukeittolatoimintaa oli kokeiltu jo joillakin kouluilla vuosisadan alussa mutta varojen puutteessa se yleisty varsinkin hitaasti huolimatta siitä, että keittoloiden tärkeys oli tunnustettu. Edelleen oppilaat toivat mukanaan leipää, joskus jollain saattoi olla voita leivän päälle pantavaksi. Joensuun piirin kansakouluntarkastaja, johon alueeseen myös Kaavi kuului 1900-luvun alusta lähtien, nosti esille kiertokirjeessään koulukeittiöiden merkityksen oppilaiden ruumiilliseen ja henkiseen terveyteen. Koulumatkojen venyessä kilometrien mittaiseksi ja koulupäivän ollessa 5 - 6 tuntia ja kun vielä lisäksi kadot koettelivat ajoittain, tuli koulusta tarjottavan ruuan merkitys entistä tärkeämmäksi. Varsinkin kansalaissodan aikana ruuan puute oli alueella huomattava. Oppilaiden eväspaketti sisälsi usein vain petäjä- tai olkijauholeipää. Varsinkin vuonna 1919 kunnassa oli todellinen ruuan puute. Kuntakokous esimerkiksi anoi ettei lihan pakko-ottoa suoritettaisi, koska "kansa eli äärimmäisen hädän ja nälkäkuoleman partaalla".¹⁸⁶

Aina ei kuitenkaan ymmärretty koulukeittoloiden hyötyä. Esimerkiksi Vehkalahdessa opettaja ilmoitti saaneensa vastaperustetulta koulukeittoyhdistykseltä 100 markkaa rahaa koulukeittojen aikaansaamiseksi. Johtokunta asettui kuitenkin vastustamaan koko ehdotusta. Muutaman vuoden kuluttua asia otettiin uudellen esille, mutta tällöin se kaatui siksi, että valot olivat puutteelliset eikä tuntien pitoa voitu siirtää myöhemmäksi. Saattoipa vallalla olla myös sellainen käsitys, että koulukeittojen syöminen oli varsinkin varakkaalle alentava teko.¹⁸⁷ Vuonna 1911 Sivakan koulun

¹⁸⁵KKuA Kortteisen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1922, 17.9.1916; Kuntakokouksen pöytäkirjat 1913-1920, 8.4.1916; Mäntyjärven koulun johtokunnan pöytäkirjat 1922-1933, 28.8.1927.

¹⁸⁶KKuA Kaavin kuntakokouksen pöytäkirjat 1913-1920, 3.2.1919, Elvi Parviaisen haastattelu 28.12.1995.

¹⁸⁷KKuA Vehkalahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1924, 17.11.1918; Kortteisen koulun vuosikertomusten toisteet 1904-1946.

johtokunta teki päätöksen, että Sivakan koululla annettiin keittoja ainoastaan käsityöpäivinä ja köyhemmille lapsille ilman maksua. Jokaisen oli tuotava mukanaan lusikka ja kuppi. Keittoa annettiin seuraavan kerran vuonna 1914. Tarjolla oli kaurapuuroa maidon kanssa sekä liharokkaa jos saatiin lihaa. Oppilaat joutuivat kuorimaan perunat keittoa varten ja lopuksi pesemään astiat itse. Keittolatoimintaa hankaloitti sopivien tilojen puute ja usein keittäminen tapahtuikin opettajan keittiössä.¹⁸⁸

Kortteisessa koulukeittiötoimintaa järjestettiin ensimmäisen kerran vuonna 1914. Sitä varten jokaisesta lapsesta piti maksaa kolme markkaa joko rahassa tai tuotteina. Koulukeittotoiminnasta ei kuitenkaan muodostunut vielä säännöllistä toimintaa. Välivuodet keittoja ei tehty ollenkaan, mutta jälleen vuonna 1919 päätettiin perustaa koulukeittola, jonka otti hoidettavakseen monien muiden tehtävien ohella opettaja Sofia Toivanen. Välivuosien aikana koulukeittolan päiväkirjan mukaan oppilaat muuttuivat talollisten lapsiksi. Jos keitto olisi ollut ilmainen, olisi oppilaitakin ollut enemmän. Oppilaat toivat keittiöön jos mahdollista maitoa, perunoita ja puolukoita, joista maksettiin tietty summa. Myös koululla kasvatettiin keittolaa varten perunoita, jotka nostettiin ylös oppilaiden yhteisvoimin. Tämän lisäksi varoja yritettiin saada keräyslistoilla mutta varsinkin kansalaissodan aikana oli vaikea saada kyläläisiä antamaan omasta vähästä. Pahimpina aikoina joutui opettajakin antamaan oman panoksensa, niin kuin teki Luikonlahden opettaja Juho Kilpeläinen, joka antoi 600 markkaa lainaa lihan ostamista varten. Joinakin vuosina ei järjestetty koulukeittoa mutta annettiin edes maitoa ja voita. Koulukeittoloiden toimiessakin annettiin aivan köyhimmille oppilaille ruoka-avustusta kuten Kaavilla 25 grammaa voita ja lasi maitoa päivässä. Tyytyväisinä voitiinkin jo todeta, että "lapset olivat terveemmän ja pulskemman näköisiä". Pula-aika vaikeutti koulukeittoloiden toimintaa sekä ruoka-avustusten jakamista, sillä kunnan talous oli varsin ahtaalla eikä vanhemmillakaan ollut varaa antaa keittotarpeita. Joinakin vuosina koulukeittola ei toiminut laisinkaan. Tarkastaja huomautti, että pitäisi pyrkiä antamaan edes maitoa," monipuolisempaa avustusta tuskin näin kalliina aikana voitiin ajatella".¹⁸⁹

Sisäänkirjoitusmaksujen maksaminen vaihteli kouluittain. Joissakin kouluissa se perittiin vain varakkaimmilta, joskus ei keltään. Yleensä maksu oli yhden markan, josta siis osa meni opettajan palkkaukseen. Oppikirjat ostettiin koulukassan varoilla. Siihen kertyi rahaa mm. koira- ja viinaverorahoista. Kirjoja ei annettu omaksi muille kuin koulunsa päättäneille oppilaille. Muut joutuivat lainaamaan kirjat muutaman kymmenen pennin vuokraa vastaan. Johtokunta saattoi antaa oppikirjat aivan köyhemmille oppilaille myös velaksi. Eikä rikki menneitä kirjojakaan heti heitetty pois,

¹⁸⁸KKuA Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1909-1919, 15.11.1911, 4.2.1914.

¹⁸⁹KKuA Kortteisen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913- 1922, 14.9.1913, 21.9.1919, 26.9.1920; Retusen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1925-1935, 2.12.1931.

vaan jos mahdollista, ne vaikka sidottiin uudelleen. Vehkalahden johtokunnan kokouksessa keskusteltiin siitä, miten kustannuksia voitaisiin tasoittaa, koska tilallisillakaan ei ollut varaa käyttää lapsiaan koulussa, sillä välineet maksavat niin paljon. Ehdotettiin, että kunta ottaisi kustannukset vastuulleen ja keräisi ne kunnan muiden verojen yhteydessä. Johtokunnan tehtävä oli päättää siitä, kuka sai koulutarvikkeet ilmaiseksi. Vuonna 1933 Rasimäen johtokunta joutui myöntämään, ettei yhdenkään oppilaan vanhemmista kyennyt kustantamaan lapsilleen kirjoja. Vuonna 1932 kunnanvaltuusto teki päätöksen, että koulutarvikkeet ja oppikirjat annettiin kaikille ilmaiseksi.¹⁹⁰

Jo 1800-luvun lopulla oli köyhiä orpolapsia avustettu koulunkäynnissä ja sijoitettu läheisiin taloihin kansakoulukassan varoilla. Koulutarvikkeiden lisäksi köyhemmille jaettiin vaatteita ja kenkiä, ja jos valmiita kenkiä ei ollut, yritettiin antaa edes kenkätarpeet. Esimerkiksi Rasimäessä päätettiin hankkia lehmän vuotia oppilaiden jalkineiksi. Avustuksia ei jaettu pelkästään vaatteiden muodossa, vaan esimerkiksi koulu saattoi hankkia lautoja käsitöitä varten, jos oppilaan ei ollut mahdollista saada näitä kotoa. Avustusten ehtona oli kuitenkin, että koulua käytiin koko lukuvuosi. Jos erosi kesken lukuvuoden, otettiin vaatetusapu pois ja jopa velvoitettiin vanhempia kustantamaan avustukset. Myös yksityiset tahot kuten ompeluseurat ja nuorisoseurat myönsivät köyhille oppilaille vaateavustusta. Sivakassa nuorioseura järjesti iltamat, joiden tuloilla 19,56 markalla päätettiin ostaa palttinaa. Lahjoitettujakaan vaatteita ei heitetty rikkinäisenä pois, vaan ne korjattiin kesäloman aikana.¹⁹¹

Nyt kun useampaan kylään oli perustettu oma koulu, niin koulumatkatkin lyhenivät monella. Jo 1920-luvulla annettiin yhteiskyyditystä hevosella ja vesistöjen yli myös veneellä. Kyyditykset huutokaupattiin ja kunnan kannalta edullisimman tarjouksen tehnyt sai suorittaa kuljetukset. Kunnalta anottiin avustusta varsinkin yli viiden kilometrin päässä asuvien varattomien lasten koulumatkakustannuksissa.¹⁹²

Hygieeniasta oli tärkeää pitää huolta, koska kulkutaudit olivat vielä tällöin yleisiä ja russakoita sekä muita syöpäläisiä oli myös koulun nurkissa. Siksi ei ollut myöskään soveliasta syleksiä pitkin lattioita vaan jokaiseen kouluun tuli hankkia riittävä määrä sylkiastioita. Laitattipa kansakouluntarkastaja koulun puhtaanapitosäännökset kehyksiin ja lasin alle jokaisen oppilaan muistukseksi. Uusienkin koulukartanoiden ongelmana oli ahtaus ja kylmyys, ja varsinkin koulun hataruudestaan saatiin kuulla jatkuvia

¹⁹⁰KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1876-1921, 16.8.1905, 7.10.1906; Kunnanvaltuuston pöytäkirja 1931-1935, 14.5.1932;RaKA, Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1929-1950, 4.5.1933.

¹⁹¹KKuA Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1919-1924; Luikonlahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1936.

¹⁹²KKuA Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1919-1924, 22.1.1922.

valituksia ja koulutalojen seiinä jouduttiin riveämään.¹⁹³ Koululasten terveydentilasta alettiin huolehtia varsinaisesti 1920-luvulla. Lääkäri kävi silloin tällöin tarkastamassa oppilaiden terveyttä ja väliaikoina opettaja tarkasti oppilaittensa kynnet ja pään. Yleensä lääkäriellä ei ollut suurempaa valittamista lasten terveydentilasta, mutta varsinkin 1930-luvun pula-aikana lapset saattoivat olla lääkärin mielestä heikkorakenteisia ja kalpeita. Lääkärikin puhui keittoloiden puolesta ei ainoastaan fyysisen vastustuskyvyn takia, vaan ravinto nähtiin tärkeänä myös lasten henkisen kehityksen takia.¹⁹⁴ Keuhkotauti oli yleinen sairaus vielä tähän aikaan. Jos oli liikkeellä jokin tarttuva tauti, niin silloin saatettiin sulkea koulu joksikin aikaa tai sitten kehoitettiin niiden talojen lapsia, jossa oli sairasteltu, olla tulematta kouluun.

Syksyllä johtokunta myönsi "myöhästyneiden kiireellisten maataloustöiden takia" lomaa aluksi vain yläluokan oppilaille muutamaksi päiväksi, joskus jopa yli kahdeksi viikoksi. 1930-luvun puolivälissä alettiin pitää myös muutaman päivän kestäviä urheiluja ja hiihtolomia. Se ei merkinnyt vain kotona lomailemista, vaan silloin saatettiin tehdä opettajan johtamia hiihtoretkeä. Urheiluloma saatettiin järjestää myös siten, että osa lomasta vietettiin opettajan johdolla ja loput kotona. Tällöin alettiin järjestää myös koulujen välisiä hiihtokilpailuja. Koulut olivat kuitenkin hyvin hajallaan, eikä kilpailuista välttämättä selviydytty yhdessä päivässä. Osa kilpailijoista majoitettiin lähellä olleisiin taloihin. Vaikeina aikoina osattiin vähäänkin olla tyytyväisiä, ja varmasti esimerkiksi vuonna 1935 Vehkalahdessa kaikille kilpailijoille annettu lämmin maito sokerin kera teki monen pienen hiihtäjän iloiseksi.¹⁹⁵

Oppilaskerhotoiminta oli tähän aikaan joitakin harvoja kerhoja lukuun ottamatta vähäistä. 1920- ja 30-luvuilla yleisen raittiusinnostuksen pyörteessä alettiin perustaa Toivon Liiton alaisia oppilaiden raittiusyhdistyksiä, joita juuri opettajat olivat panemassa alkuun. Vuoden 1932 kieltolain kumoaminen asetti uusia tavoitteita koulujen raittiusopetukselle. Rasimäen koululla opettaja Aada Tukiainen johti Toivon Kipinä -nimistä kerhoa. Kokouksia pidettiin kolme kertaa vuodessa ja tämän lisäksi järjestettiin yhdet raittiusjuhlat. Kortteisen koululla opettaja Sofia Toivasen johtama "Yrityksen" työ oli aktiivisempia, sillä vuoden aikana ennätettiin järjestää 10 kokousta ja jopa kolmet juhlat. Jos ei onnistuttu saamaan omaa kerhoa koululle, niin ainakin osallistuttiin raittiuskilpajoituksiin. 1940-luvulla alettiin perustamaan muitakin kerhoja kuin raittiuskerhoja kuten opinto-, laulu- ja urheilukerhoja. Näiden tarkoitus oli ilmeisesti myös virkistävä sodan keskellä. Näiden lisäksi perustettiin myös yleishyödyllisiä maatalouskerhoja.¹⁹⁶

¹⁹³KKuA Kaavin kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1876-1921, 4.12.1910; Elvi Parviaisen haastattelu 28.12.1995.

¹⁹⁴KKuA Retusen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1925-1935, 22.3.1928; Elvi Parviaisen haastattelu 28.12.1995.

¹⁹⁵KKuA Vehkalahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1924.

¹⁹⁶KKuA Kortteisen koulun vuosikertomusten toisteet 1904-1946.

Erikseen oli vielä nuorisokerhoja koulunsa päättäneille nuorille. Vuonna 1944 nuorisotyö määrättiin kansakoulun viralliseksi työmuodoksi. Maarianvaarassa oli esimerkiksi 1940-luvulla opintokerho, joka kokoontui kerran viikossa opiskelemaan Eino Jutikkalan kirjaa "Suomen talonpoika kautta aikojen". Kirjasta oli kirjallinen tutkinto keväällä. Kerhot olivat yleissivistäviä, sillä jokainen kerholainen sai toimia vuorollaan puheenjohtajana sekä sihteerinä. Saatettiinpa kerhon pöytäkirja kirjoittaa joskus runomittaankin.¹⁹⁷ Rauantaipaleessa toimi Rajaseudun kansankorkeakouluyhdistyksen alaisena kaksi kerhoa, ns. kylän kerho ja Salokylän kerho. Opiskeltavana kirjana oli Juri Semjanovin "Maan antimet". Opiskelu opintokerhossa ei ollut pelkkää kirjojen pönttämistä, vaan siellä saatettiin välillä myös leikkiä ja laulaa. Joulun aikaan opintokerho järjesti koko kylälle joulujuhlan näytelmineen, samoin tehtiin keväällä.¹⁹⁸ Vieraisiin kieliin tutustuminen alkoi monen nuoren kohdalla juuri nuorisokerhon puitteissa. Lukuvuonna 1946-1947 Kortteisessa 16 nuorta opiskeli kahtena iltana viikossa yhteensä 25 tuntia ruotsin kieltä opettaja Hanna Lampisen johdolla.¹⁹⁹

Kansakoululaisia haluttiin kannustaa myös pitämään huolta omasta fyysisestä kunnostaan ja kiinnostumaan voimistelusta. Tätä varten oli kehitetty valtakunnallinen urheilumerkkijärjestelmä, jonka alkuunpanijana oli Anni Collan, joka lahjoitti rahasumman Raittiusliitolle käytettäväksi urheilun ja raittiuden edistämiseksi. Urheilumerkkikilpailu koski vain neljää ylintä luokkaa eli ei siis alakoulua eikä jatkokoulun oppilaita. Myös tytöt saivat osallistua urheilumerkkisuorituksiin, mutta ilmeisesti käytännössä pojat olivat tässä mielessä innokkaampia merkkien kerääjiä. Koko Suomen koulut kilpailivat kiertopalkinnosta, jonka sai se koulu, jonka oppilaat olivat suhteessa eniten hankkineet urheilumerkkejä. Merkin saavuttamiseksi tuli antaa näytöt 50m:n juoksussa, 3-loikassa tai vauhdittomassa pituushypyssä, käsinkohonnassa sekä pallonheitossa. Urheilumerkin saavuttamiseen vaikutti myös oppilaan käytösnumero. Tämän lisäksi kilpailtiin hiihtomerkeistä ja pyöräilymerkeistä. Opettaja sitten välitti oppilaille palkintona pienet rautaiset, pronssiset tai hopeiset rintaneulat. Merkit olivat varmasti aivan ansaittuja, sillä hiihtoretket voimistelutunneilla saattoivat olla lähes 20 kilometriä.²⁰⁰

¹⁹⁷Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

¹⁹⁸Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

¹⁹⁹KKuA Maarianvaaran koulun vuosikertomukset 1896-1973; Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

²⁰⁰KKuA Vehkalahden kansakoulun vuosikertomukset 1905-1967; Kirkonkylän koulun 3. ja 4. luokan päiväkirja 1938-1941; Aulis Mustosen haastattelu 3.1.1996.

5.4. Vanhempien pyynnöstä koulussa tehtiin mertoja ja rysiä

Vuoden 1921 oppivelvollisuuslaki pyrki uudistamaan myös kansakoulun opetuskäytäntöjä, ja vanhaan systeemiin alettiin juurruttaa aivan uudenlaista kasvatusoppia, jossa korostettiin koulun suunnitelmallista ja määrätietoista kasvatustehtävää. Aiemmin oppilas oli opiskellut melkein ainostaan opettajaa varten, mutta nyt oppilaille haluttiin antaa mahdollisuus myös vapaaseen henkiseen työskentelyyn. Opetus- ja havaintovälineistö monipuolistui, mutta monissa kouluissa vielä tyydyttiin vain kaikkein välttämättömimpään välineistöön. Osaksi tähän oli syynä tarvikkeiden kalleus, toisaalta niiden ei katsottu olevan niin tärkeitä opetustyölle.²⁰¹ Vuonna 1946 koulujärjestelmää ryhdyttiin jälleen uudistamaan. Koulunuudistusten periaatteiden käsittely lähti sotien vaikutuksesta kansanopetukseen. Uudistusta pohtinut komitea arvioi varsinkin maaseudun kansakoulun liian heikoksi. Erityisen heikkona pidettiin supistettua koulumuotoa sekä 18-viikkoista alakoulua. Komitea ei ollut tyytyväinen myöskään maaseudun jatko-opetukseen.²⁰²

Sota-aikana järjestettiin pojille maanpuolustusopetusta, joka sisälsi mm. suunnistamista ja pienoiskiväärillä ampumista. Tarkoitus ei ollut nuorison militarisoiminen, vaan tavoite oli isänmaan rakkauden ja maanpuolustustahdon tehostaminen. Opettajat johtivat kylällä myös sotilaspoikatoimintaa. Isänmaallisuus tuli monissa aineissa painavasti esille. Laulutunneilla laulettiin ahkerasti Maamme- ja Kaunis olet synnyinmaa-laulua, lukutunneilla aiheina olivat mm. Isänmaan menetyksen tilassa, Snellman ja Maamme-kirja. Lisäksi vietettiin monia teema- tai juhlapäiviä kuten Runebergin päivää, heimopäivää sekä maanpuolustuspäivää. Kouluhallitus suosittelee vuonna 1937 heimopäivän käyttöönottoa, jolloin tavallista enemmän tutustuttaisiin suomen sukuisten kansojen, varsinkin Viron ja Unkarin kansojen elämään. Maanpuolustusopetus riippui kuitenkin pitkälti opettajan omasta kiinnostuksesta asiaan. Tiukkoja sääntöjä ei ollut kuitenkaan laadittu sitä varten.²⁰³

Opetuksessa tavoiteltiin käytännönläheisyyttä, mitä kauan oli odotettu, jopa vaadittu. Koulussakin otettiin huomioon ympäristön asettamia vaatimuksia. Esimerkiksi kirkonkylän koulussa tehtiin poikien käsityön tunnilla "paikkakuntalaisten pyynnöstä" verkkoja, mertoja ja rysiä. Useampana vuonna oppilaat opettelivat myös metsän istuttamista. Keväällä 1939 kirkonkylän oppilaat istuttivat neuvoja Mantereeseen johdolla opettaja Juho Kilpeläisen maalle 300 kuusen tainta ja 29 seepramännyn tainta.²⁰⁴ Vuoden 1946 uudistukset käsittelivät nimenomaan koulukasvatusta. Aineet olivat olleet tähän saakka liian teoreettisia ja käytännölliselle elämälle vieraita. Ne eivät kasvattaneet oppilaita ruumiilliseen työhön, jota pidettiin yhtä tärkeänä kuin

²⁰¹Halila IV 1950, s.130-133.

²⁰²Kivinen 1988, s. 179.

²⁰³KKuA Kirkonkylän yläkansakoulun 3. ja 4. luokan päiväkirja 1938-1941.

²⁰⁴KKuA Kirkonkylän koulun vuosikertomukset 1891-1973.

henkistäkin työtä. Nimenomaan ruumiillinen työ maataloudessa haluttiin nostaa kunniaan. Samalla sen tuli toimia eräänlaisena vastavoimana maaseudulta kaupunkeihin suuntautuvalla muuttoliikkeelle.²⁰⁵ Kaavin näkökulmasta tarkasteltuna tämä ei ollut vielä sotien jälkeen ajankohtainen ongelma. Toinen keskeinen periaate oli kasvatusta maalaiselämään, minkä kansakoulun opetusohjelma ja oppikirjat olivat jättäneet huomioimatta. Koulunuudistuskomitea piti koulua liiaksi virkamies- ja pappiskouluna, joka oli jäänyt vieraaksi maalaiselämälle. Komitean mielestä "maalaiselämä, sen jokapäiväinen työ, sen raittiit elämäntavat ja tottumukset tuli asettaa arvoon ja että maanviljelijän, myös pienviljelijän ammatti oli osoitettava terveen, eheän ja onnellisen elämän ehdot hyvin täyttäväksi". Kolmas komitean asettama tavoite uudistuvalla kansakoululle oli kasvatusta taloudellisuuteen. Tämä oli luonnollista, koska elettiin sodan jälkeistä tiukkaa aikaa. Toisaalta juuri sodan aikana oli jo opittu säästäväisyyteen ja taloudellisuuteen. Nyt tämä kuitenkin otettiin oikein yhdeksi tärkeäksi kasvatuksen periaatteeksi. Komitean näkemyksen mukaan "vain taloudellisuuden ja säästäväisyyden avulla voidaan kansan sekä henkinen että aineellinen kulttuuri kohottaa". Sen aikaisen vaikean tilanteen takia voitiin ryhtyä ainostaan maltillisiin uudistuksiin.²⁰⁶

Opetuksen uudistamisen rinnalla uudistettiin myös oppikirjoja. Suurimpana muutoksena aikaisempaan lienee ollut kirjojen kuvituksen lisääntyminen. Kortteisen koulun opetussuunnitelma vuodelta 1922 kertoo mm., että uskonnon läksy "valmistetaan kertomalla ja kirjassa olevien kuvien avulla". Aina ei alaluokilla katsottu tarpeelliseksi käyttää edes oppikirjaa, vaan opetus perustui opettajan suulliseen esitykseen. Edelleen uskonnon opetuksen tehtävänä oli uskonnollisen elämän herättäminen, mutta lapsenomaisella, kiinnostusta herättävällä tavalla. Määräykset ja ohjeet eivät käyneet heti yksiin käytännön elämän kanssa. Viime kädessä tämäkin riippui opettajan omasta kiinnostuksesta uudistamiseen sekä hänen omasta uskonelämästään. Kortteisen koulun opetussuunnitelma jatkaakin, että "uskonto yleensä rinnastetaan muihin oppiaineisiin, varsinkin historiaan ja luonnontieteeseen opettajan kyvyn mukaan".²⁰⁷

Lukemisessa esiintyi vielä perinteistä oppimistapaa kaikista suunnitelmista ja ohjeista huolimatta. Edelleen "lapset kertoivat kuulustelussa koko läksyn, yhdessä tehtiin selkoa läksyn ydinajuksesta, jonka jälkeen kuulustettiin läksyn sisältö". Äidinkielessä alettiin kuitenkin havaita suullisten taitojen tarpeellisuus. Kuorolausunnasta tulikin suosittu opetusmuoto. Opetussuunnitelmassa korostettiin "luetun esittämistä omin sanoin sekä ilmeikästä luentaa". Lukukirja ei saanut olla enää vaikeasti ymmärrettävää, lapsen ajatusmaailmalle vierasta tekstiä, vaan sen tuli pikemminkin kannustaa oppilaita mielikuvituksen käyttöön. Opetussuunnitelmien

²⁰⁵Kivinen 1988, s.180-182.

²⁰⁶Kivinen 1988, s.181.

²⁰⁷Halila IV 1950, s.158; KKuA Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

mukaan oppilaiden tuli "oppia kertomaan luettua". Lukuvirheiden korjaaminen noudatti vielä vanhoja tapoja, eli kun oppilas luki tekstiä niin, "toverit huomauttivat sanomalla virhe". Kaunokirjoituksessa ei suora ja tarkka jäljentäminen ollut enää itsetarkoitus. Näin oli suunnitellut opetussuunnitelmakomitean mietintö, mutta vanhoja ehkä hyviksi havaittuja taitoja ei haluttu käytännössä hävittää. Edelleen kaunokirjoituksessa valvottiin istuma-asentoa sekä käden ja kynän asentoa. Kortteisen koulun opetussuunnitelmassa korostettiin huolellisuutta; "jos oppilas on aineen kirjoittanut huolimattomasti, niin hän saa sen kirjoittaa uudelleen iltapäivällä koulun jälkeen". Samoin kävi myös sille oppilaalle, joka oli laskennossa "huolimattomuudella töhrinyt ja väärin laskenut esimerkit". Tavallista oli, että oppilas, joka oli jättänyt kotitehtävät tekemättä tai sitten ei osannut läksyä opettajan toivomalla tavalla, jäi koulun jälkeen laiskaan eli tunnin ajaksi opettelemaan läksyä.²⁰⁸

Monella tavalla pyrittiin parantamaan asioiden havainnollistamista. Maantiedon ja luonnontiedon tunneilla lähdettiin retkille, missä tehtiin havaintoja ja verrattiin niitä sitten kartoista ja kirjoista opittuun. Luonnontiedossa haluttiin herättää rakkautta luontoon, minkä oli tarkoitus ilmetä "sääliväisyytenä, avuliaisuutena ja työhaluna kaiken kauniin ja hyödyllisen hyväksi". Havainto-opetusta vahvasti erilaiset oppilaiden suorittamat kokeet. Esimerkiksi vuonna 1938 - 1939 Kortteisessa oppilaat merkitsivät muistiin sääolosuhteet joka päivä kello 11.00. Ns. uuteen kouluun kuuluivat myös uutena työkirjat, jotka olivat lähinnä oppilaiden itsensä tekemiä vihkoja. Näihin voitiin tehdä mm. lehti- ja kasvikokoelmia. Omiin havaintoihin perustuvaa oppimista oli mahdollista harjoittaa myös kemiallisella välineistöllä, jonka hankkimista joka koululle pidettiin hyödyllisenä varsinkin opettajien keskuudessa. Usein vain kävi niin, että koulujen menoarvioissa esitetyt välineistöt pudotettiin pois kuntakokouksen lopullisessa päätöksessä. Laskennossa havaintovälineiksi otettiin helmitaulun lisäksi kävyt, kukat, lehdet ja sormet. Oppilaat otettiin toimijoiksi myös laskennon opetuksessa, sillä oppilaat saivat tehdä toisilleen laskutehtäviä. Myös historian tunneilla lahjakkaammat oppilaat saivat suorittaa läksyn kuulustelun. Historiassa keskeisenä aiheena oli "isänmaan historia". Muiden historiaa käsiteltiin vain silloin kun sillä oli merkitystä Suomen historian kannalta. Varsinkin historiassa isänmaallisuudella ja puolustustahdon vahvistamisella oli keskeinen osuus. Oheislukemistona käytettiin Maamme-kirjaa, Värikki Stoolin tarinoita sekä Kyösti Vilkun Miekkaa ja sanaa.²⁰⁹

Kansakoulun järjestysmuotolaki määräsi, että maalaiskansakoulun jatko-opetuksen aineet tuli olla kirjallisuus, yhteiskuntaoppi, maa- ja kotitalous tai käsityöt. Näiden aineiden oli tarkoitus vaihdella vuorovuosin. Jatko-opetusta oli annettava vähintään neljä tuntia, enintään kuusi tuntia viikossa 25 viikon ajan. Näin ollen jatko-

²⁰⁸KKuA Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973; Katri Rissasen haastattelu 24.6.1996.

²⁰⁹KKuA Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

opetus muodostui lähinnä iltakouluksi, varsinaisten kansakoulutuntien jälkeen pidettäväksi. Periaatteina oli uskonnollinen ja siveellinen kasvatus, ruumiinkasvatus sekä ammattiin valmistaminen. Tärkeänä tavoitteena oli siis suuntautua käytännön elämään. Niinpä jatko-opetuksessa opetettavat aineet vaihtelivat kouluttain ja vuosittain. Kortteisessa lukuvuonna 1935 - 1936 jatko-opetusta oli 100 tuntia, johon sisältyi siveysoppia, yhteiskuntaoppia, kirjallisuutta sekä ainekirjoitusta. Lukuvuonna 1936 - 1937 opetettiin maa- ja kotitaloutta, laskentoa ja käsitöitä. Oppiainevalikoimaan saattoi kuulua em. lisäksi uskontoa, fysiikkaa ja maanpuolustusoppia. Jatko-opetusta pidettiin oppilaiden mutta myös vanhempien keskuudessa vastenmielisenä. Eikä se näin muodostunut mielekkääksi opettajallekaan, kun opettavana oli opiskeluun huonosti motivoituneita oppilaita. Oppilaita olisi tarvinnut enemmän maatalon töissä, ja kun koulua piti käydä vuoden ja vuorokauden pimeimpään aikaan ja kotimatkaa saatettiin joutua taittamaan "oikeaa polkua käsin kokeilemalla", niin ei ollut ihme, jos kaukana sijaitseva koulu ei houkutellut.²¹⁰ Jatko-opetus, varsinkin maaseudulla, koki kovan kolauksen myös valtakunnallisella tasolla pulavuosien aikaan, kun valtionavustus keskeytettiin pariksi vuodeksi 1932 - 1933, ja näin ollen myös jatko-opetus taantui.²¹¹

Tuntimäärä kansakoulussa pysyi tarkasteltavana olevana aikana suurin piirtein samana. Eri kouluissa oli pieniä eroja varsinkin joidenkin aineiden tuntimäärissä, mutta ne olivat hyvin vähäisiä, vaikka kansakouluntarkastaja keksikin niistä aina silloin tällöin huomautettavaa. Yläkoulussa tuntimäärä oli 30 - 32 tuntia viikossa ja alakansakoulussa 24 tuntia, eli niin kuin oppivelvollisuuslaki määräsi. Yläkansakoulussa suurimman osan kokonaistuntimäärästä saivat edelleen uskonto, äidinkieli sekä laskento. Alakoulussa äidinkielellä oli luonnollisesti merkittävä osuus. Koululaitoksen uudistamispyrkimyksiä kuvastaa ympäristöopin ja askartelun suosion kasvu alakoulussa. Alakoulun oppitunnit kestivät useimmiten 25 minuuttia ja tuntien välissä oli viiden minuutin välitunti. Tuntien aikanakin saattoi olla ns. pulpettivoimistelua, ja jos oppilaat olivat väsyneitä, niin kesken tunnin saatettiin panna leikiksi. Edelleen käytäntö oli sellainen, että aamupäivällä työskentely oli tiivistä ja teoreettisempaa ja uskontotunnit mm. sijoitettiin tähän ajankohtaan. Iltapäivällä oli voimistelua, laulua ja käsitöitä.²¹²

Opettajat olivat edelleen Herra ja Rouva opettajia. Järjestys säilyi luokassa ilman sen kummempia konsteja. Laiskaan jäätiin useimmiten juuri kehnosta läksyn osaamisesta. Joskus oli saattanut jäädä kertotaulu tai Herran siunaus huonommalle luvulle, ja niitä jäätiin sitten opettelemaan koulun jälkeen. Saattoipa opettaja jättää laiskaan jos ei m- ja n-kirjaimia osattu kirjoittaa opettajan vaatimalla huolellisuudella.

²¹⁰Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

²¹¹Halila IV 1950, s.233-235; KKuA Kortteisen koulun opetussuunnitelmat 1905-1973.

²¹²KKuA Kirkonkylän koulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950.

Ruumiillinen kuritus oli ollut kielletty jo vuodesta 1914 lähtien, mutta joskus joutui opettajakin purkamaan paineita, ja silloin saattoi olla karttakeppi kovilla, kun hän sitä pöytää vasten napautti. Yleensä kurinpidollisista toimista selvittiin pienellä opetuksella. Näin kävi niillekin oppilaille, joille oli ollut vastustamaton kiusaus kurkkia pulpetin kannen alle. Opettaja ratkaisi tilanteen ja käski kaikkien oppilaiden laittaa päänsä pulpetin kannen alle ja siellä sitä sitten oltiin, mutta se olikin sitten viimeinen kerta. Toinen tapaus kertoo, että opettaja oli uhkaillut pesevänsä sellaisen oppilaan suun, joka kiroilee. Ja näin tapahtuikin ja muut oppilaat seurasivat rivissä, kun erään oppilaan suuta pestiin saippualla. Ahosenniemen koulun ohjesäännössä oli määräys, että vanhemmat olivat velvollisia kurittamaan lastaan, jos tämä oli heitellyt vaarallisesti kiviä tai jäisiä lumipalloja. Ja jotta rangaistus olisi mahdollisimman tehokas, tuli tämä tapahtua johtokunnan ja oppilaiden läsnäollessa.²¹³

Kansakoulussa järjestettiin lukukauden lopussa tutkinto, jossa testattiin oppilaiden tiedot eri aineissa. Kansakouluntarkastajan lähettämät kysymykset eivät olleet pakollisia tehdä vaan vain suositeltavia. Koe nähtiin tarpeellisena järjestää koulunsa päättävälle oppilaille. Sitä perusteltiin mm. yhteistoiminnalla, sen mielenkiintoisuuden ja oppilaille tuottaman vaihtelun vuoksi pidettäväksi. Tulokset oli sitten tarkoitus lähettää yhdessä päästötodistuksen tai vuosikertomuksen kanssa tarkastajalle. Seuraavassa on esimerkki vuoden 1929 kokeista:

Uskonto: Mistä seikoista tiedät, että Jumala on olemassa?

Äidinkieli: Kirjoita neljä lausetta, joissa kussakin on yhdyssana?

Historia: Tiedätkö jotain Uno Cygnaeusesta?

Maantieto: Luettele kymmenen suurta jokea maailmassa!

Kasvitarhanhoito: Oletko syönyt kaalikeittoa? Mitä tulee tehdä ja muutenkin saadakseen omasta maasta kaalikeittoa?

Laskento: Paljonko on yhteensä 5mk 75p + 6:50mk + 7,25mk + 8 1/2mk + 9 1/4mk + 10 3/4mk +

1000penniä + 11mk 5p + 6,7mk. Montako täyttä voikiloa arvelet sillä saatavan nykyhintojen mukaan?

Mittausoppi: Laske pulpetillasi olevan tulitikkulaatikon kuutiosisältö! (Mittaa itse, puolen sentin tarkkuudella)

Piirustus: Piirrä pulpetillasi oleva maantieto missä asennossa tahansa. Käytä siihen lyijykynää.

Laulu: Laulatko mieluummin korkealta vai matalalta?

Kuka on koulusi paras laulaja?²¹⁴

²¹³KKuA Ahosenniemen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1946-1955; Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996; Heli Komulaisen haastattelu 24.6.1996.

²¹⁴KKuA Kirkonkylän koulu, kouluhallituksen saapuneet kirjeet 1900-1948, 25.4.1929.

Myöhemmin kansakoulutarkastajan lähettämät kokeet sisälsivät entistä enemmän kysymyksiä. Opettaja tarkasti kokeet ja lähetti ne kansakouluntarkastajalle, joka seurasi tällä tavalla opettajien tapaa arvostella kokeita.

5.5. Koulunkäynti talvi- ja jatkosodan aikana

Talvisodan syttyessä koulutyö keskeytyi monilla kouluilla yhtä pitkäksi aikaa kuin sota kesti eli 105 päiväksi, koska monet miesopettajat olivat suorittamassa velvollisuuttaan rintamalla. Isänmaata olivat opettajista puolustamassa mm. Rovevaaran opettaja Aarne Pajala, Sivakkavaaran koulun opettaja Martti Viljakka, Rasimäen koulun opettaja Toivo Parte sekä Mäntyjärven koulun opettaja Yrjö Rissanen, jonka vapauttamista sotapalveluksesta koulun johtokunta anoi tarkastajalta. Samoin teki Rasimäen koulun johtokunta, koska koulu oli yhden opettajan varassa. Tämän lisäksi oli tärkeää, että oppilaat olisivat ennättäneet keväällä ajoissa maataloustöihin, koska alueen pienviljelijäväestölle nuorten työpanos oli varsinkin sota-aikana tärkeä. Mutta eivät miesopettajat olleet ainoita, jotka olivat puolustamassa isänmaata, vaan myös naiset olivat omalla tavallaan mukana. Esimerkiksi Rovevaaran opettajan Aarne Pajalan vaimo Eeva Pajala sai komennuksen lottatöihin jatkosodan aikana. Tilanne Rovevaaran koulussa oli ehkä huonoimmissa kantimissa sodan aikana, sillä yläkoulun toiminta oli pysähdyksissä toista vuotta, vaikka Aarne Pajala saikin armeijasta lomaa yhden vuoden. Joissakin kouluissa opetusta järjestettiin poikkeuksellisesti ainoastaan iltapäivisin kuten Ahosenniemellä. Rauantaipaleessa koulua pidettiin siten, että oppilaat saivat käydä kerran viikossa koululla hakemassa ohjausta ja lisätehtäviä. Tämä ei kuitenkaan ollut pakollista. Ainoana ohjeena oli, että kouluun sai tulla vain pilvisinä päivinä ja noin kello kolme iltapäivällä. Ahosenniemellä oppilaita opetettiin maastoutumaan ilmavaaran takia ja jokaiselle hankittiin lumipuvut. Maaliskuussa 1940 kansakouluntarkastaja ilmoitti, että koulua voitiin jatkaa, koska "ilmavaara oli toistaiseksi loppunut" ja koulun tuli jatkua säännösten mukaisesti kesäkuun puoleen väliin saakka. Mutta esimerkiksi Retusen koulu oli järjestetty koko kevätlukukauden ajaksi siirtolaisten sairaalaksi, minkä takia vain ylimmällä luokalla oli opetusta. Myös kirkonkylän koulu oli varattu sotilastarkoituksiin, eikä sielläkään pidetty laisinkaan keväällä koulua. Syksyllä käytiin ensin koulua yksi kuukausi, jona aikana oli tarkoitus opiskella keväällä kesken jääneet asiat. Tämän jälkeen oppilaat siirrettiin seuraavalle luokalle.²¹⁵

²¹⁵KKuA Koulujen vuosikertomukset; Rauantaipaleen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1931-1940, 22.2.1940; RaKA Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1929-1950; Heli Komulaisen haastattelu 24.6.1996.

Jatkosodan aikana koulu sai toimia ilman suurempia keskeytyksiä. Rauantaipaleen koulussa oli parin viikon ajan koulutyö keskeytynyt sotilasmajoituksen takia. Yläkoulu pääsi alkamaan vasta lokakuussa, jotta oppilaat kerkesivät olla maatalon töissä. Varsinkin jatko-opetus kärsi sodan aikana, sillä sitä ei voitu pitää säännöllisesti. Retusen koulussa pidettiin lukuvuonna 1942-43 jatkokoulua "valoaineen" puutteen takia päiväkouluna yhden viikon ajan, jolloin yläluokkalaiset saivat tehdä lisätehtäviä. Valaistuksen saaminen oli muullonkin ongelmallista, sillä Rasimäen koulun johtokuntakin joutui kokouksen pöytäkirjan tekemään "käsikopelolta", koska ei ollut valoja. Selvä vaikutus sodalla oli oppivelvollisuuden laiminlyöjien määrän kasvuun. Varsinkin vanhemmat pojat ja jatkokoululaiset joutuivat jäämään kotiin töihin, kun perheen isä oli joutunut lähtemään sotaan. Aina ei voitu järjestää jatkokoulua, koska ainoatakaan oppilasta ei tullut kouluun.

Sota-aikana elvytettiin jälleen talkootoimintaa varsinkin oppilaiden keskuudessa ja toisaalta sen määrättiin kuuluvaksi osaksi kansakoulun opetusohjelmaa. Eikä talkoissa ollut mukana vain oppilaat ja opettajat, vaan myös kyläläiset kantoivat oman kortensa kekoon heikoimmassa tilanteessa olevien auttamiseksi. Talkootyön tuloksista tuli pitää kirjaa jokaisella koululla. Kansakouluntarkastaja määräsi vuonna 1941, että huomattava osa koulun työajasta tuli käyttää opettajan johtamaan työtoimintaan. Oppilaat saattoivat esimerkiksi auttaa niiden talojen maataloustöissä, joissa isäntä oli rintamalla. Tämän lisäksi kerättiin koulukeittolan tarpeisiin mm. puolukoita ja sieniä ja jopa voikukan juuria kahvin korvikkeeksi sekä pelloilta tähteeksi jääneitä vehnän tähkiä. Tähkien keruu nähtiin hieman ongelmalliseksi, koska "paikkakunnalla leikattiin vilja sirpillä, joten ei varissut tähkiä sanottavasti".²¹⁶ Oppilaat kävivät yhdessä opettajan johdolla marjaretkillä. Esimerkiksi vuonna 1940 kirkonkylän koulun 3. ja 4. luokan oppilaat keräsivät koulukeittolan tarpeisiin yhden päivän aikana 68 litraa mustikoita. Opettajan johdolla saatettiin käydä nostamassa myös jonkun talon perunaa, ja palkaksi saatiin perunaa koulukeittolan tarpeisiin. Puutarhan hoidon opetus yhdistettiin usein kotona pidettävään kasvimaahan, jonka sato käytettiin keittolan hyväksi, jolla oli muutenkin vaikeuksia toimia sodan aikana elintarvikepulan takia. Varakkaampia pyydettiin tuomaan koululle elintarvikkeita. Myös kansanhuollosta myönnettiin elintarvikkeiden ostolupia. Vuonna 1943 määrättiin lailla, että vuoteen 1948 mennessä kunnan tuli järjestää koulukeittola joka koululle ja jokaiselle oppilaalle oli tarjottava ilmainen ateria. Koulukeittoloiden järjestäminen oli kuitenkin vaikeana sota-aikana varsin vaikea tehtävä ja niin sen perustamista lykättiin monin paikoin muutamalla vuodella. Koulukeittoloiden vaikeudet eivät loppuneet sotaan, vaan vielä senkin jälkeen oppilaita velvoitettiin tuomaan koululle elintarvikkeita, kuten Luikonlahdessa vuonna 1947 jokaisen oppilaan piti tuoda neljä litraa marjoja ja viisitoista kiloa perunoita.

²¹⁶RaKA Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1929-1950, 12.5.1941.

Talkootyö ei rajoittunut pelkästään elintarvikkeiden hankintaan. Ahosenniemiellä oppilaat keräsivät pihkaa, luita sekä naudan karvoja, jotka myytiin, ja saadut varat 519 markkaa sitten jaettiin palkintoina oppilaille talkoojuhlassa. Keräyskohteeksi kelpasi lähes tulkoon kaikki mahdollinen paperista kattiloihin ja käytettyyn kumitavaraan, sillä monesta asiasta oli sota-aikana puutetta. Oppilaita kannustettiin talkootyöhön Nuorten talkoot -kirjalla, jota täytettiinkin huolella. Keväisin järjestettiin talkoojuhlat, joissa jaettiin tunnustukseksi talkootyöstä kultaisia, pronssisia ja rautaisia merkkejä. Merkeistä oli kova kilpailu oppilaiden keskuudessa, eikä talkootyötä tehty pelkästään pakosta tai merkkien toivossa, vaan talkoot koettiin mielekkäiksi ja tärkeiksi.²¹⁷ Joka kesä talkoomerkissä oli erilainen kuva. Esimerkiksi vuonna 1943 rintaneulassa oli lapion kuva ja vuonna 1945 muurahaisen kuva.²¹⁸ Opettajia velvoitettiin luovuttamaan vähintään puolet kesäloma-ajastaan talkootyölle. Kouluille valittiin talkoojohtajia, jotka useimmiten olivat koulun opettajia, mutta ei ollut mahdotonta myös muiden koulun ulkopuolisten henkilöiden toimiminen talkootyön johdossa. Talkoojohtajien tuli tehdä erityinen kesätyösuunnitelma, jonka johtokunta sitten tarkasti. Vuonna 1943 koulupiirit kilpailivat nuorten talkookilpailussa, jolloin eniten talkoosuorituspisteitä keräsivät Rauantaipaleen, Luikonlahden ja Sivakan koulut. Marjojen keräämisessä järjestettiin maaottelukin Ruotsin ja Suomen nuorison välillä. Polttoaineen puute vaikutti myös koulujen toimintaan. Sen säästämiseksi saatettiin pitää kahden viikon mittainen urheiluloma. Myös koulun lämmittämisestä tuli ohjeet, joiden mukaan uunin lämmittäminen tuli aloittaa jo viiden aikaan aamulla, koska uuni oli kuumimmillaan 2 - 5 tunnin päästä lämmittämisestä.²¹⁹ Polttoaineesta oli muutenkin pulaa. Talkoilla hankittiin myös puupilkettä puukaasuvoimalla toimiviin autoihin. Esimerkiksi Rauantaipaleen koulussa oppilaat toivat kotoa, jos mahdollista, muutaman koivuhalon, jotka kuorittiin, pilkottiin viiden sentin pätkiksi ja sitten kuivattiin vanerilevyjen päällä. Tästä saatettiin maksaa jopa pientä korvausta.²²⁰

Yläkoulussa oli korkein sallittu oppilasmäärä yhdelle opettajalle 50 oppilasta. Alakoulussa, joka oli 36-viikkoinen, sai olla 40 oppilasta ja 18-viikkoisessa alakoulussa korkeintaan 23 oppilasta. Supistettuja kouluja kehoitettiin muuttamaan täydellisiksi, koska supistetut koulut nähtiin kulttuuria alentavina muotoina. Jos ne nyt ei aivan kulttuuria alentaneet, niin ainakin supistetuilla kouluilla oli vaikutusta opetukseen. Ahosenniemiellä valitettiin, että koska koulu oli toiminut aikaisemmin supistettuna, niin laskennossa oli edistytty niin hitaasti, että kolmannen luokan jakolaskun oppiminen oli jäänyt vaillinaiseksi. Supistettu koulu oli muutettava täydelliseksi, jos yläkoulussa oli yli 29 oppilasta tai alakoulussa 14 oppilasta. Sodan aikana supistettujen koulujen

²¹⁷Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

²¹⁸Aulis Mustosen haastattelu 3.1.1996.

²¹⁹KKuA Ahosenniemen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1936-1945.

²²⁰Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

muuttaminen täydellisiksi ja 18-viikoisten alakoulujen muuttaminen 36-viikkoisiksi hidastui huomattavasti. Kunnat pelkäsivät lisärasitusten syntymistä, vaikka kunnille korvattiin kokonaan mm. siirtoväen aiheuttamat lisäkulut.

Uutta väriä toivat kylän ja koulun elämään ne monet siirtolaiset, joita sijoitettiin myös Kaaville. Osa sai väliaikaisen ensimmäisen kodin juuri koululta. Jännittävää oli myös koululaisilla, jotka saivat tutustua moniin uusiin kaukaa tulleisiin lapsiin. Kahden istuttavissa pulpeteissa istui nyt kolme oppilasta.²²¹ Vieraita, oudosti puhuvia lapsia ei kiusattu eikä syrjitty, pikemminkin syntyi kilpailua siitä, kuka ystävystyi uusien oppilaiden kanssa. Joskus tietenkin sattui niin, että muut lapset joutuivat ojentamaan siirtolaislapsia.²²² Toinen varsinkin lapsissa huomiota herättänyt tapahtuma oli, kun Ruotsissa olleet sotalapset tulivat takaisin Suomeen.²²³

Ainakaan maaseudulla ruuasta ei ollut varsinaisesti puutetta. Enemminkin puutetta oli vaatteista ja kengänpohjista, jopa polkupyörän kumista. Kengistä oli jopa niin kova pula, että esimerkiksi Kortteisen koulussa oppilaille annetut kengät otettiin keväällä pois. Sota-aikana ja varsinkin sen jälkeisinä vuosina merkittävän avustuserän muodostivat SPR:n välittämät "Amerikan paketit". Valtameren takaa lähetettiin todelliseen tarpeeseen niin jalkineita, vaatteita kuin villapeittojakin. Näiden lisäksi lähetettiin vähemmän välttämätöntä mutta lapsista mukavia tavaroita kuten kyniä ja viivottimia. Joskus saattoi kaukaiselta mantereelta tulla suomalaisille lapsille vieraampiakin tavaroita kuten kaakaota, jota pidettiin enemminkin ruokana kuin juomana, ja sitten oli valkoista pulveria, joka tulkittiin hampaan pesupulveriksi.²²⁴ Amerikasta kohdistettiin suoraakin apua tietyille kouluille Suomessa, ja yksi tällaisista kouluista oli Kortteisen koulu. Amerikkalainen järjestö "Save the Children Federation" toimi yhdessä "Help Finland"- yhdistyksen kanssa ja auttoi lahjoituksin saaduilla vaatelahetyksillä Kortteisen koulun oppilaita 1940-luvun lopulla. Kortteisen koululle oli valittu oma kummikoulu Amerikassa. Opettaja Hanna Lampinen oli kirjeenvaihdossa Amerikkaan, eikä kieli tuntunut olleen ongelmana, sillä häntä kiiteltiin hyvin sujuvasta englannin kielestä. Vuonna 1949 lahjoittajat Amerikan päässä saattoivat tyytyväisin mielin todeta, että avusta näytti olleen apua, ainakin valokuvan perusteella.²²⁵

²²¹Aulis Mustosen haastattelu 3.1.1996.

²²²Heli Komulaisen haastattelu 24.6.1996.

²²³Reijo Nykäsen haastattelu 7.8.1996.

²²⁴Reijo Nykäsen haastattelu. 7.8.1996.

²²⁵KKuA Valtion muiden viranomaisten kirjeet 1886-1953, Kuopion piirin kansakoulun tarkastajan kirje 2.8.1940; Kortteisen koulu, muiden viranomaisten kirjeet 1933-1973.

5.6. Sodan jälkeen perustetut koulut: Iivananpuro, Syrjävaara, Ylä-Vehkalahti ja Kosulanniemi

Sodan takia keskeytyi koulujen perustaminen vuosiksi ja varsinkin uusien koulutalojen rakentaminen. Kuopion piirin kansakouluntarkastaja Augusti Vartiainen lähetti Kaavin kunnallishallinnolle lukuisia kirjeitä, joissa hän yritti saada vauhtia koulujen rakentamisasiassa. Välillä tarkastaja joutui hyvin tiukkaan sävyyn huomauttamaan, että "pankaa nyt jotakin toimeksi koulujenne rakentamiseksi, sillä kahdeksan koulua olisi tehtävä ja esimerkiksi Rasimäki ym. taitavat hajota ennenkuin ehditte edes jälkitöitä tehdä". Iivananpurolla oli toiminut yhteinen 18-viikkoinen kiertävä alakoulu Maarianvaaran kanssa vuodesta 1939 lähtien. Monista alakouluista muodostettiin runsaan oppilasmäärän takia 36-viikkoisia. Vuonna 1941 pidettiin kouluvaliokunnan kokous, johon oli saapunut 24 miestä koulupiiristä keskustelemaan Maarianvaaran piirin jakamisesta kahtia. Maarianvaaran koulupiiri oli pinta-alaltaan varsin laaja, ja joillekin lapsille koulumatkaa kertyi yli kymmenen kilometriä, joten uusi koulupiiri oli tarpeen. Vuonna 1943 Maarianvaaran koulupiiri sitten jaettiin kahtia, jolloin muodostettiin Iivananpuron koulupiiri, jonne perustettiin supistettu alakoulu. Kouluhuoneisto vuokrattiin Aatu Rissaselta. Oma koulutalo valmistui vuonna 1949. Iivananpuron koulu suunniteltiin rakennettavaksi piirustusten mukaan keskuslämmitteiseksi. Siitä jouduttiin kuitenkin luopumaan, sillä tällaisia laitteistoja ei ollut silloin saatavilla. Koulujen rakentaminen aikaistui alkuperäisiin suunnitelmiin verrattuna. Iivananpuron koulukin valmistui vuoden etuajassa. Olisiko syynä ollut tarkastaja Vartiainen runomuotoinen vetoamus "milloin saamme ne Iivananpuron kansakoulun piirustukset, oi milloin , milloin...". Koulun nimi ei kuitenkaan miellyttänyt kaikkia. Nimeksi ehdotettiin Luumäen koulupiiriä, sillä sitä pidettiin kansanomaisempana nimenä, koska se oli ollut perinteisesti kinkeripiirin nimenä. Vuodesta 1957 otettiin virallisestikin käyttöön Luumäen koulupiirin nimi.²²⁶

Syrjävaaran kouluhanke oli ollut vireillä jo vuodesta 1936 lähtien, mutta sotatapahtumat tulivat väliin. Koulu päätettiin avata vuonna 1941, mutta hanke jouduttiin keskeyttämään "poikkeuksellisten olojen" takia. Vuodesta 1945 kouluhuone vuokrattiin Helvi Kovalaiselta. Koulu toimi supistettuna kouluna. Omasta koulutalosta haaveiltiin toistakymmentä vuotta. Johtokunta peräänkuulutti samanlaisia oikeuksia ja kohtelua, vaikka koulupiiri sijaitsikin syrjässä. Vuonna 1955 haaveesta tuli totta ja jo kevätlukukausi saatiin aloittaa uudessa sähköistetyssä rakennuksessa.²²⁷

²²⁶KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1941-1943, 15.4.1941; 1944-1947, 19.9.1945; Valtion muiden viranomaisten kirjeet 1886-1953, Kuopion piirin kansakouluntarkastajan kirje 10.1.1948, 6.4.1948.

²²⁷KKuA Syrjävaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1950-1960, 20.7.1952, 4.1.1955.

Ylä-Vehkalahdella oli vielä kauemmin haaveiltu omasta koulusta kuin Syrjävaarassa, nimittäin ensimmäinen kyläkokous koulun puolesta pidettiin jo vuonna 1927. Toivottiin, että perustettaisiin uusi koulupiiri Vehkalahden ja kirkonkylän piirien välille. Toinen vaihtoehto olisi ollut Vehkalahden koulun siirtäminen piirin keskelle. Valtuuston päätöksestä valitettiin Kalle Karjusen johdolla kouluhallitukseen, joka hylkäsi valituksen kunnan heikon rahatilanteen perusteella. Vasta sodan jälkeen vuonna 1945 myönnettiin perustamislupa Ylä-Vehkalahden koululle. Se aloitti yksiopeettajaisena supistettuna kouluna Felix Venäläiseltä vuokratusta huoneesta. Oman koulutalon rakentamista suunniteltiin vuodeksi 1955, mutta lopulta koulun vihkiäisiä juhlittiin jo vuonna 1950.²²⁸

Muitakin koulupiirihankkeita nostettiin esille. Kosulanniemessä koulun toiminta alkoi vuonna 1945 Hannes Mönkköseltä vuokratusta huoneistossa. Vesistöjen ympäröidessä kylää, eivät kaikki halukkaat päässeet kouluun ennen kuin järjestettiin venekyyditys järven yli. Koulun paikasta oli erimielisyyksiä. Koskenniemen kyläläiset ehdottivat koulupiirin muodostamista Luikonlahdesta ja Retusesta tuleville oppilaille. Uskottiin, että nämä koulut pärjäisivät tällöin yhdelläkin opettajalla. Kansakouluntarkastajakin oli ehdottanut, että koulupaikaksi tulisi valita Koskenniemi eikä Kosulanniemi, kuten oli otettu vaihtoehtoisesti esille. Koskenniemeläiset tulivat kunnanvaltuuston kokoukseen tarjoamaan huoneita vuokralle varmistaakseen, että koulu sijoitettaisiin heidän alueelleen. Kiista kuitenkin ratkesi Kosulanniemen eduksi, sillä vuonna 1946 suoritettiin Kosulanniemen piirijako. Vuonna 1952 kansakouluntarkastaja kehotti johtokuntaa hankkimaan koulunrakennuksen piirustukset, koska vuokrahuoneiden saaminen oli ollut aina hankalaa. Koulua varten ostettiin 1/2 hehtaarin tontti Hannes Mykkäseltä ja saman verran August Mykkäseltä. Koulutaloa ei kuitenkaan alettu rakentaa vielä pitkään aikaan, ja kerettiinpä vielä vaihtaa koulun paikkaakin. Vuonna 1954 ostettiin uusi tontti O. L. Tukiaiselta. Tähän oli vaikuttamassa 30 perheen allekirjoittama adressi, jossa pyydettiin tarkastamaan koulun paikka. Koulurakennus valmistui vuoden 1956 lopulla.²²⁹

Potkun kylän asukkaat olivat jo vuosikymmenten ajan anoneet omaa koulua. Potkulla ja Kortteisella oli alkuun ollut yhteinen kiertävä alakoulu mutta ei muuta. Vanhemmat eivät olisi halunneet lähettää lapsiaan Kortteisen kouluun ja majoittaa heitä sinne viikoksi, koska he epäilivät, että Potkuun ei silloin perustettaisi koulua laisinkaan. Jälleen vuonna 1951 Potkun koulupiiriläiset ryhtyivät anomaan koulun perustamista. Sekä kansakoululautakunta että valtuusto suhtautuivat tähän myönteisesti, ja näin jälleen kerran Potkussa alkoi toimia supistettu koulu vuonna 1953. Valtuusto päätti antaa koulun nimeksi Niemikylän koulu, mutta kansakoululautakunta (vuoteen 1950

²²⁸Miettinen 1951, s.12-13, Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1927-1931, 12.5.1928, 9.6.1931.

²²⁹KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1944-1947, 18.6.1946, 29.10.1946, 1954-1956, 2.11.1954.

saakka kouluvaliokunta) ei sitä hyväksynyt vaan kannatti Potkun koulua, minkä nimisenä se myös säilyi. Useiden vuosien ajan käytiin kiivasta keskustelua piirijaosta ja varsinkin siitä, mitä alueita Kortteisen, Niinivaaran ja Sivakkavaaran koulupiireistä kuuluisi Potkuun. Oppilasmäärissä kyse oli 39-44 oppilaasta. Piirijako kuitenkin lopulta vahvistettiin. Koulu alkoi toimia hyvin virkeästi, ja oppilaita riitti niin paljon, että vuoden päästä päätettiin perustaa toinen opettajan virka. Kosulanniemi ja Potku kilpailivat siitä, kumpaanko koulu tulisi rakentaa ensin, sillä kunnalla ei ollut varaa rakentaa useita kouluja. Kosulanniemi katsottiin kuitenkin ensisijaiseksi rakennuskohteeksi. Potkun koulutontti ostettiin Erkki Kainulaiselta ja Sakari Piriseltä. Koulu rakennettiin ns. Kaisa-tyyppiseksi. Rakennusurakan sai tehtäväkseen Aaro Hartikainen, ja keskuslämmitteinen koulu vesi- ja viemärijohdolla valmistui vuonna 1958. Vihkiäisjuhlaan liittyy varsin hupaisa tapahtuma. Nimittäin kansakouluntarkastajana oli tällöin Onni Louhi, jonka virkansa puolesta olisi pitänyt olla paikalla juhlassa. Hän ei kuitenkaan onnistunut pääsemään Potkuun vievään linja-autoon, ja kun ei löytynyt vuokra-autoilijoita, jotka olisivat lähteneet ajamaan huonoa, kelirikkoista Potkun tietä, joutui Louhi jäämään pois koko juhlasta.²³⁰

Myös muita koulupiirianomuksia nousi ajoittain esille. Palomäen asukkaat anoivat omaa piiriä vuonna 1952, mutta hanke kariutui koska oppilasluku olisi ollut alle 20. Kaatriseen anottiin vuonna 1957 oman koulupiirin perustamista, mutta sitäkään ei hyväksytty. Monissa muissa kouluissa tehtiin jatkuvia korjauksia ja laajennuksia. Kirkonkylän koululle suunniteltiin lisärakennuksen rakentamista. Kortteisen uuden koulun rakentaminen katsottiin kuitenkin ajankohtaisemmaksi. Kortteisen uuden koulun rakentaminen oli tullut esille jo vuonna 1955, jolloin johtokunta vaati joko uutta rakennusta tai entisen koulun sähköistämistä. Kunnanhallitus päätyi sähköistämiseen. Koulun paikka aiheutti jälleen kiivasta keskustelua. Koulupiiriläiset itse kannattivat Kaavi-Mäntyjärvi-Sivakkavaara tienhaaran ja Veikko Räsäsen omistaman maan välistä aluetta. Valtuustossa haluttiin vielä tutkia mahdollisuutta korjata vanha koulurakennus. Tässä vaiheessa kansakoululautakunta ehdotti kirkonkylän lisärakennuksen rakentamista ennen Kortteisen koulua. Mutta kun saatiin Maaseudun keskusrakennustoimiston rakennusmestari M. Falkin lausunto, ettei Kortteisen koulua kannattanut enää korjata, koska 25 asteen pakkasessa oli huoneen lämpötila vain 10 lämpöastetta, päätettiin tällöin ostaa em. 1.46 hehtaarin tontti Veikko Räsäseltä vuonna 1959. Vanha koulu ei enää vastannut ajanmukaisia tarpeita. Koulussa ei ollut vesijohtoja eikä viemäreitä ja ikkunalasien väliä pidettiin jääkaappina. Vanhan tavan mukaan oppilaat kantoivat vielä polttopuut kouluun.²³¹ Syksyllä 1962 kyläläiset kokoontuivat viettämään ansaittua koulun 60-vuotis- ja uuden koulun vihkiäisjuhlaa.

²³⁰KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1951-1953, 17.10.1951; Kansakouluntarkastajien kirjeet 1945-1966, 17.11.1958.

²³¹Maisa ja Jorma Huikurin haastattelu 22.1.1996.

Uusi koulu tuntuikin vanhan koulun jälkeen erityisen hyvältä. Enää ei tarvinnut kantaa polttopuita koulun lämmittämiseen, vaan se hoitui keskuslämmityksellä. Eikä enää tarvinnut lämmittää vettä pyykin pesuun, vaan nyt oli käytössä myös lämmintä vesijohtovettä.²³²

VI OPETUS LAAJENEE- KESKIKOULUN PERUSTAMINEN KAAVILLE

6.1. Jatkokoulusta kansalaiskouluun- vuoden 1958 laki

Vuodesta 1943 lähtien kansakoulutodistuksen saaminen edellytti jatkokoulun suorittamista. Tämä kohotti jatko-opetuksen arvostusta ja vähensi aiheettomia poissaoloja, sillä sitä oli aiemmin pidetty lähes tulkoon turhana vanhan kertaamisena. Kaavilla jatko-opetuksen kotitalous- sekä maa- ja metsätalouskurseja pidettiin useilla kouluilla. Vuonna 1955 tyttöjen käsityön opetus keskitettiin Rasimäen koululle, jonne oli järjestetty myös majoitus. Yleisesti keskusteltiin jatko-opetuksen muuttamisesta ammatilliseen suuntaan.

Kurssisuunnitelma 8. luokan tytöille vuodelta 1956

Ravinto-oppia	10 tuntia
Ruokatavaraoppia	5 tuntia
Ruuanvalmistusoppia	10 tuntia
Kodinhoito-oppia	9 tuntia
Säilykeoppia	4 tuntia
Havainto-oppia	2 tuntia
Käytännöllistä	
kotitaloutta	100 tuntia
Käsitöitä	60 tuntia
yht.	<hr/> 200 tuntia

Jo vuoden 1946 kansakoululainsäädäntö oli pitänyt tärkeänä tavoitteena oppilaiden kasvattamista ammattiin. Tarkoitus oli, että oppilaalle annettiin riittävät tiedot muista ammateista mutta tarkoin varoen sitä, etteivät maalaisoloissa loistavilta tuntuvat rahapalkat houkutelleet maaseudun väestöä siirtymään kaupunkiin tai teollisuuskeskuksiin.²³³

²³²KKuA Kunnan valtuuston pöytäkirjat 1957-1960, 30.9.1959, 27.11.1959.

²³³Kivinen 1988, s.180.

Vuoden 1958 lain mukaisesti entinen jako ylä- ja alakouluun hävitettiin. Osmo Kivisen mukaan tämä oli hyvä keino ratkaista suurten ikäluokkien ongelma ilman että tarvitsi perustaa uusia kouluja. Ala- ja yläkoulun välisen rajan poistaminen mahdollisti joustavammat, oppilasjärjestelyt ja samalla voitiin alaluokkien opettajien opetusvelvollisuutta nostaa kuudella tunnilla täyteen kolmeenkymmeneen tuntiin.²³⁴ Ilmeisesti asia oli juuri niin kuin Kivinen sen esittää, sillä Kaavillekaan ei tarvittu perustaa enää uusia kouluja, pikemminkin päinvastoin. Alakoulun virat muutettiin yläkoulun viroiksi. Alakansakoulun opettajien tuli kelpoisuuden saamiseksi suorittaa kahdeksan viikon täydennyskurssi. Varsinainen kansakoulu kesti kuusi vuotta ja sen lisäksi oli kaksivuotinen kansalaiskoulu, jota pidettiin päiväjatkokouluna. Mutta olosuhteiden niin vaatiessa oli mahdollista järjestää seitsemänvuotinen kansakoulu ja yksivuotinen kansalaiskoulu. Vielä lisäksi laki salli 1-vuotisen kansalaiskoulun korvaamisen maalaiskunnissa 200 tuntia käsittävällä kurssilla. Kansalaiskoulu liitettiin tiiviimmäksi osaksi kansakoulua. Jo nimensäkin puolesta sen arvostus nousi jatkokouluun verrattuna. Kansalaiskoulun täytyi muuttua jatkokouluun nähden, tämä tunnustettiin kansakoululautakunnassakin, jossa todettiin, että "jos kansalaiskoulu sullotaan vanhoihin valjaisiin niin se ei siitä miksikään muutu vaan se säilyy yhä kehnona". Kansalaiskoulun järjestämiselle annettiin aikaa vuoteen 1970 saakka, jolloin siitä tuli muodostaa täydellinen kaksivuotinen koulu. Ensimmäisinä vuosina järjestettiin vielä entiseen tapaan jatkokursseja kuudella eri koululla. Lisäksi annettiin iltajatkoo-
petusta.²³⁵

Ennen piiri- ja vahvistamista kansalaiskoulun johtokuntana toimi kansakoululautakunta. Vuonna 1959 kansalaiskoulun johtokuntaan nimettiin puheenjohtajaksi Matti Ylhäinen, muiksi jäseniksi Juho Laakkonen, Eino Hiltunen, Toimi Tiilikainen, Hilja Kilpeläinen, opettaja Aili Tenhunen ja maatilatalouden opettaja Erkki Tuppurainen. Osalle oppilaista järjestettiin majoitus kirkonkylässä, osa taas kyyditettiin henkilöautolla. Alussa kansalaiskoulussa järjestettiin neljä kurssia, kaksi tytöille ja kaksi pojille. Jokainen kurssi kesti 50 päivää eli yhteensä 300 tuntia. Opetukseen osallistui 112 oppilasta. Asetuksessa määrättiin, että opetussunnitelmaan tuli kuulua alueen elinkeinoelämään läheisesti liittyviä oppiaineita. 1950-luvulla Kaavilla noin 80% asukkaista sai toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta, joten myös oppiaineet muodostuivat tämän ympärille. Pojille opetettiin maatilataloutta, metsätaloutta, kone-, moottori- ja sähköoppia, puu- ja metallityötä sekä kotitaloutta. Tyttöjen oppiaineet olivat kotitalous, maatilatalous, puutarhanhoito, lasten- ja sairaanhoito sekä vaatehuolto. Yhteiset aineet olivat uskonto, yhteiskuntaoppi, äidinkieli, kirjoitus, talouslaskenta ja kirjanpito sekä terveysoppi ja liikunta. Opettajina

²³⁴Kivinen 1988, s. 187.

²³⁵KKuA Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1950-1963, 13.6.1958.

aloittivat Aili Tenhunen kotitalouden ja käsitöiden opettajana sekä Erkki Tuppurainen maatilatalouden ja puutöiden opettajana. Muiden aineiden opettajina toimivat kirkonkylän koulun opettajat. Opetus painottui käytännön aineisiin ja opetuksen tuli tukea ammatinvalintaa. Maatilataloutta oli pojilla 66 tuntia, metsätaloutta 50 tuntia ja käsitöitä 41 tuntia. Tyttöillä opetus painottui käytännön kotitalouteen, jota opetettiin jopa 123 tuntia. Kansalaiskoulun opetusohjelmaan kuului myös muutaman päivän puutarha- ja säilykekurseja. Lisäksi oppilaille saattoi olla parin päivän ajan käytännön työelämään tutustumista. Käytännön aineissa opetus jaettiin tietopuoliseen opetukseen ja harjoituksiin. Vuonna 1962 kurssiaikaa lisättiin 300 tunnista 350 tuntiin ja edelleen parin vuoden päästä 370 tuntiin. Maatilatalouden opettajan virkaa anottiin useasti perustettavaksi, koska Kaavin koulu painottui maatalouteen, mutta lukuisista yrityksistä huolimatta sitä ei hyväksytty.²³⁶

Tilakysymys oli pitkään kansalaiskoulun ongelmana. Se oli toiminut kirkonkylän kansakoulun tiloissa mutta ahtaus oli tosiasia. Lisätilaa kotitalousopetukselle vuokrattiin Marttayhdistyksen talosta eli Marttalasta, puutöitä opetettiin välillä Venälässä, maatilataloutta sekä kone- ja sähköoppia Iloharjulla. Myös vanha pappila oli ajoittain kansalaiskoulun käytössä, samoin sakasti uskontotuntien pitopaikkana. Joskus tunteja jouduttiin pitämään ulkona puun alla.²³⁷ Vuonna 1960 kansalaiskoulu toimi yksivuotisena, koska Luikonlahteen oli tällöin muodostumassa toinen asutuskeskus, jonne suunniteltiin rakennettavaksi toinen kansalaiskoulu. Kaivostoiminnan alkaminen näytti vielä tässä vaiheessa epävarmalta, joten tarkastaja suositteli koulun muuttamista pikaisesti kaksivuotiseksi. Asia ei kuitenkaan edennyt. Vuonna 1965 kansalaiskoulun johtokunta ehdotti koulun muuttamista kokovuotiseksi, mutta tilojen puutteen vuoksi tähän ei voitu suostua, koska samaan aikaan suunniteltiin myös keskikoulun laajentamista. Vuoden 1963 kansakouluohjesäännön mukaan kansakoulu oli 7-vuotinen, kunnes kunta perusti päiväkouluna toimivan 2-vuotisen kansalaiskoulun. Vasta vuodesta 1967 lähtien Kaavin kansalaiskoulu muutettiin yksivuotiseksi. Tarkastajan mielestä yksivuotinen kansalaiskoulu ei vastannut vaatimuksia, joita kunnan tuleva elinkeinoelämän kehitys asetti. Kansalaiskoulu nähtiin tärkeänä kehitysvaiheena, johon kunnankin kannatti uhrata varoja, koska sen uskottiin kohottavan taloudellista elämää. Toisaalta sitä ei arvostettu niin korkealle kuin keskikoulua, jonne siirtyivät ennen kaikkea lahjakkaammat oppilaat. Vuonna 1968 kansalaiskoulu muutettiin kolmivuotiseksi, olihan juuri saatu lisätilaa uuden koulutalon myötä. Tämä kansalaiskoulun yhdeksäs luokka oli vapaaehtoinen. Tällöin kansalaiskoulun oppilasmäärä oli suurimmillaan eli 230 oppilasta.²³⁸

²³⁶Karttunen 1966, s.64-71; KKuA Kansalaiskoulun opetussuunnitelman vuositarkiste 1958-1959.

²³⁷Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996.

²³⁸KKuA Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1950-1963, 15.7.1960.

Vuonna 1967 kansalaiskoulu jaettiin yleislinjaan ja liikelinjaan. Liikelinjalla opiskeltiin kauppa- ja myyntioppia, kirjanpitoa, konekirjoitusta, kauppalaskentaa, talousmaatietoa, tekstausta, mainostyötä sekä ruotsin kieltä. Linja oli suunniteltu muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin, ja oppilaille oli mahdollisuus suorittaa harjoittelu paikkakunnan liikkeissä. Tämä kaupallisten aineiden luokka toimi Rasimäen koululla. Vuonna 1968 yhdeksännen eli viimeisen luokan oppilaat olivat työharjoittelussa kaksi päivää viikossa. Harjoittelupaikkoja vaihdettiin tietyin väliajoin niin, että oli mahdollisuus saada työkokemusta mahdollisimman monelta alalta. Myöhemmin harjoittelu suoritettiin siten, että oppilaat opiskelivat kymmenen päivän jaksoissa, josta koulussa oltiin kuusi päivää ja työpaikkaharjoittelussa neljä päivää. Vaikka viimeisen vuoden kansalaiskoululaisilla olikin varsin vaihtelevaa opiskelua työharjoitteluineen, niin ei kuitenkaan voitu välttyä siltä, että tältä vapaaehtoiselta luokalta erottiin varsin herkästi. Tähän olivat yleensä syynä varattomuus tai sitten oikean työpaikan saanti. Oppilaita myös erotettiin yllättävän paljon määräaikaaisesti yhdestä kolmeen kuukauteen. Erottaminen ei kuitenkaan edellyttänyt ala-arvoista käyttäytymisnumeroa todistuksessa, vaan oppilas saatettiin erottaa huonon käyttäytymisen johdosta, ja silti todistuksessa komeili arvosana yhdeksän. Käyttäytymistapoja pidettiin kunnialla, nimittäin oppilaiden tuli nousta reippaasti ylös vastatessaan tunnilla, ja poikien tuli nostaa hattua opettajan kohdatessaan. Vuonna 1972 opettajakunnan kokouksessa päätettiin kokeilla istualtaan vastaamista. Kokeilusta ei ole jäänyt tuloksia, mutta ilmeisesti uusi käytäntö alkoi kuitenkin vakiintua koulumaailmassa.²³⁹

Varsinaisen koulutyön ulkopuolella järjestettiin oppilaiden ja opettajien välisiä otteluja jalka-, pesä- ja lentopalloissa. Oppilaskerhotoiminta ei saanut erikoisemmin tuulta siipiensä alle. Pitkiä koulumatkoja syytettiin siitä, ettei vilkasta oppilaskerhotoimintaa päässyt syntymään. Varmasti tämä oli yhtenä syynä sillä 80-90%:lla kansalaiskoulun oppilaista oli koulumatkaa yli viisi kilometriä. Mutta toisaalta oppilaskerhojen tarjontakaan ei välttämättä ollut kaikille mieleinen. Vuonna 1968 järjestettiin ensimmäisen kerran nuorisotyötä raittiuselokuvien merkeissä. Parin vuoden päästä kokeiltiin mikroautokerhoa. Raittiustyö oli voimakkaasti esillä, samoin kuin oli varsinaisen kansakoulun puolella. Näkyvin muoto oli raittiuskilpakilpailuksiin osallistuminen. Kansalaiskoulussa aloitettiin luokkajuhlatoiminta. Alkuun illanviettojen tanssiin suhtauduttiin vanhempien keskuudessa kielteisesti, mutta uudet virtaukset voittivat alaa. Myöhemmin alettiin pitää myös koko koulun yhteisiä juhlia, joihin jokaisen luokan tuli järjestää yksi ohjelmanumero.²⁴⁰

Apukouluhanke otettiin esille kansakoululautakunnassa vuonna 1956. Tällöin katsottiin, että koulua tarvitsevia oli 26 oppilasta, joten päätettiin keskustella

²³⁹KKuA Kaavin kansalaiskoulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1968, 1969-1973.

²⁴⁰KKuA Kaavin kansalaiskoulun opettajakunnan pöytäkirjat 1965-1973.

naapurikuntien kanssa yhteisestä apukoulusta. Hanke lähti liikkeelle samana vuonna pidetystä kansakoulukokouksesta, jossa tarkastaja August Vartiainen muotoili määrityksen, jonka mukaan "apukouluoppilaan tunnistaa siitä, että se kunnostautuu ruokatunnilla koska syövät enemmän kuin toiset". Liioittelusta huolimatta apukouluasia oli varsin tarpeellinen. Ennen oli kaikkien ollut pakko käydä sama kansakoulukurssi, vaikkei ehkä kaikilla olisi ollut tähän edes henkisiä edellytyksiä. Nyt huomion kohteeksi oltiin ottamassa oppilaiden erilaisia kehitystasoja ja niiden mukaista opetuksen järjestämistä. Apukouluhanke ei kuitenkaan edistynyt suunnitellulla tavalla. Vasta vuonna 1972 apukoulu aloitti toimintansa.²⁴¹

6.2. Kädenvääntöä keskikoulusta

Ensimmäisen kerran viisivuotisen kokeilukeskikoulun perustaminen tuli esille kunnanvaltuuston kokouksessa vuonna 1950. Kirkonkylän kansakoululta olisi löytynyt tilat keskikoululle. Valtuusto oli yksimielisesti hankkeen takana ja päätös julistettiin kiireelliseksi, mutta valtiolta ei tällöin saatu avustusta kokeilukeskikoulua varten. Keskikouluhanke jäi hautumaan muutamaksi vuodeksi sillä puukauppa oli lamassa, millä oli suuri taloudellinen merkitys myös Kaavin kunnalle. Jälleen vuonna 1955 kansakoululautakunta esitti keskikoulun anomista. Taustalle oli kunnallisneuvos Soinisen eduskunta-aloite kunnallisen keskikoulun saamisesta. Valtuusto myönsi keskikoulun tarpeellisuuden mutta jälleen taloudelliset syyt, ennen kaikkea veroäyrin hinnan nousun pelko, estivät hankkeen eteenpäin viemisen. Vuonna 1957 pidettiin koulupiireittäin vanhempainkokouksia, joissa selvitettiin asukkaiden mielipiteitä keskikoulun perustamisesta. Asenteet keskikoulua kohtaan jakaantuivat kahtia. Osa näki sen välttämättömänä, osa taas taloudellisena rasituksena niin kuin oli ollut asian laita myös kansakoulun alkuaikoina. Pelättiin veroäyrin nousevan keskikoulun takia 60 - 90 penniä. Toisaalta kunnallisen keskikoulun uskottiin mahdollistavan myös vähävaraisten jatko-opiskelun. Yleensä keskikoulun perustamista kannatettiin vanhempien keskuudessa mutta ajankohta vain ei ollut vielä oikea.²⁴²

Vuoden 1958 kansakoululain mukaan valtioneuvosto saattoi myöntää keskikoulun perustamisluvan köyhälle ja syrjäiselle kunnalle, jos se oli paikkakunnan jatkuvan sivistystarpeen vaatima.²⁴³ Tämä olisi helpottanut myös Kaavin mahdollisuuksia päästä osalliseksi keskikoulun antamasta lisäsivistyksestä. Mutta asian annettiin hautua muutaman vuoden ajan, kunnes vuonna 1963 keskikouluhanke otettiin taas kerran

²⁴¹KKuA Kunnan kansakoulukokous 14.11.1956.

²⁴²KKuA Kunnan kansakoulukokousten pöytäkirjat 1957.

²⁴³Kanerva 1966, s.106.

esille. Tällöin todettiin, että kunnan ulkopuolella olevissa oppikouluissa kävi alueen oppilaita 113, mikä siis osoitti sen, että oma keskikoulu olisi tarpeellinen. Valtiolta oli mahdollisuus saada ylimääräisiä avustuksia, joten menotkaan eivät lisääntyisi. Kansakoululautakunnan puheenjohtaja Pentti Evijärvi perusteli keskikoulun tarpeellisuutta sillä, että keskikoulun käyneet sijoittuivat yhteiskunnassa paremmin kuin muut. Selvää oli jo tässä vaiheessa, että väki väheni Kaavilla vuosi vuodelta. Maatalous ei enää tarjonnut samassa määrin työpaikkoja kuin aikaisemmin, joten töitä täytyi lähteä etsimään muualta. Evijärven mielestä näille poismuuttavillekin oli tärkeää tarjota mahdollisuus keskikouluopintoihin, jotta he paremmin voisivat jatkaa opintojaan tai löytää töitä. Vaikka kunnanhallituksessa edelleen suhtauduttiin kielteisesti keskikoulun perustamiseen, valtuusto päätti äänin 3-19 anoa keskikoulun perustamislupaa Kaaville. 14.6.1963 luettiin valtioneuvoston päätös, jolla myönnettiin lupa kauan kaivatun keskikoulun perustamiselle. Keskikoulupiirin muodosti koko kunnan alue. Viisivuotinen keskikoulu rakentui neljävuotisen kansakoulun pohjalle. Ensimmäiseen kunnallisen keskikoulun johtokuntaan valittiin Pentti Evijärvi, Matti Ylhäinen, Martti Myöhänen, Olavi Tuononen, Rauha Hallikainen sekä Tauno Hallikainen.²⁴⁴

Keskikouluun pyrkijöiden tuli suorittaa ensin tutkinto hyväksyttävästi, ennen kuin heidät otettiin sisään. Ensimmäisenä vuonna syksyllä 1963 keskikouluun pyrki 18 oppilasta. Pääsytutkinto oli kaksipäiväinen. Ensimmäisenä päivänä kirjoitettiin aine sekä suoritettiin mekaanisten ja sanallisten laskutehtävien koe. Toisena koepäivänä jatkettiin laskennon "sanatehtävillä" sekä lisäksi oli opetuskielen toistamiskoe, laskennon päässä laskukoe sekä lukemisen koe. Oppilaista hyväksyttiin 14, mutta kouluun voitiin ottaa ainoastaan neljä oppilasta tilanpuutteen takia. Seuraavana keväänä kouluun pyrkijöiden määrä oli kasvanut jo 104 oppilaaseen, joista hyväksytysti kokeen suoritti 59, mutta vielä kukaan ei ollut kaikille tilaa koulussa. 23 oppilasta jäi odottamaan seuraavaa tutkintoa, joita järjestettiin keväisin ja syksyisin. Keskikouluun pyrittiin tosissaan, ja sinne haluttiin. Tämä asetti myös opettajalle tiettyjä vaatimuksia, ja jo varhaisessa vaiheessa oppilaita alettiin valmentaa pääsykokeisiin. Keskikouluun pyrittiin joko neljänneltä tai viidenneltä luokalta. Jos keskikouluun pääsystä oli kilpailua oppilaiden keskuudessa, niin kunniankysymys se oli myös opettajalle. Eikä ollut harvinaista, että opettaja antoi lisäopetusta myös iltaisin.²⁴⁵

Koulun ulkopuolelle jäävien määrä suhteellinen osuus pyrkijöistä ja varsinkin hyväksytyistä pysyi kuitenkin yhä korkealla. 161 hakijasta 72% suoritti kokeen hyväksytysti vuonna 1965, mutta vain 31% niistä otettiin kouluun. Seuraavana vuonna 162 hakijasta hyväksytyjen osuus oli jo 92%, joista 46% otettiin kouluun. Hakijoiden määrän kasvuun vaikutti Säyneisen liittyminen keskikoulupiiriin. Tilannetta helpotti

²⁴⁴KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1961-1964, 14.1.1963, 14.6.1963.

²⁴⁵Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996; KKuA Kunnallisen keskikoulun johtokunnan pöytäkirjat 1963-1968.

hieman rinnakkaisluokan perustaminen, mutta sekään ei vielä ratkaissut tilaongelmaa, sillä koulu toimi edelleen pääasiassa kansakoulun tiloissa ja ajoittain myös vanhassa pappilassa. Liikuntatunnit pidettiin Iloharjulla. Tilanahtauden helpottamiseksi suunniteltiin hankittavaksi Kaavin Hirsirakenteelta parakkirakennuksia keskikoulun käyttöön. Vasta vuonna 1968 ahtaus helpottui, kun uusi Nylund & Co:n suunnittelema koulurakennus saatiin valmiiksi. Koulun vihkiäiset pidettiin vuoden 1969 keväällä. Tyttöjen osuus hyväksytyistä oli jatkuvasti suurempi kuin poikien. Siksi jouduttiin teennäisesti tasoittamaan kouluun otettavien tyttöjen ja poikien määriä. Tavallaan poikien oli helpompi päästä kouluun, sillä tytöillä oli esimerkiksi vuonna 1965 alin hyväksytyt pistemäärä 58 ja pojilla 54. Vastaavasti ylimmät pistemäärät olivat tytöillä 90 ja pojilla 76. Parhaimmillaan vuonna 1970 - 1971 koulussa oli oppilaita yli neljäsataa. Tällöin jouduttiin jo toteamaan uusi 1968 valmistunut 10 luokkahuonetta käsittävä koulutalo ahtaaksi, koska luokkia oli kaiken kaikkiaan 14. Tunteja jouduttiin nimittäin pitämään ruokasalissa ja jopa opettajienhuoneessa.²⁴⁶

Pätevien opettajien saanti oli alkuun hankalaa. Joskus ei virkoihin saattanut olla yhtään hakijaa. Tämän takia ehdotettiin maksettavaksi jopa korkeampaa palkkaa, koska kunnallisten keskikoulujen työaika oli 10 päivää pitempi, minkä uskottiin myös vaikeuttavan pätevien opettajien saantia. Toisaalta opettajistoa kuvasi myös jatkuva vaihtuvuus. Keskikoulussa opetettiin uskontoa, äidinkieltä, historiaa, maantietoa, luonnonhistoriaa, fysiikkaa, kemiaa, matematiikkaa, ruotsia, englantia, terveystietoa, voimistelua, piirustusta, käsitöitä, laulua, tytöille kotitaloutta sekä pojille maatilataloutta. Pakollisena lisäaineena alettiin maatilatalouden tilalla opettaa metallitöitä, koska ajateltiin, että vai harva keskikoulun käyneistä tarvitsi maatilatalouden opintoja. Keskikoulu nähtiin siis tienä kohti korkeampaa sivistystä. Tunteja viikossa oli yhteensä 33-36. Eniten vaikeuksia oppilaille tuottivat ruotsin ja englannin kielet, joista oli vuosittain eniten ala-arvoisia numeroita. Myös aritmetiikka ja algebra olivat monelle kompastuskivenä. Joinakin vuosina jouduttiin muutamia oppilaita palauttamaan takaisin kansa- tai kansalaiskouluun, koska heillä ei katsottu olevan riittävää kielen opiskelussa tarvittavaa teoreettista ajattelukykyä tai he eivät suhtautuneet tarpeeksi tunnollisesti koulunkäyntiin. Keskikoulussa pidettiin matematiikka- ja taloustietokilpailuja.

Vuonna 1966 aloitti ensimmäinen teinikunta toimintansa Kaavilla. Toiminta rajoittui lähinnä juhlien pitoon, joita järjestettiin mm. yhdessä Juankosken yhteiskoulun teinien kanssa. Juhlien lisäksi teinikunta oli mukana taksvärkkikeräyksissä. Vuonna 1972 teinikunta erosi Suomen teiniliitosta ja järjestäytyi oppilaskunnaksi. Kouludemokratian kehittäminen oli vilkas puheenaihe 1960-luvun lopulta lähtien. Yhdessä kansalaiskoulun kanssa perustettiin kouluneuvosto, johon valittiin kaksi

²⁴⁶KKuA Kunnallisen keskikoulun johtok. pöytäkirjat 1963-1968, 30.8.1963, 4.6.1964.

oppilasta ja kaksi opettajaa kummastakin koulusta. Kokoonpanolla ei ollut päätösvaltaa koulun asioissa. Pari kertaa vuodessa pidettävissä kokouksissa keskusteltiin mm. luokkajuhlista ja järjestyssäännöistä. Ilmeisesti kouluneuvostoja pidettiin kouludemokratian kannalta hyödyllisenä, koska kokeilua päätettiin jatkaa.²⁴⁷

Vuonna 1965 Säyneisen kunnanvaltuusto esitti yhteisen keskikoulupiirin muodostamista Kaavin kunnan kanssa, mikä hyväksyttiin, ja näin syntyi Kaavin ja Säyneisen kuntien yhteisesti ylläpitämä kansakouluun kuuluva keskikoulu. Johtokuntaan valittiin neljä jäsentä Kaavilta ja kaksi jäsentä Säyneisestä. Samaan aikaan esiintyi keskustelua Säyneisen kunnan liittämisestä Kaavin kuntaan, mutta Kaavin kunnanvaltuusto ei pitänyt tätä tarpeellisenä, koska kunnan asukasluvun odotettiin kymmenen vuoden sisällä nousevan 8000:een Luikonlahden kaivostoiminnan myötä. Vuonna 1971 Säyneisen kunta ja osa Kaavin kuntaa liitettiin Juankosken kuntaan. Tähän päättyi myös Kaavin ja Säyneisen yhteistyö keskikoulupiirien osalta.²⁴⁸

Tuusniemen kunta oli puolestaan yhteydessä Kaavin kuntaan lukiohankkeen takia, sillä katsottiin, että Koillis-Savon alueelle tarvittiin uusi lukio. Tuusniemellä toivottiin yhteistoimintaa lukiohankkeen eteenpäin viemiseksi yhteisen edun vuoksi. Kaavin kunnanvaltuusto päätti äänin 8-9 olla antamatta puoltavaa lausuntoa vuonna 1966 Tuusniemen anoessa valtion lukion perustamislupaa.²⁴⁹ Vuonna 1968 tuli esille ammattikoulun perustaminen Koillis-Savoon ja erityisesti koulun sijoituspaikka. Kaavilla oltiin myös kiinnostuneita koulusta ja ensin esitettiin, että Kaavi olisi sopiva paikka ammattikoululle maantieteellisen sijaintinsa sekä liikenneyhteyksiensä vuoksi. Loppujen lopuksi kuntien yhteisessä neuvottelutilaisuudessa päätettiin koulun paikaksi esittää Juankoskea. Lukioasia tuli uudelleen esille vuonna 1971. Tällöin kansakoululautakunnan suorittaman selvityksen perusteella todettiin, että lukio oli paikkakunnan sivistystarpeen vaatima ja toiseksi tähän oli myös taloudelliset edellytykset. Esitettiin, että Juankoskesta, Kaavista ja Tuusniemestä muodostettaisiin yksi yhteinen lukion vaikutusalue. Kaavia ehdotettiin lukion paikaksi, koska sen maantieteellinen sijainti oli keskeinen ja koska siellä sijaitsi jo ennestään alueen valtionhallinnon virastokeskus. Päätettiin anoa lukion perustamislupaa, mutta hankkeelle ei saatu myönteistä päätöstä.²⁵⁰

²⁴⁷KKuA Kunnallisen keskikoulun opetussuunnitelma 1963; vuosikertomukset 1966-67, 1970-71; Kaavin kansalaiskoulun opettajakunnan pöytäkirjat 1965-1973.

²⁴⁸KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1965-1968, 27.3.1965.

²⁴⁹KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1965-1968, 12.5.1966.

²⁵⁰KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1965-1968, 18.4.1968; 1969-1972, 16.8.1971.

VII VÄKI VÄHENEÄ, KOULUJA LAKKAUTETAAN

7.1. Kansakoulun viimeiset vuosikymmenet

Sota-aikaa seuranneiden vuosien aikana oli vielä puutetta monista jokapäiväisistä asioista. 1950-luvulla alettiin sitten vähitellen selvittää todellisesta lamasta ja elämä alkoi palautua sotaa edeltäneeseen aikaan. Pitkää edistysaskelta merkitsi sähkövalojen hankkiminen kouluille sodan jälkeen, mikä tapahtui varsinkin 1950-luvulla. Kirkonkylän koulun opettajille laitettiin jo sodan aikana sähköinen valaistus, "yksi lamppu opettajaperhettä kohti ja yksi vahtimestarille". Vuodesta 1956 lähtien kirkonkylän kansakoulun oppilaat laskettiin välitunnille ja kutsuttiin takaisin sähkösoittokellolla. Toinen sähköä tarvitseva kapistus oli pölynimuri, joka nyt korvasi rätit ja harjat. Sähköjen rinnalla kehitystä merkitsi vesi- ja viemärijohtojen hankkiminen kouluille. Mutta kaikille kouluille ei kuitenkaan ylellisyydet tulleet yhtä aikaa, vaan esimerkiksi Suovaarassa, vaikka se olikin edelleen ilman erityistä koulutaloa, ei sähköä ollut vielä 1950-luvun lopulla. Edistyminen näkyi myös radion käytön yleistymisellä opetuksessa sekä raina- ja filmikoneiden hankkimisessa kouluihin. Aina ei koululla ollut omaa radiota, mutta usein opettajalla oli itsellään käytössä radio, jonka lupamaksu saatettiin maksaa koulun puolesta. Televisioiden yleistyessä myös niitä alettiin hankkia kouluille. Kortteisen koulussa kerättiin jätepaperia yli 10 000 kiloa, mistä saaduilla varoilla ostettiin televisio koululle. Samoin tehtiin myös Sivakassa, jossa sivakkavaaralaiset keräsivät paperia 8600 kiloa. Kaavin osuuskaupan myötävaikutuksella Sivakan koululle saatiin vähän käytetty televisio "yhteiseksi ilon aiheeksi".²⁵¹

Oppilas- ja nuorisokerhojen merkitys korostui 1950-luvulla. Opettajien velvollisuutena oli pitää nuorisokerhoja varsinaisen kansakoulun päättäneille nuorille. Toimintaa järjestettiin käsityö- ja askartelukerhoissa, laulu- ja liikuntakerhoissa ja jopa nuorison käytöskursseilla. Mäntyjärven ja Niinivaaran kouluilla järjestettiin vielä erityisiä nuorisonkäytöskursseja. Kerhotyön tärkeydestä huolimatta kansakoululautakunta joutui vuosikertomuksessaan vuonna 1951 toteamaan, että opintokerhotyö oli vuosi vuodelta vähentynyt, koska vanhempi opettajisto ei ollut siitä kiinnostunut eikä katsonut kerhojen vastaavan tarkoitustaan. Toisaalta koulunsa päättäneiden nuorten osallistuminen koulun kerhoihin nähtiin eräänä keinona rakentaa kodin ja koulun välistä yhteistyötä.²⁵²

²⁵¹KKuA Koulujen vuosikertomukset, Koillis-Savo 16.1.1969.

²⁵²Koillis-Savo 18.11.1970, Opettaja Viljakan haastattelu.

1960-luvulla alettiin pitää ruotsin ja englannin kielen kerhoja. Ruotsin kerho ei kuitenkaan oikein saavuttanut oppilaiden suosiota, vaan usein yhden toimintavuoden jälkeen se lopetettiin. Edellisinä vuosikymmeninä paikoin vireästikin toiminut Toivon Liiton työ alkoi kuitenkin hiipua 1960-luvulla. Viimeisimpänä tehtiin raittiustyötä Toivon Liiton alaisena kerhona Ylä-Vehkalahden ja Rovevaaran kouluilla. Yleensä lähes ainoa toimintamuoto oli raittiuskirjoituskilpailuihin osallistuminen ja juhlien järjestäminen. Opettajan kiinnostuksesta riippuen oli joillakin kouluilla toiminnassa myös näytelmäkerho. Varsinaiseen suosioon sensijaan nousivat koulujen väliset lento- ja pesäpallo-ottelut sekä yleisurheilu- ja hiihtokilpailut, joissa vuosittain miteltiin paremmuudesta. Ennen pakollisena pidettyjä oppilaskirjastoja alettiin lakkauttaa 1960-luvulla. Kouluretkely suuntautui puolukkaretkien lisäksi jo oman pitäjän ulkopuolellekin. Retkiä tehtiin Kuopioon, ja kirkonkylän ylempien luokkien oppilaat tekivät vuonna 1967 retken Jyväskylään, eikä suinkaan linja-autolla vaan oikein lentokoneella. Oppilaat harjoittivat rahojen säästötoimintaa vielä 1960-luvulla. Eräs tapa säästää oli ostaa Kaavin osuuskassan tai säästöpankin säästömerkkejä.²⁵³

Lain mukaan koulun pihapiiriin tuli istuttaa marjapensaita ja omenapuita. Sitä varten oli tilattavissa esimerkiksi Martta-yhdistykseltä "koulun kaunistussuunnitelmia". Kansakouluntarkastajan mielestä Kaavin koulupuutarhojen tilanne oli "surkuteltava". Ainoastaan muutamilla kouluilla, kuten Suovaaran ja kirkonkylän kouluissa, oli enää 1960-luvulla oma kasvimaata, jota oppilaat perinteisesti hoitivat ja jonka sato käytettiin koulukeittolan hyväksi. Mutta oppilaat toivat edelleen marjoja tai juureksia koulukeittolan käyttöön. Esimerkiksi vuonna 1960 Luikonlahden koulun oppilaiden piti tuoda joko kaksi litraa puolukoita tai sitten maksaa 120 markkaa. Koulukeittola toimi jo joka koululla, vaikkakin monessa paikassa vielä varsin alkeellisissa olosuhteissa. Vuonna 1950 Niinivaarassa koulukeittola toimi koulun saunassa, samoin Rasimäessä saunan eteisessä. Huono oli myös koulun pihan leikki- ja voimisteluvälineiden tilanne. Kouluhallituksen määräysten mukaan tuli olla lukuisa joukko erilaisia liikuntavälineitä kuten rekkejä, keinuja ja puolapuita. Vuonna 1951 ainoastaan Mäntyjärven ja Hirvisaaren kouluissa oli välineet hankittu asianmukaisesti.²⁵⁴

1960-luvulla otettiin esille opettajayhdistyksen aloitteesta vieraan kielen opettaminen kaikissa kunnan kouluissa. Siirtymävaiheen aikana aloitettiin vapaaehtoisen englannin kielen opetus. Opetus järjestettiin useamman koulun kanssa yhdessä. Opetuksen järjestäminen ei ollut pakollista, vaan se riippui harkinnasta ja paikallisista edellytyksistä. Vieraan kielen opetus lähti kuitenkin verkkaisesti liikkeelle, sillä vuonna 1966 kansakoulutarkastaja sai todeta, että Kuopion itäisessä piirissä vain

²⁵³KKuA Koulujen vuosikertomukset 1950-1970.

²⁵⁴KKuA Suovaaran koulun vuosikertomukset 1937-1966; Luikonlahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1956-1960; Valtio muiden viranomaisten kirjeet 1886-1953, Kuopion piirin kansakoulutarkastajan kirje 6.11.1951.

12% oppilaista osallistui toisen kotimaisen kielen tai vieraan kielen opetukseen, kun vastaava luku koko maassa oli 25%. Monilla kouluilla oli ongelmana, että opettajat eivät olleet saaneet koulutusta vieraan kielen opetuksessa. Monilla Kaavin kouluillakaan ei kuitenkaan haluttu jäädä kokonaan paitsi kehityksen kulusta, vaan jos kielten opetus ei kuulunut opetussuunnitelmaan, niin pidettiin ainakin kielikerhoja, vaikka niidenkin toiminta alkuun oli vaivalloista.²⁵⁵

Vanhempia alettiin avustaa pitkämatkaisten lasten koulukuljetuksissa. Kuljetus- ja saattokustannuksiin sai avustusta, jos koulumatka oli yli viisi kilometriä. Oppilaita kuljetettiin aluksi hevosella ja vesistöjen yli veneellä sulan veden aikaan. Vaikka 1950-luvulla linja-autokuljetus, yleistyi niin aina 1960-luvulle saakka lapsia kuljetettiin kouluun myös hevosella, sillä se katsottiin esimerkiksi Rovevaarassa nopeammaksi tavaksi. Linja-autolla Onnivaaran ja Katajan lapsien kuljettaminen olisi kestänyt kaiken kaikkiaan kolme tuntia. Autokuljetus hankittiin myös tarjousten perusteella vuokra-autoilijoilta. Aina ei kaikille sopinut edes hevoskyyti, sillä esimerkiksi palomäkeläisille lapsille annettiin ns. tossurahaa, jolla hankittiin kulkuvälineeksi Sivakkavaaran kouluun suksia, potkukelkkoja tai polkupyöriä. Pitkämatkalaisille järjestettiin myös majoitusta yleensä lähitaloista. Kortteisessa majoitustilaksi vuokrattiin kamari Ilmari Tirkkoselta, johon kuului keittoruoka ja pukkisänky. Koulujen lakkautuksien myötä monien oppilaiden koulumatkat pitenevät huomattavasti ja säännöllisen koulukyydityksen tarve tuli entistä tärkeämmäksi. Koska koulupäivät pitenevät, tarjottiin kouluateria kahdessa erässä vuodesta 1971 lähtien. Lämpimän ruuan lisäksi tarjottiin välipala.

Vuoteen 1966 saakka koulua käytiin maanantaista lauantaihin. Vuonna 1966 siirryttiin viisipäiväiseen kouluviikkoon. Siirtyminen ei kuitenkaan tapahtunut yksimielisesti. Joissakin kouluissa oltiin sitä mieltä, että kuusipäiväinen kouluviikko olisi säilytettävä, koska sen katsottiin olevan "sopiva ajateltaessa maalaiskylän näkövinkkelistä". Kesälomaa ei ainakaan haluttu lyhentää työviikon lyhentämisen takia, vaan aika korvattiin joululomasta. Lauantain työjärjestys sijoitettiin joka viikolla vaihdellen jollekin päivälle, sillä työjärjestykset edelleen laadittiin kuusipäiväisiksi. Syystyölomasta tai ns. perunannostolomasta luovuttiin varsinaisessa kansakoulussa jo vuonna 1958.²⁵⁶

Kansakouluhallinto ennätti muuttua vielä ennen peruskouluun siirtymistä, kun kuntaan perustettiin päätoiminen koulutoimen sihteerin virka vuonna 1972. Peruskouluun siirtymistä koskeva koulusuunnittelu oli lisäänyt kouluviranomaisten työmäärää siinä määrin, että päätoimisen kansakoululautakunnan sihteerin valitseminen

²⁵⁵KKuA Kansakouluntarkastajien kirjeet 1945-1966, 7.1.1966; Retusen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1972.

²⁵⁶KKuA Niinivaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1965-1973, 4.9.1966.

tuli ajankohtaiseksi. Vuonna 1971 kansakoululautakunnan sihteerin virkaan valittiin kolmeksi vuodeksi Kari Nevala.²⁵⁷

7.2. Oppilaita ei riitä kaikkiin kouluihin

1950-luvulla Kaavi laskettiin valtakunnallisesti katsoen kuuluvaksi maan köyhimpiin ja harvaanasutuimpiin kuntiin. Tästä syystä se sai lisävastuksia, jotta koulujen kustannustaso olisi pysytellyt keskimääräisellä tasolla. 1950-luvulta lähtien Kaavin kunnassa oli ongelmana muuttoliike pois päin. Maataloudelle olivat tyypillisiä pienet tilat, keskimääräisen tilakoon ollessa alle neljä hehtaaria. Nämä tilat eivät pystyneet yksinään tarjoamaan riittävää toimeentuloa viljelijälle. Vain 30 % tiloista oli sellaisia, jotka pystyivät antamaan viljelijälle koko toimeentulon. Mutta kun metsätöitäkään ei ollut enää tarjolla siinä määrin, kuin oli ollut aikaisemmin puun menekkivaikeuksien takia, oli pakko lähteä etsimään toimeentuloa muualta. Vähäinen teollisuuskään ei pystynyt tarjoamaan kaavilaisille uusia työpaikkoja. 1960-luvulla yli 70% Kaavin asukkaista hankki toimeentulonsa maataloudesta. Teollisuuden palveluksessa oli vain 4%. Vuonna 1952 Kaavilla oli asukkaita 7340, vuonna 1962 määrä väheni 6853:een, ja vuonna 1968 asukasluku oli edelleen pudonnut 6454 asukkaaseen. Asukkaiden väheneminen vaikutti suoraan koulujen toimintaan. Koulujen väheneminen ei ollut pelkästään Kaavin ongelma, vaan kouluja lakkautettiin koko maassa, eniten juuri Kuopion läänissä. Varsinkin syrjässä olevia kouluja uhkasi oppilaspula ja koulujen lakkauttaminen. Eikä vaikutus näkynyt pelkästään näissä kouluissa, vaan monissa muissakin kouluissa jouduttiin harkitsemaan kolmannen opettajan viran lakkauttamista, ja myös kirkonkylän koulussa oli kyseenalaista kuudennen opettajan viran säilyttäminen. Toiveet suunnattiin rautatien rakentamiseen ja vuonna 1968 alkaneeseen Luikonlahden kaivostoimintaan. Näiden uskottiin virkistävän paikkakunnan talouselämää ja kääntävän asukasluvun jälleen nousuun. ²⁵⁸

²⁵⁷Koillis-Savo 12.5.1971.

²⁵⁸KKuA Kaavin kunnan kunnalliskertomukset 1952, 1956, 1957; Isolauri 1980, s. 46-47.

Kaavin asukasluku 1877-1995 (Kaavin kunnan kunnalliskertomukset)

Vuosi	Asukkaita
1877	7826
...	
1887	7818
1891	8114
1896	8310
...	
1901	8620
1906	8730
...	
1919	9460
...	
1950	7371
1955	7341
1960	7074
1965	6546
1970	6250
1975	5172
1980	4763
1985	4498
1990	4230
1995	4085

Jo vuonna 1960 tarkastaja totesi, että Suovaaran ja Vehkalahden koulujen toiminnan jatkamiselle ei ollut enää edellytyksiä oppilasmäärän vähyden vuoksi. Koulujen ylläpitäminen riippui paljolti valtionavun saamisesta. Yksiopettajaiset koulut eivät olleet suositeltavia, ja kaksiopettajaisen koulun valtioavun raja oli 22 oppilasta. Koulun sai lakkauttaa jos oppilasmäärä koulupiirissä oli kolmena perättäisenä vuotena alle 15. Rovasti Evijärvi totesi osuvasti, että "koulun menetys tuntuu tietenkin kipeältä sillä onhan koululla oma harrastuksia ohjaava vaikutus". Koulu oli monen kylän toiminnan keskus, jota verrattiin myös uuniin, sillä "koulun poisottaminen tuntuu kuin uuni vietäisiin talosta". Toisaalta Isolauri on kuitenkin todennut, että koululla ei ollut kovinkaan paljoa ulkopuolista toimintaa, joten se ei välttämättä ollut enää kylän toimintojen keskus. Kuitenkin Isolaurin mukaan koulujen ja kauppojen lakkauttamiset ovat tapahtuneet usein samanaikaisesti. Useimmiten siis monet kylän toimintojen lakkaamiset kasaantuivat. Tosiasia oli Suovaaran koulussakin, että oppilasmäärä oli vähentynyt 15 oppilaaseen, ja tulevaisuudessa oppilasmäärä näytti vähenevän entisestään. Mutta kyläläiset jaksoivat vielä uskoa parempaan tulevaisuuteen. Toivottiin, että koulu säilytettäisiin niin kauan kun oppilaita riittää, sillä oli Suovaarastakin "päässyt moni oppikouluun ja ylioppilaaksi saakka". Vuonna 1965 Suovaaran oppilaita opetettiin yhdessä ryhmässä, ja seuraavana vuonna tehtiin päätös

koulun lakkauttamisesta. Oppilaat siirrettiin Niinivaaran koululle, jonne jouduttiin vastaavasti perustamaan kolmannen opettajan virka.²⁵⁹

Vehkalahden koulupiiri haluttiin kuitenkin vielä säilyttää. Oppilasmäärän uskottiin riittävän kaksiohittajaiselle koululle, koska alueella oli 40 taloa, vaikka osa niistä olikin tyhjiillä. Uskottiin kuitenkin, että Juankosken tehtaan elpyminen toisi mukanaan muuttoliikkeen, joka saattaisi levitä Vehkalahdelle saakka. Oppilasmäärä oli pudonnut 21 oppilaaseen vuonna 1962, ja koska ei ollut mahdollisuutta saada enää valtionavustusta opettajan palkkaukseen, niin valtuusto ehdotti koulun lakkauttamista. Vehkalahdella ei kuitenkaan tähän helposti suostuttu, vaan siitä valitettiin kouluhallitukselle, koska esimerkiksi vuonna 1962 kuusi oppilasta koulun oppivelvollisista eli 21% koulun oppilasmäärästä oli Juankoskella yhteiskoulussa. Kouluhallituksen päätöksen mukaisesti päätettiin kuitenkin lakkauttaa toinen opettajan virka. Vuonna 1967 tehtiin lopullinen päätös Vehkalahden koulun lakkauttamisesta. Koulun oppilaat siirrettiin Hirvisaaren ja Ylä-Vehkalahden koulupiireihin.²⁶⁰

Seuraavana lakkautusuhan edessä oli Syrjävaaran koulu. Ratkaisua oppilaspulaan yritettiin löytää piirijakomuutoksilla. Johtokunta ehdotti Maarianvaaran koulua Outokummun työväenopiston alaosaston kurssikeskukseksi, jolloin Syrjävaaran koulun rakennukset olisivat sopineet paremmin koulun käyttöön. Syrjävaaran kouluun ehdotettiin liitettäväksi Luumäen koulupiiri sekä Maarianvaaran kylän keskustan oppilaat. Ymmärrettävistä syistä eivät maarianvaaralaiset tähän suostuneet. Vähitellen Syrjävaarasta siirrettiin ensin ylimmät luokat Maarianvaaraan, ja toinen opettajan virka lakkautettiin. Vielä viimeisenä oljenkortena yritettiin saada lähikoulujen kahden ensimmäisen luokan oppilaita Syrjävaaraan, mutta se jäi pelkäksi toiveeksi. Kehitys johti lopulta siihen, että koulupiiri ja opettajan virka päätettiin lakkauttaa syksyllä 1969 ja liittää Maarianvaaran koulupiiriin. Seuraavana vuonna päätettiin Luumäen koulupiirin lakkauttamisesta. Maarianvaara sai edelleen lisää oppilaita, kun myös Luumäki liitettiin siihen. Maarianvaaran koulu muutettiin tällöin 3-opettajaiseksi. Koska luokkahuoneita ei ollut riittävästi, lupautui opettaja Poutiainen luovuttamaan oman olohuoneensa luokkahuoneeksi. Parin vuoden päästä kolmatta opettajan virkaa oltiin jo lakkauttamassa, mutta kun uudella asetuksella alennettiin 3-opettajaisen koulun minimirajaa 48:sta 35:een oppilaaseen, oli kolmas opettajan virka mahdollisuus säilyttää.²⁶¹

Potkun koulu oli saanut taistella jatkuvasti olemassaolostaan. Tulevaisuus näytti valoisalta ainakin siinä suhteessa, että koulupiiri oli juuri saanut uuden koulurakennuksen. Mutta sekään ei auttanut, kun oppilasmäärä näytti vähenevän vuosi

²⁵⁹Isolauri 1980, s.84, 88.

²⁶⁰KKuA Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1950-1963, 2812.1960.

²⁶¹KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1969-1972, 25.2.1969; Syrjävaaran kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1969, 13.1.1967; Maarianvaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1951-1979, 3.8.1970.

vuodelta. Oppilastilanteen parantamiseksi ja toisen opettajan viran säilyttämiseksi esitettiin Niemikylän liittämistä kokonaisuudessaan Potkun koulupiiriin, vaikka oppilasmäärä näyttikin pysyvän 20 oppilaan molemmin puolin. Asia lykättiin vielä muutamalla vuodella. Vuonna 1969 toinen opettajan virka lakkautettiin, kun koulun oppilasmäärä oli pudonnut viiteentoista. Seuraavana vuonna tehtiin päätös koko koulupiirin lakkauttamisesta. Mutta helposti eivät potkulaiset antaneet periksi kouluasiassa. Ihmeteltiin, oliko järkevää lakkauttaa Potkun koulu ja korjata Sivakkavaaran koulu. Kunnanhallitus oli myös tällä kannalla ja ehdotti, että Sivakan koulun remonttia lykättäisiin, ja oppilaita siirrettäisiin väliaikaisesti Potkun kouluun. Kunnanvaltuusto päätti kuitenkin äänestettyään asiasta ryhtyä korjaamaan Sivakkavaaran koulua.²⁶²

Myös Rauantaipaleen koulussa oli koettu oppilaskato. Vielä 1960-luvun alussa oppilaita oli yli 50, mutta vuonna 1970 enää niukasti yli 20. Rauantaipaleessakin uskottiin Luikonlahden kaivoksen virkistävän kylän toimintaa ja lisäävän asukasmäärää. Suunniteltiin jopa koulun peruskorjaamista. Koulun johtokunta itse esitti koulun lakkauttamista, mutta kansakoululautakunta halusi vielä lykätä asiaa, koska ei uskottu, että oppilasmäärä alenee pysyvästi. Oppilasmäärä putosi kuitenkin alle 20:een ja kohtalona oli koulun lakkauttaminen vuonna 1972. Lyhyen ajan sisällä oli lakkautettu jo kuusi koulua, eikä loppua ollut vielä näkyvissä. Kansakoululautakunta kannatti ylempien luokkien eli viidennen ja kuuden luokan opetuksen keskittämistä tietyille kouluille, jotta yhtä opettajaa kohti ei tulisi kuin kaksi vuosiluokkaa. Tällä tavalla oli mahdollisuus saada säilymään myös useampia kyläkouluja, eivätkä aivan pienempien koulumatkat muodostuneet liian pitkiksi. Luokkien keskittäminen oli tullut esille ensimmäisen kerran 1960-luvun lopulla tarkastaja Louhen ehdotuksessa, jolloin mm. Retusen koulua ehdotettiin lakkautettavaksi. Mutta keskittäminen ei ratkaissut ongelmaa monien koulujen osalta. Ahosenniemen ja Kosulanniemen kouluissa oppilasmäärä oli pudonnut alle 30:een. Kansakoululautakunta ehdotti näiden koulujen lakkauttamista. Ahosenniemen koulun ja Luikonlahden koulun välillä suunniteltiin yhteistyötä, jotta Ahosenniemen koulun toiminta olisi saanut jatkua. Yksi esille tullut vaihtoehto oli Luikonlahden viidensien ja kuudensien luokkien siirtäminen Ahosenniemeen. Suunnitelmista kuitenkin luovuttiin, ja Ahosenniemen koulu lopetti toimintansa vuonna 1972. Kosulanniemen koulu lakkautettiin vuotta myöhemmin eli 1973. Kosulanniemen koulu kilpaili olemassaolostaan Retusen koulun kanssa. Kosulanniemen koulun johtokunta esitti, että Retusen koulupiiri yhdistettäisiin Retusen kylän rajaa myöten Kosulanniemen koulupiiriin, koska koulurakennus oli vielä varsin hyvässä kunnossa ja siellä oli mm. veisto- ja voimistelusalit, joka puuttui Retusen

²⁶²KKuA Potkun kansakoulun johtokunnan pöytäkirja 1957-1968, 10.5.1965; kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1969-1972, 13.1.1970, 29.5.1970.

koulusta kokonaan. Toiseksi esille nousi koulun merkitys kylälle. Kosulanniemessä oli harrastustoiminta ollut vilkasta, ja nyt pelättiin, että koulun lakkauttamisen myötä ei olisi enää paikkaa sille. Retusen koulun johtokunnan äänestyksessä seitsemällä äänellä viittä vastaan haluttiin säilyttää Retusen koulu ja yhdistää kosulanniemeläiset Retuseen.²⁶³

Rasimäessä ei ollut pulaa oppilaista, sillä niitä oli 1950-luvun alussa vielä yli sata. Pikemminkin pulaa oli tiloista. Alakoulu toimi edelleen vuokrahuoneissa, ja yläkoulun toinen luokka oli sijoitettu voimistelu- ja käsityösaliin. Koulun keittola puolestaan toimi saunan eteisessä. Vuoden 1955 maaliskuussa saatiinkin viettää uuden koulun vihkiäisjuhlaa ja vanhan koulun korjaustyöjuhlaa. Uusi koulu oli nyt ajanmukainen, jossa oli keskuslämmitys, vesijohdot sekä sähkövalo. Vuonna 1960 Rasimäen koululla oli niin suuret luokat, että koulun johtokunta ehdotti Vihtavaaran 12 oppilaan siirtämistä omaan koulupiiriinsä eli Kortteisen piiriin. Kortteisen koulun johtokunta kuitenkin piti olemassa olevaa piirijakoa hyvänä, eikä suostunut muutoksiin. Toisten koulujen lakkauttaminen luonnollisesti vahvisti toisia kouluja, kuten Luikonlahden ja Niinivaaran kouluja. Näille kouluille perustettiin kolmannen opettajan virka. Luikonlahdelle päätettiin rakentaa uusi koulurakennus. Tarkoituksena oli rakentaa koulun yhteyteen myös muita kunnallisia palveluja, kuten terveystalo. Uuden koulurakennuksen vihkiäisjuhlaa ja samalla koulun 70-vuotisjuhlaa vietettiin vuonna 1973. Kirkonkylän koulussa oltiin myös huolissaan oppilasmäärän vähenemisestä, mutta siellä ei kuitenkaan ollut kysymys koulun olemassaolosta, vaan kuudennen opettajan viran säilymisestä. Kirkonkylän kansakoulukin sai enemmän tilaa vuonna 1963 käyttöön otetun lisärakennuksen myötä.²⁶⁴

VIII PERUSKOULUN AIKA

8.1. Peruskouluun siirtyminen

Kansakoulu ja siihen liittyneet kansalaiskoulu sekä keskikoulu eivät enää sellaisenaan vastanneet teknisen ja taloudellisen kehityksen tarpeita. Kansakouluun kuuluvan keskikoulun piti kasvattaa oppilaita työn kunnioittamiseen ja maalaiselämään. Tuskin näitä arvoja haluttiin heittää syrjään myöskään uudessa koulujärjestelmässä, mutta

²⁶³KKuA Rauantaipaleen koulun vuosikertomusten toisteet 1931-1972; kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1969-1972, 20.12.1971; Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1963-1973, 20.2.1971; Kosulanniemen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1973, 9.11.1971.

²⁶⁴RaKA Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1951-1957, 18.2.1955; 1958-1962, 26.5.1960.

tosiasia oli, että tuotannon koneellistuminen oli muuttanut työprosessin luonnetta, ja henkisen työn sekä palveluelinkeinojen osuus oli kasvanut. Koulun odotettiin antavan entistä laajempi yleissivistys ja peruskoulutus. Opittavien asioiden painopiste ei voinut olla enää tietojen määrässä, vaan ennemminkin siinä, miten niitä tietoja käytettiin ja omaksuttiin ja miten oppilaissa pystyttiin herättämään opiskeluhalu.²⁶⁵

Vuonna 1970 annettiin laki koulujärjestelmän perusteista. Tällä lakimuutoksella muodostettiin peruskoulu yhdistämällä kansakoulu, kansalaiskoulu sekä keskikoulu 9-vuotiseksi yleistä peruskasvatusta antavaksi yhtenäiseksi peruskouluksi, jolloin kaikilla samanikäisillä lapsilla oli mahdollisuus käydä samanlaista koulua. Peruskouluun kuului nyt 6-vuotinen ala-aste, jossa kaikkien oppilaiden opetus tuli olla pääasiassa samansisältöistä. Tämän lisäksi muodostettiin 3-vuotinen yläaste, jossa oppilaille opetettiin yhteisiä aineita, joiden oppimäärät saattoivat olla erilaajuisia, sekä valinnaisia aineita. Yläasteen moninaisuudella pyrittiin siihen, että oppilaiden taipumukset ja harrastukset otettiin huomioon. Peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnön mukaan viiden ensimmäisen luokan oppilaat tuli heti ryhtyä noudattamaan peruskoulun alkuopetuksen opetussuunnitelmaa, koska se ei paljoo eronnut kansakoulun vastaavasta. Peruskoulujärjestelmään siirtyminen tuli tapahtua vuosien 1972 - 1977 aikana. Toteuttaminen alkoi maan pohjoisosasta ja siirtyi alue alueelta Etelä-Suomeen.²⁶⁶

Kaavilla lakkautettujen koulujen jälkeen jäivät vielä toimimaan suurin piirtein ne koulut, jotka oli perustettu järjestyksessä ensimmäisinä. Valtionavun saaminen vaikutti koulujen elinmahdollisuuksiin, mikä taas edellytti muutoksia koulupiireissä. Ratkaisuna nähtiin opetuksen keskittäminen, jotta saatiin tarpeeksi suuria yksiköitä. Osittain juuri tämän keskittämisen ansiosta jäi vielä 11 kansakoulua, joista uuden lain myötä muodostettiin peruskoulun ala-asteita. Koulusuunnittelutoimikunta aloitti työnsä vuonna 1971, jolloin se teki esityksen peruskoulun ala-asteiden piiriäksi. Tällöin nousi jälleen esille yhden koulun laukkauttaminen. Kosulanniemen koulupiiriä ehdotettiin liitettäväksi Retusen koulupiiriin. Suunnitelman mukaisesti muodostettiin seuraavat peruskoulupiirit: kirkonkylän, Kortteisen, Luikonlahden, Maarianvaaran, Mäntyjärven, Niinivaaran, Rasimäen, Retusen, Rovevaaran, Sivakkavaaran ja Ylä-Vehkalahden piirit. Näistä neljaluokkaisia olivat Kortteisen, Mäntyjärven, Rasimäen, Retusen, Rovevaaran sekä Sivakkavaaran koulut. Viidennet ja kuudennet luokat oli neljän ensimmäisen koulun osalta siirretty Kaavin kirkonkylään, Rovevaaran oppilaat kävivät Niinivaaran koulua ja Sivakkavaarasta käytiin Luikonlahden koulussa. Kuusivuotisen ala-asteen lisäksi muodostettiin kolmevuotinen peruskoulun yläaste, jonka toiminta keskitettiin kirkonkylälle. Mäntyjärven koulua suunniteltiin vielä tässä

²⁶⁵Oittinen 1966, s.285-286.

²⁶⁶Somerkivi 1983, s.17, 27-28.

vaiheessa lakkautettavaksi vuonna 1976, ja oppilaat oli tarkoitus siirtää Kortteisen kouluun. Käytännössä Mäntyjärven 5 - 6 luokkien oppilaat siirrettiin takaisin kirkonkylän ala-asteelta Mäntyjärvelle jo parin vuoden kuluttua. Peruskoulun koulunkäynti hajoitettiin täten monien oppilaiden kohdalla usean koulun kesken, jossa varmasti oli omat hankaluutensa mm. kyytijärjestelyjen takia. Toisaalta oppilaita siirrettiin koulusta toiseen juuri, kun he olivat oppineet kaikin puolin tuntemaan edellisen koulun.²⁶⁷

Opettajien keskuudesta valittiin ns. ohjaavien opettajien ryhmä, joka tutustui tarkemmin peruskoulujärjestelmään ja alkoi ohjata koulujen muita opettajia. Tämän lisäksi järjestettiin täydennyskoulutusta. Peruskoulujärjestelmään siirryttiin virallisesti 1.8.1973, ja kansakoululaitoksen opettajan virat lakkautettiin ja muutettiin peruskoulun opettajan viroiksi. Kymmenen vuotta täyttänyt keskikoulu sai väistyä yläasteen tieltä. Samoin kansakoululautakunta muutettiin koululautakunnaksi. Vielä tehtiin yksi muutos aikaisempaan nähden, sillä koulujen johtokunnista tehtiin kouluneuvostoja, johon kunnanvaltuusto valitsi 8 - 12 jäsentä ja lisäksi kaksi opettajajäsentä. Oppilaille ja vanhemmille järjestettiin ns. peruskouluviikko, jonka aikana annettiin tietoa uudesta koulujärjestelmästä ja siihen liittyvistä käytännön järjestelyistä. Peruskouluun siirryttiin vähitellen, sillä esimerkiksi Kuopion lääninhallituksesta annettiin kehoitus, jonka mukaan jo vuonna 1971 tuli 1 - 3 luokkien osalta siirtyä noudattamaan peruskoulun opetussuunnitelmaa. Kaavilla peruskoulun yläasteeseen siirtyminen tapahtui asteittain siten, että uusi koulumuoto pääsi alkamaan toden teolla vasta vuonna 1975, ja vielä vuonna 1977 osa oppilaista sai opetusta kansalais- tai keskikoulun opetussuunnitelmien mukaisesti. Kaavilla ensimmäinen peruskoulun käynyt ikäluokka sai päästötodistuksen vuonna 1978.²⁶⁸

8.2. Koulupiirirajojen muutoksista haetaan ratkaisua oppilaspulaan

Asukasmäärän putoaminen jatkui edelleen 1970- ja 1980-luvulla. Vuonna 1960 asukkaita oli 6960, vuonna 1970 oli 5763 asukasta ja vuonna 1980 asukasluku oli pudonnut alle 5000:n. Asukasluvun muutokset ovat olleet läheisessä yhteydessä elinkeinojen muutokseen. Maataloudesta toimeentulonsa saavien osuus pieneni kaiken aikaa palvelujen sekä teollisuuden kasvaessa, mutta nekään alat eivät pystyneet tuottamaan riittävällä nopeudella uusia työpaikkoja. Myös Kaavilla muuttotappiota aiheutti Ruotsin siirtolaisuus.²⁶⁹

²⁶⁷KKuA Kansakoululautakunnan pöytäkirja 1963-1973, 14.3.1973.

²⁶⁸KKuA Koulusuunnittelutoimikunnan pöytäkirjat 1971-1977.

²⁶⁹KKuA Kaavin Kunnalliskertomukset.

1960-luvulta lähtien valtakunnallinen koulupolitiikka oli suosinut suuria kouluja, joissa oli vähintään kolme opettajaa.²⁷⁰ Sama suuntaus jatkui seuraavillakin vuosikymmenillä. Kaavilla monissa kouluissa putosi oppilasmäärä niin paljon, että kolmeopettajaisia kouluja ei ollut mahdollista ylläpitää. Vuonna 1973 etsittiin "lääkkeitä tasapuoliselle kehitymiselle" koko kunnan alueella. Tällöin mietittiin mm. sitä, että antaako peruskoulu riittävät edellytykset maatalouden perusopetukselle siinä laajuudessa, että maatalouden harjoittajien jälkikasvu olisi turvattu. Kunnanjohtaja peräänkuulutti ainakin ala-asteiden säilyttämistä joka kylällä, jotta edes se palvelu säilyisi myös haja-asutusalueilla.²⁷¹

Vuonna 1977 Kaavin kunnan koulusuunnittelutoimikunta teki selvityksen kunnan koulu- ja oppilastilanteesta. Selvää oli, että mikään koulu ei halunnut lopettaa toimintaansa. Yhdestäkin oppilaasta haluttiin pitää kiinni, ja omaan koulupiiriin kuuluvat oppilaat haluttiin ehdottomasti palauttaa takaisin, jos he olivat käyneet esimerkiksi lähempänä olevaa vieraan piirin koulua. Koululautakunnassa asiaa pohdittiin luonnollisestikin taloudellisesta näkökulmasta. Valtion lisäavustusta oli turha enää odottaa, ja näinollen pienten koulujen ylläpitäminen aiheutti kunnalle suuria taloudellisia lisärasituksia. Jotta valtionapua oli mahdollista saada, täytyi yksiopettajaisessa koulussa olla vähintään 13 oppilasta, kaksiopettajaisessa vähintään 16 oppilasta, kolmeopettajaisessa vähintään 35 oppilasta ja neljäopettajaisessa koulussa täytyi olla vähintään 80 oppilasta. Koulusuunnittelutoimikunta esitti useita malleja, jotka tavalla tai toisella olisivat ratkaisseet koulukysymyksen. Yhdessä mallissa suunniteltiin opetuksen keskittämistä kolmelle koululle eli kirkonkylän, Luikonlahden ja Niinivaaran kouluille. Pohjois-Savon seutukaavaliitto ei kuitenkaan ollut myönteinen näin radikaaleille ehdotuksille. Sen mielestä oli tärkeää pitää myös haja-asutusalueet elinvoimaisina, mistä koulu oli yksi osatekijä. Myötätuntoa siis ainakin löytyi koulujen säilyttämisasiassa, kehitys tahtoi vain kulkea hieman eri suuntaan.²⁷²

Antamissaan selvityksissä jokainen koulu asetti itsensä etusijalla. Rasimäkeläiset halusivat myös oman koulunsa säilyvän mahdollisimman pitkään. Mäntyjärven koulun uskottiin sulkevan ovensa piakkoin, ja sieltä Rasimäkeen tulevat oppilaat turvaisivat koulun toiminnan jatkumisen. Lakkautusuhka ei kuitenkaan hellittänyt, vaan muutaman vuoden jälkeen ehdotettiin Kortteisen koulun 5. - 6. luokkien oppilaiden siirtoa Rasimäkeen tai sitten vaihtoehtoisesti koulupiirirajojen muuttamista. Kortteisen koulun oppilaiden siirroista, varsinkin 5. - 6. luokkien, käytiin keskustelua useampaankin otteeseen. Tällä kertaa samoja Kortteisen koulupiiriin luokkia suunniteltiin siirrettäväksi Kaavilta Mäntyjärvelle. Ehdotus ei saanut kannatusta vanhempien

²⁷⁰Nurmi 1989, s.53.

²⁷¹Koillis-Savo 31.10.1973.

²⁷²KKuA Koulusuunnittelutoimikunnan pöytäkirjat 1971-1977, 30.3.1977.

keskuudessa, sillä mahdollinen yhdysluokkaopetus katsottiin huonommaksi vaihtoehdoksi kuin kirkonkylän erillisluokkaopetus.²⁷³

Samanlaisia ongelmia esiintyi myös muualla. Maarianvaaran ja Luikonlahden koulupiirit kävivät keskustelua Savinotkon talojen sijainnista. Luikonlahtelaiset eivät kuitenkaan kovin mielellään olisi luovuttaneet aluetta, sillä kysymys oli heilläkin oppilasmäärän riittävydestä neljälle opettajalle, eli vähintään tuli olla 80 oppilasta, ja nyt määrä hipoi rajamailla. Luikonlahden kouluneuvosto kävi puolestaan neuvotteluja 1970-luvun lopulla Sivakkavaaran koulupiirin rajojen tarkistamisesta, mutta tähän ei Sivakassa suostuttu. Tätä perusteltiin mm. sillä, että Seutukaavaliitto oli valinnut Sivakkavaaran kylän yhdeksi Kaavin kyläkeskukseksi, mikä tarkoitti sitä, että kylässä tuli säilyttää toimiva koulu, posti sekä kauppa. Pyrkimyksistä huolimatta uusia asukkaita oli vaikea saada kylälle, ja se näkyi myös oppilastilastossa. Sivakkavaaran 5. - 6. luokkien oppilaat olivat käyneet koulua Luikonlahdessa, mutta nyt koulun säilymisen kannalta oli tärkeää, että Sivakkavaaran koulu muutettiin kaikki kuusi luokkaa käsittäväksi kouluksi. Sivakkavaaran kouluneuvosto joutui kuitenkin viimein ehdottamaan koulupiirin lakkauttamista ilman sen kummempia pitkittämisyrityksiä. Niinpä vuonna 1984 Sivakkavaaran koulun lopullisesti sulki ovensa yhtenä Kaavin pitäjän vanhimmista kouluista.²⁷⁴

Myös Ylä-Vehkalahdella oli kouluneuvosto joutunut jo pitemmän aikaa pohtimaan koulun tulevaisuutta. Vaikka vuonna 1980 oppilasmäärä näytti putoavan muutaman vuoden sisällä 5 - 9 oppilaaseen, niin siitä huolimatta katsottiin paremmaksi vaihtoehdoksi koulun säilyttäminen, vaikka yksiopettajaisena kuin sen lakkauttaminen kokonaan. Muilla kouluilla helpotusta oli mahdollista saada koulupiirirajamuutoksilla, mutta Ylä-Vehkalahden koulu sijaitti sen verran erillisenä osana muuhun kuntaan nähden, ettei tästäkään ollut apua. Toisinaan apua haettiin ns. armonvuosista, eli vaikka oppilasmäärä olisikin ollut alle valtionapuun vaadittavan 12 oppilaan, niin oli mahdollista vielä toimia kolme vuotta. Tähän mahdollisuuteen turvauduttiin myös Ylä-Vehkalahdella.²⁷⁵

²⁷³KoKA Kortteisen koulun kouluneuvoston pöytäkirjat 1980-1987.; KKuA Koulusuunnittelutoimikunnan pöytäkirjat 1971-1977.

²⁷⁴KKuA Sivakkavaaran kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1984.

²⁷⁵KKuA Ylä-Vehkalahden kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1985.

8.3. Peruskoulun opetussuunnitelmat ja oppiaineet

Kansakoulun aikaan sai kukin koulu varsin itsenäisesti valmistaa opetussuunnitelmia, ja siksi niissä olikin varsin paikallisia piirteitä. Opettajat laativat oman ehdotuksensa, jonka sitten koulun johtokunta hyväksyi. Muutamien vuosien välein julkaistiin opetussuunnitelmakomitean mietintöjä opettajien suunnittelun avuksi, mutta ne olivat vain malleja, joita ei sellaisenaan tarvinnut noudattaa.²⁷⁶ Peruskouluun siirtyminen toi myös tähän käytäntöön muutoksia. Kouluhallitus nimittäin vuonna 1972 julkaisi komitean laatiman mietinnön, jossa annettiin tarkat ohjeet yleisistä ja ainekohtaisista tavoitteista, oppimääristä sekä tuntijaosta. Näitä tuli jokaisen koulun noudattaa, sillä yhdenmukaistamista pidettiin välttämättömänä. Erilaisuus lienee kuitenkin ollut liioiteltua, sillä loppujen lopuksi koulujen opetussuunnitelmat olivat muotoutuneet varsin samanlaisiksi.²⁷⁷

Oppiaineet eivät muuttuneet kansakoulusta peruskouluun siirryttäessä. Suurimmat muutokset tapahtuivat oppiaineiden tuntimäärissä. Kaikille tuli nyt kaksi kieltä pakolliseksi. Työelämän nähtiin tarvitsevan etenkin englannin kielen taitoisia, mutta myös ruotsin kieli oli tärkeä. Erityisen huolissaan oltiin saksan kielestä, koska saksaa taitavien kysyntä kasvoi kaiken aikaa eikä oltu varmoja, ymmärsivätkö peruskouluikäiset tai heidän vanhempansa kielen osaamisen merkityksen.²⁷⁸ 1980-luvulla haluttiin kielivalikoimaa lisätä, ja kunnat veloitettiin tarjoamaan oppilaille mahdollisuuksia muunkin kielen kuin englannin opiskeluun ensimmäisenä vieraana kielenä. Tästä mahdollisuudesta huolimatta englanti säilytti ykköskielen asemansa. Kielten opiskelua pidettiin joskus jopa liian hallitsevana. Toivottiin kevyempää kielten opiskelua sille suurelle osalle oppilaista, joille kieliohjelma ei sopinut. Valtioneuvosto oli siis tehnyt periaatepäätöksen eri oppiaineiden tuntimääristä, joita myös pääsääntöisesti noudatettiin myös Kaavin kouluissa. Viikkotuntimäärä oli 21-26 tuntia.

²⁷⁶Nurmi 1989, s.181.

²⁷⁷Somerkivi 1983, s.59.

²⁷⁸Koillis-Savo 12.9.1973.

Oppiaineet ja niiden viikkotuntimäärät ala-asteella 1974-1975

Aineet	Luokat					
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Uskonto	2	2	2	2	1	1
Ympäristöoppi		3	2	1	1	-
Äidinkieli	8	8	5	5	5	5
1. vieras kieli	-	-	2	2	2	2
Historia	-	-	-	-	2	2
Kansalaistaito	-	-	-	-	1	1
Matematiikka	3	3	3	3	4	4
Luonnohistoria/ maantieto	-	-	3	3	3	3
Liikunta/ Musiikki	3	3	3	3	3	3
Kuvaamataito	1	1	3	3	3	3
Käsityö	1	1	2	2	2	2
Oppilaanohjaus		-	-	1	1	-
	21	21	25	25	26	26

Oppiaineet ja niiden viikkotuntimäärät yläasteella 1978-1979

Aineet	Luokat		
	7.	8.	9.
I Yhteiset aineet			
Uskonto	1	1	1
Äidinkieli	3	3	3
Englanti	2	3	3
Ruotsi	3	3	
Historia, yht.k.oppi	2	2	2
Kansalaistaito	1	1	-
Matematiikka	3	3	4
Fysiikka/kemia		2	2
Biologia/maantieto	2	2	3
Liikunta	2	2	2
Kuvaamataito	1	2	1
Musiikki	1	1	
Käsityö	3	-	-
Kotitalous	3	-	-
Oppilaan ohjaus		1	1
	30	26	26
II Valinnaiset aineet			
Tekninen työ	-	2/4	2/4
Tekstiilityö	-	2/4	2/4
Kotitalous	-	2	2
Maa- ja metsätalous	-	2	2
Kaupalliset aineet	-	2	2
Konekirjoitus	-	2	2
Saksa	-	2	2
Oppilaan tuntimäärä	30	30	30

Peruskoulusta suunniteltiin itsenäistä oppivelvollisuuskoulua, mutta siitä kuitenkin kehittyi keskiasteen valmistava koulu. Alunperin oli tarkoitus, että jokainen oppilas olisi saanut omien kykyjen ja taipumustensa mukaista opetusta. Yläasteen opetuksessa pyrittiin eriyttämiseen varsinkin kielten ja matematiikan kohdalla. Näissä aineissa oli mahdollista valita eri tasoisia kursseja. Englanti oli jaettu kolmeen tasokurssiin eli yleiseen, keski ja laajaan kurssiin. Ruotsi ja matematiikka puolestaan oli jaettu kahteen; suppeaan ja laajaan. Yläasteen seitsemänneltä luokalta lähtien oppilaat saivat valita tiettyjä lisäaineita. Kaavin yläasteen valinnaisainevalikoimaan kuuluivat kaupalliset aineet, kirjanpito ja konekirjoitus sekä 8 - 9-luokilla saksan kieli. Mutta jo vuonna 1975 seitsemännen luokan valinnaisaineet poistettiin ohjelmasta valtion säästösyistä. Tähän samaan säästötoimenpiteeseen liittyi myös muita kohteita. Ennen valinnaisaineiden ryhmän koko oli ollut minimissään kahdeksan. Nyt tämä nostettiin kuuteentoista. Entinen puutyö, metallityö sekä sähkö- ja koneoppi yhdistettiin tekniseksi työksi. Myös kielten opetusta supistettiin, sillä yläasteella saatiin enää opettaa yhtä ns. kolmatta vierasta kieltä. 1980-luvulla oppilaita alettiin mukauttaa koulun vaatimuksiin siten, että kaikilta vaadittiin samanlaisia suorituksia. Tämä merkitsi tasokurssien poistamista vuonna 1984. Ryhmäjakoisesta eriyttämisestä siirryttiin opetusryhmän sisäiseen eriyttämiseseen. Tasokurssiopetus ei antanut kaikille yhtä laajaa oppimäärää, mutta sen etu oli kuitenkin se, että jokainen saattoi valita omia kykyjään vastaavan kurssin ja näin ehkä oppiminenkin onnistui paremmin. 1980-luvulla siirryttiin ns. tuntikehysjärjestelmään. Kukin koulu sai tällöin käytettäväkseen kutakin perusopetusryhmää eli luokkaa varten tietyn opettajatuntimäärän, joka oli suurempi kuin opettajan tuntimäärä. Koulut saivat käyttää määrätyn tuntimäärän ja muodostaa sen perusteella pienempiä tai suurempia opetusryhmiä.²⁷⁹

Yksi suuri muutos siirryttäessä kansakoulusta peruskouluun oli 1970-luvulla käyttöön otetut työkirjat. Tällä muutoksella pyrittiin oppilaiden omatoimisuuteen siinä mielessä, että he joutuivat itse etsimään vastauksia kirjan kysymyksiin. Ryhmätyöt olivat vielä harvinaisempia.²⁸⁰ 1990-lukua on puolestaan leimannut pyrkimys ns. kokonaisopetukseen. Tämä on merkinnyt mm. sitä, että erilaisten teemojen avulla on pyritty eheyttämään opetusta. Tämän takia myös tarkat lukujärjestykset ovat tulleet tarpeettomiksi. Vanhemmat on yhä enemmän otettu mukaan opetussunnitelmien valmisteluun. Tämä on nyt mahdollista, sillä kouluissa siirryttiin koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin, jotka perustuivat ns. kuntakohtaisiin opetussuunnitelmiin. Ne eivät kuitenkaan ole poikenneet merkittävästi aikaisemmista opetussuunnitelmista, sillä kasvatukselliset tavoitteet luonnollisesti ovat säilyneet samoina. Kouluissa on järjestetty arvokeskusteluja, joihin myös vanhempien on toivottu osallistuvan.

²⁷⁹Nurmi 1989, s.195; Somerkivi 1983, s.17, 30, 82-83.

²⁸⁰Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996.

Kirkonkylän ala-asteella opettajien ja vanhempien yhteistyönä koottiin seuraavia arvoja: kasvamista sosiaalisuuteen ja ystävyYTEEN, lähimmäisen ja luonnon kunnioittaminen, yhteistyökykyiseksi ja vastuulliseksi kehittyminen sekä terveiden elämäntapojen ja myönteisen ihmiskäsityksen omaksuminen.²⁸¹ Koulukohtaisissa opetus- ja työsuunnitelmissa etsittiin oman koulun vahvuuksia, joita voitiin sitten hyödyntää opetuksessa. Rasimäen koulussa vuosien 1995-1996 työsuunnitelmassa todettiin, että "koulu oli pieni kyläkoulu, joka pyrki tarjoamaan oppilailleen turvallisen, perheenomaisen ja kannustavan ympäristön oppimiseen".²⁸² Kortteisessa vahvuutta etsittiin myös koulua ympäröivästä monipuolisesta luonnosta, samoin Rovevaarassa biologian opetus oli metsäpainotteista. Tarkoitus ei ollut ainoastaan vain oppia luonnontietoa, vaan se nähtiin myös erinomaisena elämysten, virikkeiden ja toimeentulonantajana niin lapsille kuin vanhemmillekin. Tähän vihreään aatteeseen liittyi lisäksi oppilaan ohjaaminen sopusointuiseen rinnakkaiseloon luonnon kanssa.²⁸³

Koulun kasvatustavoitteet tulivat yhä enemmän esille peruskoulun opetussuunnitelmissa. Yläasteen kasvatuksen päämääränä on mm. oma-aloitteinen, iloinen, hyvin käyttäytyvä nuori. Kansainvälisyyden vaatimus sisältyi yhä useampaan opetussuunnitelmaan. Vielä 1980-luvun lopulla suomalaisuus katsottiin asiaksi, jota ei saanut hävetä, vaan se oli koettava turvaksi monilta huonoilta kansainvälisiltä vaikutteilta.²⁸⁴ 1990-luvulle tultaessa kansainvälistyminen on katsottu yhä tärkeämmäksi asiaksi unohtamatta kuitenkaan kotiseutua. Kaavin kuntakohtainen koulutussuunnitelma vuodelta 1995 kertoo seuraavaa: "Kaavin kunnan koulujen tulee tarjota turvallinen ja inhimillinen ympäristö kaikille kouluyhteisön jäsenille...oppilaille pyritään heidän opivelvollisuutensa aikana tarjoamaan mahdollisuus saavuttaa eri oppiaineille asetetut tavoitteet perustiedoissa- ja taidoissa. Koulujemme tulisi pyrkiä ennakoimaan jatkuva muutos ja valmentaa oppilaitaan henkisesti jatkuvaan muutokseen... syrjäinen sijaintimme ei saa olla oppilaiden kehittymisen esteenä kansainvälistyvässä ja tietoteknistyvässä maassa. Oppilaille pyritään tarjoamaan vankka koti- ja seutukuntatuntemus". Kasvatustavoitteisiin tuli uutena painoituksena sisäisen yrittäjyyden kehittäminen sekä itsenäisen työskentelyn korostaminen. Nyt ei ollut mahdollista laatia ainostaan koulukohtaisia opetussuunnitelmia, vaan oppilaille voitiin tehdä myös henkilökohtaisia opetussuunnitelmia. Tämä käytännössä rajoittui kuitenkin lähinnä vain erityisopetusta tarvitsevien hyödyksi. Jälleen kerran otettiin esille erityislahjakkuuksien edelleen kehittäminen taidoissaan.

²⁸¹KKuA Kirkonkylän ala-asteen opetussuunnitelma 1995.

²⁸²RaKA Rasimäen ala-asteen johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1990-1995.

²⁸³KKuA Kortteisen ala-asteen opetussuunnitelma 1995-1996.

²⁸⁴KKuA Kaavin yläasteen työsuunnitelma 1989-1990.

Kasvatusvastuun katsottiin edelleen kuuluvan kodeille. Koulu saattoi olla ainoastaan tukemassa tätä prosessia. Kuntakohtainen opetussuunnitelma jatkaa tavoitteista: "Monipuolisten opetusmenetelmien avulla harjaannutamme oppilaitamme sosiaalisiin taitoihin ja valmiuksiin sekä itsenäiseen työskentelyyn. Koulun me-hengellä rakennetut hankkeet tai projektit tukevat osaltaan sisäisen yrittäjyyden syntymistä. Hyvät käytöstavat kulkevat opetus- ja kasvatustyön rinnalla kiinteästi, samoin kuin erilaisuuden hyväksyminen. Henkilökohtaiset opetussuunnitelmat laaditaan tarvittaessa yhteistyössä oppilaan huoltajan kanssa, samoin kuin erityislahjakkuudet otetaan mahdollisuuksien mukaan opetuksellisesti huomioon... Kasvatustyön rooli koulutyössä on viimeisten vuosien aikana uudelleen korostunut. Pääasiallinen lasten kasvatusvastuu kuuluu kodeille. Koulun tehtävänä on olla aktiivinen osapuoli kodin ja koulun välisessä yhteistyössä".²⁸⁵

Opetussuunnitelmien lopullisessa ainekohtaisessa toteutuksessa opettajalle on yleensä jäänyt varsin laaja liikkumavara. Uusimmat opetussuunnitelmat eivät enää sisällä tarkkaa kuvausta siitä tietomäärästä, mitä oppilaalle tulee opettaa. 1970-luvulla opetussuunnitelmat olivat tarkasti määritelleet, mitä kaikkea piti ennättää tehdä lukuvuoden aikana. Painopiste oli kulkenut tiedon jakamisesta oppilaan itsensä kehittämiseen monipuolisella tavalla. Uskonossa ei enää tavoitella siinä määrin kristillisen kasvatuksen tavoitteita kuin oli ollut kansakoulussa, vaan tavoitteena on antaa oppilaalle virikkeitä elämäkatsomuksensa muodostamiseen sekä kehittää vastuullista elämänasennetta. Näin myös yläasteen äidinkielen yleistavoitteena pidetään sitä, että "oppilaan itseluottamus sekä ilmaisunhalu sekä -rohkeus vahvistuvat sekä että oppilaasta kehittyä taitava viestijä". Kaikessa opiskelussa tavoitteena on pyrkiä itsenäiseen ja oma-aloitteiseen tiedonhankintaan. Kansainvälisyyden korostamisesta huolimatta paikallisuutta ei ole haluttu unohtaa. Esimerkiksi yläasteen Suomen historiassa pääpaino oli perehtyä Kaavin historiaan ja kulttuuriperinteeseen sekä biologiassa tutustua Kaavin ranta-alueiden ja soiden ekosysteemeihin.²⁸⁶ Oman kotiseudun kulttuuriperinteitä korostettiin myös Rasimäen ala-asteella, jossa oppilaat suuntasivat retkillään Telkkämäen kaskiperinnetilalle nauriin nostoon tai sitten hirvipeijaisiin.²⁸⁷

1990-luvun yläasteen opiskelua kuvaa valinnaisuus ja ylimääräiset kurssit. Lähes jokaisessa aineessa on mahdollista valita valinnainen kurssi ja syventää tietoja juuri siinä aineessa, joka erityisesti kiinnostaa oppilasta. Tietynlaista keskittymistä joidenkin aineiden opiskeluun on yläasteella haettu jaksoluvusta. Kaavilla sitä on toteutettu mm. kaksi- tai kolmejaksosysteemillä. Siinä oppilaat opiskelevat tiettyjä aineita esimerkiksi

²⁸⁵KKuA Kaavin kuntakohtainen koulutussuunnitelma v.1995.

²⁸⁶KKuA Yläasteen, Kortteisen ja kirkonkylän ala-asteiden opetussuunnitelmat 1995.

²⁸⁷KKuA Rasimäen ala-asteen työsuunnitelma 1993-1994.

kuuden viikon ajan, jonka jälkeen lukujärjestys muuttuu.²⁸⁸ Opetusmenetelmät ovat olleet kovassa muutoksessa 1990-luvulla. Monipuolisilla opetusmenetelmillä, kuten pari- ja ryhmätöillä, draamalla, opetuskeskusteluilla sekä projektiopiskelulla, on pyritty kehittämään taitoja itsenäiseen tiedonhankintaan sekä sosiaaliseen toimintaan. Opetussuunnitelmaan on koottu myös suurempia painopisteluaita tai teemoja kuten yläasteella terveys-, ympäristö- ja liikennekasvatusta.²⁸⁹ Teematyöskentelyä on toteutettu myös ala-asteella. Tästä esimerkkinä Kortteisen ala-asteen 1. - 2.-luokkien viikkoteemat. Jokaiselle viikolle on suunniteltu tietty teema, jonka ympärille opetus eri oppiaineissa on koottu. Esimerkiksi syyslukukaudella on ollut koulutyöni tutussa joukossa-, meidän työme-, kesän kokemuksia-, maalajit-, kasvit valmistautuvat talveen-, pellostä pöytään- ja ystävyys yhdistää- teemaviikkoja.²⁹⁰

Huolimatta siitä, että on siirrytty koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin, nyky-yhteiskunnan arvoperusta on havaittavissa koulujen opetus- ja kasvatustehtävien samankaltaisuutena. 1990-lukua kuvastaa luonnonläheisyys ja niiden arvojen kunnioittaminen, kansainvälisyys, mutta toisaalta paikallisuus, automatisoituminen ja teknistyminen, oma-aloitteisuus, yrittäjäyys sekä yhteistyökykyisyys. Maarianvaaran ala-asteen opetussuunnitelmasta voidaan tavoitteet ja toimintaperiaatteet löytää yhteenvedonomaaisesti: "kasvatus- ja opetusstyössä pyritään kasvattamaan lapsista laajalaisesti ajattelevia Euroopan kansalaisia, joilla on kyky ratkaista ympäristökysymyksiä, kansainvälistymisen mukanaan tuomia ilmiöitä, tekemään oman kansallisen kulttuurin säilyttämistä koskevia johtopäätöksiä sekä virittämään oppilaissa jatkuvaa itsensä kehittämisen halua".²⁹¹ Supistuneet taloudelliset resurssit 1990-luvulla ovat asettaneet haasteita myös koulutyölle, sillä säästämisen vaatimus on kohdistunut myös koulutoimeen. Toisaalta tämä on vaikeuttanut monien välineiden ja materiaalien hankintaa, mutta toisaalta tällainen tilanne on pakottanut suuntaamaan resurssit tarkasti välttämättömimpään; sekä yhteistoiminta että talkootyö ovat saaneet jälleen aivan uuden merkityksen.

Oppilaskerhotyö säilyi peruskoulussakin, mutta ei enää siinä laajuudessa, kuin se oli ollut aikaisemmin. Joillakin kouluilla se hiipui lähestulkoon kokonaan, mutta esimerkiksi Luikonlahdella kerhot säilyttivät asemansa. Toivon Liiton työkin jatkui siellä aina 1980-luvun alkuvuosille saakka. Uusina kerhoina syntyivät ajan vaatimusten mukaisesti ATK-kerhot 1980-luvun lopulla. 1990-luvun koululaisille tietokoneet CD-romppuineen ja internetyhteyksineen alkavat olla jokapäiväisiä opiskelun apuvälineitä. Joillakin kouluilla kerhotoiminta säilyi vilkkaana. Yleisimmät kerhot ovat olleet juuri

²⁸⁸KKuA Yläasteen työsuunnitelma 1993-1994.

²⁸⁹KKuA Kaavin yläasteen opetussuunnitelma v.1995.

²⁹⁰KKuA Kortteisen ala-asteen opetussuunnitelma 1995-1996.

²⁹¹KKuA Maarianvaaran ala-asteen opetussuunnitelma 1995.

tietotekniikkakerho sekä liikuntakerhot. Rovevaaran koululla pidettiin myös näytelmäkerhoa sekä kerhoja yläasteikäisille rovevaaralaisille entisten nuorisokerhojen tapaan. Koulun retket alkoivat suuntautua yhä kauemmaksi ja yleensä myös lukuisa joukko vanhempia ja muita kyläläisiä oli retkellä mukana. Uutena muotona olivat ns. leirikoulut. Pienillä kouluilla leirikouluun osallistui kaikki koulun oppilaat. Mutta retket paikallisiin yrityksiin ja muihin kohteisiin olivat vähintään yhtä tärkeitä. Sellainen perinteinen tapahtuma kuin Kaavin markkinat saattoivat myös olla tutustumiskohteena. Pienempinä retkinä tulivat työsuunnitelmiin uudelleen erilaiset marjastus- ja sienestysretket, ja niin kuin oli ollut vuosisadan alkuvuosikymmeninä, niin saatuja marjoja ja sieniä on käytetty koulukeittolan tarpeisiin.

8.4. 1990-luvun koulukeskustelua

Vuonna 1982 uhka Rasimäen koulun lakkauttamisesta näytti olevan ajankohtainen, sillä oppilasmäärä oli pudonnut kymmeneen. Koulun lakkauttamisen nähtiin uhkaavan koko kylän olemassa oloa. Ratkaisua etsittiin jälleen Kortteisen koulupiiristä. Ehdotettiin, että rajalla sijaitseva Vihtavaaran kyläkunta siirrettäisiin takaisin Rasimäkeen, jolloin se toisi vuosittain 3 - 4 oppilaan lisäyksen. Rasimäkeläiset eivät olleet tyytyväisiä koulupiirien säilyttämistoimikunnan mietintöihin, ja sitä pidettiin puolueellisena, koska siellä ei ollut edustusta kuin yhdestä lakkautusuhan alla olevasta koulupiiristä. Kiistely Vihtavaaran asemasta jatkui useita vuosia. Kortteisen kouluneuvosto ei katsonut aiheelliseksi suostua tähän, koska Vihtavaaran alue oli vuodesta 1961 kuulunut Kortteisen koulupiiriin. Koulujen lakkauttamiskysymys nivoutui myös kunnallisvaalipolitiikkaan. Ehdokkaat olivat luvanneet, ettei yhtään koulupiiriä tarvitse lakkauttaa, ja nyt näitä lupauksia alettiin peräänkuuluttaa.²⁹² Tulevaisuuden usko säilyi kuitenkin rasimäkeläisten keskuudessa vahvana. Uuden tienkin uskottiin lisäävän kylän asukasmäärää. Lapsiperheitä pyrittiin hankkimaan kylälle kaikin keinoin. Talonmiestä valittaessakin etusijalla oli sellainen henkilö, joka oli perheellinen. Kaikesta huolimatta talouslaskelmat osoittivat karua totuuttaan. Koulukustannukset oppilasta kohden olivat Kuopion läänissä hieman alle 15 000 markkaa kun vastaava luku Kaavilla oli 20 000 markkaa. Koulutoimenjohtajan näkemyksen mukaan ainoa keino saada kustannukset tasapainoon oli lakkauttaa pieniä kouluja. Pienen koulun tuomia etuja ja oppilaiden mielipiteitä ei tässä laskelmassa oltu huomioitu.²⁹³

²⁹²RaKA Rasimäen kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1985.

²⁹³RaKA Rasimäen ala-asteen johtokunnan pöytäkirjat 1985-1990.

Oppilasmäärän pieneneminen oli jatkunut läpi 1980-luvun, mutta ainoastaan Sivakan koulu joutui lakkautettujen koulujen joukkoon kuten edellä jo mainittiin. Jos joillakin kouluilla oli vaikeuksia saada uusia oppilaita, niin päinvastoin oli kirkonkylän koululla, joka kamppaili kasvavien oppilasmäärien kanssa. Toisaalta sielläkään ei haluttu antaa oppilaita pois muihin koulupiireihin, sillä seitsemäs opettajan virka haluttiin säilyttää. 1980-luvun puolivälissä oppilasmäärän uskottiin muuttoliikkeen ansiosta jopa kasvavan. Vuonna 1986 virisi jälleen keskustelu koulujen lakkauttamisista. Yhdessä kirkonkylän, Rasimäen, Retusen sekä Ylä-Vehkalahden koulujen johtokunnat mieltivät mahdollisia koulupiirirajamuutoksia. Keskeisin tavoite oli mahdollisimman monen koulun säilyttäminen, ja tämä oli mahdollista, jos kirkonkylän reuna-alueilta siirrettäisiin oppilaita naapurikoulupiireihin. Pieniä kouluja ei haluttu lakkauttaa, koska se olisi monessa tapauksessa merkinnyt sen viimeisenkin palvelun lopettamista kylällä. Perusteluluina esitettiin myös työpaikkojen menetyksiä ja samalla verotulojen menetyksiä kunnalle. Kirkonkylän seitsemänten opettajan virkaan ei kuitenkaan ollut riittävästi oppilaita, eikä kuudennenkaan opettajan viran säilyttäminen ollut itsestäänselvyys. Osittain tämän takia kirkonkylän koulun johtokunnassa haluttiin turhat ja jatkuvat piirijakomuutosehdotukset lopettaa, koska näistä muutoksista ei olisi syntynyt pysyvää vaikutusta. Tämän vuoksi ei kirkonkylän koulun osalta ryhdytty ympäristön pikkukouluja hyödyntäviin piirirajamuutoksiin. Reuna-alueiden vanhemmatkaan eivät halunneet lähettää lapsiaan naapurikouluihin pitenevien koulumatkojen takia, vaan heidän mielestään kunnan tuli vaikka omalla kustannuksellaan ylläpitää seitsemättä opettajan virkaa kirkonkylän koululla. Tilanne johti lopulta siihen, että lukuvuonna 1987 ensimmäiselle luokalle oli tulossa 27 oppilasta. Ongelmaa pyrittiin helpottamaan vapaaehtoisilla siirroilla, koska se olisi muussa tapauksessa merkinnyt ylisuurta luokkaa.²⁹⁴

Vuonna 1988 eri kylät antoivat kunnalle kyläsuunnitelman, jossa oli mietitty mm. peruskoulun tulevaisuutta kullakin kylällä. Tulevaisuus ei näyttänyt kovinkaan valoisalta. Oppilas pohja oli monella koululla riitämätön, ja ainoana keinona nähtiin lapsiperheiden saaminen kylälle tai sitten naapuripiirin koulun lakkauttaminen. Jälleen kerran ihmeteltiin Kaavin korkeita peruskoulukustannuksia, jotka olivat Kaavilla yli 22 000 markkaa oppilasta kohden, kun vastaava luku Kuopion läänissä oli hieman yli 16 000 markkaa. Koululautakunta saattoi näiden laskelmien perusteella todeta, että Kaavin kunta pyrki säilyttämään pieniä kyläkouluja ja nimenomaan halusi panostaa kyläkuntien hyvinvoinnin kehittämiseen. Vaalipuhetta tai ei, niin joka tapauksessa 1990-luvulle siirryttäessä Kaavilla oli toiminnassa kymmenen koulua.²⁹⁵

²⁹⁴KiaAKirkonkylän koulun johtokunnan pöytäkirjat 1985-1989.

²⁹⁵KKuA Koululautakunnan kirje 19.10.1987.

Monen koulun toimintaa ja säilyttämistä oli tähän saakka perusteltu Luikonlahden kaivostoiminnan alkamisella ja sittemmin sen laajenemisella, mutta kun kaivoksen toiminta alkoi ehtyä, niin nyt se oli perusteena myös koulun säilyttämiselle. Nimittäin katsottiin, että koko kunnan toimintakyvyn ja kylien uskottavuuden kannalta ei ollut järkevää samanaikaisesti menettää useita työpaikkoja kaivoksessa ja lakkauttaa pieniä kyläkouluja.²⁹⁶

1980-luvun puolivälissä tuli mahdolliseksi anoa esikoululupaa. Tämä oli usein ainoa keino säilyttää koulu pystyssä edes vähän pitempään, koska usein jo muutamankin oppilaan lisäys pelasti toiminnan jatkumisen. Näin tapahtui myös Ylä-Vehkalahdella, vaikka koko 1980-luku olikin jatkuvaa kamppailua oppilaista naapurialueiden kanssa. Vuonna 1988 alkoi Ylä-Vehkalahdella toinen ns. armovuosi eli oppilaita oli ollut alle kaksitoista. Juuri tämä kaksitoista oppilasta oli edellytyksenä valtion avun saamiseksi toiseen opettajan virkaan. Vuonna 1991 koululautakunta pohti Kaavin koulujen tulevaisuutta. Selvityksen mukaan kouluverkostoon tuli tehdä supistuksia. Yksimielisiä oltiin myös siitä, että koulupiirirajat poistettaisiin. Kunnan säästöryhmä oli laskenut vuoden 1992 talousarviossa yhden koulun lakkauttamisen. Koululautakunta oli asettanut kriteerit, joiden mukaan lakkauttamispäätöksiä tehdessä tuli miettiä koulun sijaintia tiestöön nähden, elinkeinorakennetta ja väestöennustetta, kylän omaleimaisia erityispiirteitä sekä taloudellisuutta. Suunnitelmissa oli lakkauttaa Mäntyjärven koulu, jonka oppilasmäärä oli monen muun koulun tavoin pudonnut rajusti. Oli välillä jopa vuosia, että jollakin luokkatasolla ei ollut yhtään oppilasta. Kortteisen koulun 5. - 6.- luokkalaiset olivat jo vuodesta 1980 lähtien käyneet viimeiset ala-asteen vuodet Mäntyjärvellä, mutta nyt ei ollut tästäkään enää apua. Mäntyjärven koulun lakkauttaminen oli tosiasia vuonna 1992 eli "laulut oli laulettu", niin kuin silloinen Mäntyjärven opettaja oli todennut vuonna 1991, kun johtokunnan toimintakertomuksessa tuli hahmotella koulun kehittämistä tulevaisuudessa. Mäntyjärven koulun lakkauttaminen laajensi Kortteisen koulun oppilas pohjaa, kun loputkin ala-asteen luokat saatiin omaan koulupiiriin. Näin Kortteisen koulun tulevaisuus näytti huomattavasti turvatummalta.²⁹⁷

Vuonna 1992 näytti myös Ylä-Vehkalahden koulun tulevaisuus uhatulta. Oppilasennuste osoitti karua totuuttaan, ja vuosikymmenen lopussa oppilaita näytti olevan enää puolenkymmentä. Ei auttanut, vaikka lasten vanhemmat olisivat halunneet pitää lapsensa pienessä koulussa ja vaikka koulun kunnostamiseen oli vasta käytetty rahaa 1,5 miljoonaa markkaa. Kaksiopettajaisen koulun säilyttämiseksi olisi tarvittu vähintään 14 oppilasta. Ylä-Vehkalahdella ennuste osoitti oppilasmäärän pysyvän alle 14 oppilaan, joten valtionosuutta toisen opettajan palkkaamiseen ei ollut mahdollista

²⁹⁶KKuA Ylä-Vehkalahden kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1985.

²⁹⁷KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1991-1992, 12.12.1991,30.4.1992.

saada. Ilman tätä valtionosuutta ei ollut varaa ylläpitää tätä koulua, koska opetusministeriö vaati edelleen 12%:n säästöjä koulutoimissa. Apua ei tullut enää armonvuosistakaan, sillä ne poistettiin vuonna 1993. Ylä-Vehkalahden koulun johtokunnan viimeisessä kokouksessa kesäkuussa vuonna 1993 voitiin vain todeta, että kunnanvaltuusto oli päättänyt lakkauttaa koulun.²⁹⁸

Yhtään parempi tilanne ei ollut siis Rovevaarassakaan. 1980-luvulla koulurakennuksessa suoritettiin perusteellinen saneeraus, ja usko tulevaisuuteen näytti vielä suhteellisen vahvalta. Lentopallokenttää kunnostettiin talkoilla koko kylän yhteisvoimin, ja samoin uudistettiin koulun pihaa istuttamalla pensaita ja puita. Oppilasennuste osoitti kuitenkin täälläkin mitalin toisen puolen; se näytti armottomasti oppilasmäärän vähenemistä. Rivitalohanke näytti olevan ehdottoman tärkeä myös Rovevaarassa, mutta senkään ei enää uskottu pelastavan koulun oppilasmäärää. Rovevaaran kylätoimikunta toimi aktiivisesti uusien perheiden saamiseksi kylälle. Työ ei ollutkaan turhaa, sillä esimerkiksi vuonna 1991 Rovevaaraan oli muuttanut kolme uutta lapsiperhettä. Mutta niin Rovevaarassa kuin muissakin pienissä kouluissa ongelmana oli valtionosuusuudistus, jonka mukaan kunnat saivat tietyn rahapotin, jonka jakamisesta ne saivat sitten itse päättää. Kouluverkostoselvityksen mukaan Niinivaara-Sivakkavaara-Rovevaara-alueella tuli säilyttää ainakin yksi koulu, ja se todennäköisimmin oli Niinivaaran koulu. Rovevaaralaisille annettiin vielä lisäaikaa seuraavaan vuoteen, koska haluttiin nähdä, olisiko valinnalla vuoden kyläksi jotain myönteistä vaikutusta koulun toimintaan. Ainakaan riittävää vaikutusta tällä nimityksellä ei ollut, sillä koulun toiminta päätettiin lopettaa vuonna 1993.²⁹⁹

Kirkonkylän koulu toimi seitsemän opettajan viran turvin, ja jonkin aikaa 1980-luvulla myös kahdeksanopettajaisena. Oppilaita ei ollut kuitenkaan riittävästi kahdeksalle opettajalle tai toisin sanoen valtonavun saamiseksi oppilaita olisi pitänyt olla 180, ja oppilasmäärä oli pudonnut jo huomattavasti alle sen. Esikoululuokan myötä 1990-luvun alussa kirkonkylän koulu toimi jälleen kahdeksanopettajaisena.

Lukiokysymys ponnahti pintaan aina silloin tällöin. Vuonna 1987 se otettiin jälleen vakavasti esille. Oma lukio nähtiin sekä välttämättömäksi että mahdolliseksi. Kunnan sivukylieni nuorilla lukiolaisilla koulupäivä saattoi venähtää jopa kahteentoista tuntiin, koska esimerkiksi Suovaarasta ja Syrjävaarasta oli pelkästään kirkonkylälle matkaa yli 40 kilometriä. Tämän uskottiin vähentävän lukioon hakeutuvien määrää. Pelättiin, että syrjäkyliltä olevien nuorten lukioon hakeutumista määräsi vanhempien varallisuus eikä opiskelumenestys. Toisena painavana perusteena esitettiin

²⁹⁸KKuA Ylä-Vehkalahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1985-1993; Kaavin kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1993-1994.

²⁹⁹KKuA Rovevaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1985-1993; Kaavin kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1991-1992, 12.12.1991.

muuttotappiota. Koska Kaavilla ei ollut mitään mahdollisuutta keskiasteen koulutukseen, ei se myöskään houkutellut uusia perheitä Kaaville.³⁰⁰ Vuonna 1990 tehtiin uusi lukiohakemus. Nyt lukiokysymys nähtiin sivistystoimen tärkeimpänä kehittämishankkeena. Toistamiseen syynä oli pitkät ja hankalat koulumatkat naapurikuntien lukioihin. Kaavilaisten lukionkäynti oli keskimääräistä alhaisempaa, noin 45 - 50%. Lukion perustaminen ei olisi vaatinut edes uuden rakentamista, sillä yläasteelta ja kansalaisopistolta uskottiin löytyvän tilaa.

Koulujen lakkauttamiskeskustelu on jatkunut pitkin 1990-lukua, sillä sivistystoimen säästötoimet eivät vielä ole riittäneet. Koulukeskustelu on tullut esille varsinkin vuonna 1995. Tulevaisuutta on suunniteltu kolmen koulupiirin varaan vuoteen 2000 mennessä, eli tämä tarkoittaisi neljän koulun lakkauttamista. Tähän oli eräänä syynä valtionosuusjärjestelmän muuttuminen kiinteiksi valtionosuusprosentteiksi. Toisaalta tuntikehysjärjestelmä korvattiin vuonna 1995 uudella tunnuslukujärjestelmällä. Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että korotus oppilasta kohti kasvoi koulun koon pienentyessä, kun taas tunnusluku ja sen kautta valtionosuus eivät kuitenkaan kasvaneet yhtä paljon kuin kustannukset koulukoon pienentyessä. Samassa yhteydessä opettajavirkojen pohjana olleet oppilasmäärävaatimukset poistettiin.³⁰¹

Samanaikaisesti kun kirkonkylän koulu juhli 120-vuotista taivaltaan, monilla kylillä pohdittiin oman koulun tulevaisuutta. Monet oman kyläkoulun puolesta kirjoitetut mielipidekirjoitukset, joskus hyvinkin tiukkasävyiset, ovat osoittaneet ihmisten huolen kylän elinvoimaisuudesta. Aasukkaat ovat nousseet voimakkaasti puolustamaan oman koulun säilyttämistä lukuisissa kyläkokouksissa ja keskustelutilaisuuksissa. Aikaisemmin koulun lakkauttaminen oppilaiden vähenemisen myötä hyväksyttiin hiljaisesti nuristen, mutta 1990 - luvulla kysymyksestä on käyty vilkasta kansalaiskeskustelua. Koulun säilyttämisperusteet ovat pysyneet samanlaisina. Uusia asukkaita ei uskota koulun lakkauttamisen myötä enää tulevan kylälle, mikä edesauttaisi entisestään syrjäkyläiden autioitumista. Muutaman kyläkoulun lakkauttamisen ei edes uskota pelastavan kunnan taloutta. Koko koulutoimen historiaa on yhdistänyt huoli omasta koulusta, ensin sen saamisesta, sittemmin sen menettämisestä.³⁰²

³⁰⁰KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1987-1988, 26.3.1987.

³⁰¹KKuA Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 30.11.1995.

³⁰²Savon Sanomat 27.5.1995, 22.11.1995; Koillis-Savo 15.11.1995, 20.11.1995, 22.11.1995, 29.11.1995.

IX OPETTAJA JA KOULU KYLÄYHTEISÖSSÄ

9.1. Opettajalle asetetut vaatimukset

Kuten aiemmin on jo selvinnyt, kouluun suhtautuminen oli vielä 1800-luvulla kielteistä. Asian uutuus pelotti, eikä ollut oikein varmaa tietoa, mitä se toisi tullessaan. Ihmiset olivat vuosisatojen ajan eläneet omassa, turvallisessa ympäristössään, jossa jokapäiväisen leivän saanti oli elämän tärkeimpiä kysymyksiä. Vanhoista perinteistä ei hevin haluttu luopua, ja siksi kansakoulukin nähtiin aluksi enemmän rasituksena kuin edistysenä. Mutta ei mennyt kuin muutama vuosikymmen, kun kansakoulu nähtiin jo joka kylän välttämättömänä ominaisuutena ja kehityksen edellytyksenä. Tästä kertovat ne lukuisat kyläkokousten anomukset kuntakokoukselle ja viimeisenä keinona anomusten lähettäminen senaatille saakka, kuten Rasimäen koulun tapauksessa kävi. Yhtä ainoaa syytä tähän varsin nopeaan asenteen muutokseen on vaikea löytää, mutta joka tapauksessa sivistyksen tarve tuli yleisesti tunnustetuksi. Kunnan taloudelle uusien koulujen perustaminen ja opettajien palkkaaminen oli huomattava rasitus, mikä jarrutti monien kouluhankkeiden eteenpäin viemistä. Kehitykselle ei kuitenkaan voitu asettaa enää esteitä, josta viime kädessä piti huolen lainsäädäntö, joka velvoitti kuntia koulujen perustamiseen, vaikkakaan ei siinä tahdissa, mitä kylissä toivottiin.

Usein kansakouluun valittu opettaja oli itsekin kotoisin maaseudulta, joten hänelle maaseudun elämänmeno oli jo ennestään tuttua. Opettajat muodostivat kuitenkin aivan uuden sosiaalisen kerroksen, ja kylän ainoa opettaja saattoi alkuun jäädä varsin yksinäiseksi. Opettajakunta ei kuulunut säätyläisiin, mutta kuitenkin opettajia pidettiin viljelevän väestön yläpuolella, jonkinlaisina nousukkaina, jotka olivat saaneet korkeampaa sivistystä. Heillä ei kuitenkaan ollut esimerkiksi äänioikeutta. Usein heidät yhdistettiin muihin virkamiehiin. Opettajien taloudellinen asema ei ollut kuitenkaan turvattu pelkästään rahapalkan perusteella, vaan he joutuivat hankkimaan lisäelantoa muista lähteistä kuten maanviljelystä, mikä taas toisaalta lähensi opettajan ja kyläyhteisön välejä. Opettajalle maksettiin rahapalkkaa valtiolta 800 markkaa ja kunnalta 150 markkaa sekä puolet oppilaiden lukukausimaksuista. Tämän lisäksi annettiin 10 hehtolitran rukiita, 60 markkaa heinärahaa, laidun kahdelle lehmälle, hehtaarin peltoalue sekä polttopuut, öljyvalo ja asunto. Miesopettajat nauttivat korkeampaa rahapalkkaa kuin opettajattaret. Kunnan sitoumuksen mukaan esimerkiksi vuonna 1893 miesopettajan palkka oli 400 markkaa ja naisopettajan 200 markkaa. Heinärahaa sentään maksettiin molemmille sukupuolille saman verran eli 100

markkaa.³⁰³ Joka tapauksessa opettaja eli kuin kuka tahansa talonpoika tehden kylvötyöt keväällä ja korjaten sadon syksyllä. Opettajat saattoivat opetustyön, ja maanviljelyn ohella toimia vielä muissakin tehtävissä kuten liiketoiminnassa ja postinhoitajina ja usein opettajat huolehtivat pientä korvausta vastaan myös koulun lämmittämisen ja siivouksen.³⁰⁴

Koulujen johtokunnilla oli suuri vastuu opettajan valinnassa. Johtokunta valitsi opettajan, joka oli "soveliaain ja taitavin" kaikkien hakijoiden joukosta. Tämä sääntö oli varsin väljästi tulkittavissa. Johtokunta ei kuitenkaan ollut sidottu valitsemaan pätevintä opettajaa, vaan usein painavempi tekijä arvosanojen rinnalla saattoi olla esimerkiksi puoluekanta. Kansakouluntarkastajalla oli mahdollisuus joko hylätä tai vahvistaa valinta. Toisaalta pätevistä opettajista oli puutetta varsinkin maaseudulla. Esimerkiksi 1800-luvun lopussa epäpätevien osuus opettajista oli 25%. Vielä 1920-luvulla maaseudun opettajista joka kymmenes oli epäpätevä.³⁰⁵ Kaavillakin opettajiksi valittiin lyseolaisia, ylioppilaita ja kiertokoulun opettajia. Varsinkin käsityön opettajina oli usein talollisen tyttäriä, talonpoikia ja puuseppiä. Tästä ehkä johtui, että he saattoivat toisinaan suhtautua huolettomasti opetustyöhönsä. Rauantaipaleen koulussa syytettiin veiston ohjaajaa "leväperäiseksi koska lähti savottaan mitään ilmoittamatta eikä hankkinut edes pätevää sijaista". Opettajien valinnoissa esiintyi monenlaisia perusteita. Joskus määräävänä tekijänä oli opettajan omistama ompelukone, toisinaan opettaja valittiin sillä perusteella, että hän oli "maaseudun kasvatti" niin kuin oli Rauantaipaleen yläkoulun opettaja Inkeri Happonen. Olipa kerran selityksenä sekin, että valittu opettaja viihtyi syrjäisellä seudulla. Alussa monilla kouluilla oli ongelmana opettajien vaihtuvuus sillä harvoin opettaja opetti samassa koulussa vuotta kauempaa. Tämä ainakin opettajan ja kyläyhteisön pysyvän vuorovaikutuksen syntymistä. Myös sota-aikana oli suuria vaikeuksia saada opettajia virkoihin. Usein saattoi käydä niin, ettei ollut yhtään hakijaa, vaikka paikka oli haettavana useita kertoja. Ei auttanut, vaikka ilmoituksessa olisi kuinka paljon tahansa kehuttu koulun kaunista sijaintia ja hyviä kalavesiä. 1950-luvulla tärkeänä seikkana hakuilmoituksissa oli, että koulussa oli sähköt sekä keskuslämmitys ja puhelinkin katsottiin eduksi. Jonkinlaista pysyvyyttä pyrittiin saamaan valitsemalla opettajiksi pariskuntia. Arveltiin, että tällöin olisi suurempi todennäköisyys, että opettajat perheineen jäävät kylälle pitemmäksi aikaa. Toisinaan jo hakuilmoituksessa asetettiin etusijalle opettajapariskunnat. 1950-luvulla koettiin jälleen todellinen pätevien opettajien pula.³⁰⁶

³⁰³Werkko 1893, s. 123.

³⁰⁴Halila II 1949, s.358-359; KKuA Kaavin kansakoulujen johtokunnan pöytäkirjat 1876-1921, 28.7. 1898.

³⁰⁵Halila III 1949, s.282; Halila IV 1950, s. 266.

³⁰⁶KKuA Koulujen johtokuntien pöytäkirjat.

Opettajiin kohdistettiin vain ääni harvoin vakavia syytöksiä. Ainoa tärkeä edellytys opettajan valinnassa oli kristillismielisyys, olivathan koulumestarit ja lukkaritkin olleet aiemmin kirkonmiehiä. Toisena kantavana aatteena uskonnollisuuden ohella oli isänmaallisuus. 1900-luvun alussa johtokunnan ja opettajan välille saattoi syntyä erimielisyyksiä virkavahvistuskirjoista, jolloin opettajaa ei pidetty soveliaana virkaan hänen poliittisen tai uskonnollisen näkemyksensä takia. Nämä olivat kuitenkin harvinaisia tilanteita. Esimerkiksi Kaavilla tuli ilmi yksi tällainen tapaus, jossa johtokunta vaati opettajan eroa, koska häntä pidettiin "Jumalan kieltäjänä ja uskonnon vastustajana". Tilanne kärjistyi jo niin paljon, että koulu päätettiin sulkea, jollei saada toista opettajaa. Ilmeisesti kyseessä oli myös poliittiset mielipiteet, koska opettajan mielestä häntä oltiin erottamassa "kostona puoluetistelun vimmassa kansansivistystyön ja lastenopetuksen kustannuksella". Kiista selvisi kun koulutoimen ylihallituksen päätöksellä opettajalle annettiin virkavahvistuskirja.

Myöhemmin vuonna 1918 tuli esille toinen tapaus, jossa opettajaa syytettiin siveettömästä elämästä. Tässäkin tapauksessa taustalla oli ilmeisesti poliittiset erimielisyydet. Vaikka kansalaissodan sotatoimet eivät yltäneetkään koilliseen Savoan saakka, oli alueella valkoisia kannattava enemmistö. Myös monet opettajat olivat aktiivisesti mukana suojeluskuntatoiminnassa. Niinpä myös tässä tapauksessa opettaja erotettiin. 1930-luvulla Lapuanliikkeen kukoistuksen aikaan myös koululaitos joutui tarkkaan syyniin, ja mm. jokaisen koulun johtokunnan tuli ilmoittaa kunnan valtuustolle, jos johtokunnassa oli kommunistisia jäseniä.³⁰⁷ Talvi- ja jatkosodan aikana opettajien mielipiteet ja asenteet joutuivat jälleen suurennuslasin alle. Sodan päätyttyä muutamia opettajia syytettiin sotaintoilusta. Maarianvaaran koulun opettaja Kurkisalo joutui monen muun kanssa sota-oikeuteen vuonna 1947. Tämän johdosta oppilaille annettiin syyslomaa, jonka aikana jokaisen tuli kerätä viisi litraa puolukoita.³⁰⁸

Mutta kuten jo edellä mainittiin, opettajat joutuivat hyvin harvoin arvostelun kohteeksi erottamisesta puhumattakaan. Syytteet eivät koskaan kohdistuneet opettajan opetustyöhön. Yleensä siihen oltiin erittäin tyytyväisiä, ja useimmiten todistukseen merkittiin hänen "osoittaneen paitsi siveää ja nuhteetonta käytöstä niin virassaan kuin yksityisessä elämässään, erinomaisella ahkeruudella ja huolella ynnä hyvällä menestyksellä toimittanut opettajan virkaansa". Opettajan piti siis olla kaikin puolin esimerkillinen niin koulussa kuin sen ulkopuolellakin. Yksityisyydestä tuskin pystyi puhumaan, kun kylän usein ainoa koulutettu asukas liikkui kylän raitilla.

Opettajan palkkauksessa siirryttiin 1950-luvulla ns. kokonaispalkkauksen myötä rahapalkkaan. Vähitellen tuli eri kouluilla ajankohtaiseksi opettajan palkkaan

³⁰⁷RaKA Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1929-1950, 31.8.1930.

³⁰⁸KKuA Vehkalahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1907-1912, 21.4.1907, 14.6.1908; MaKA Maarianvaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1945-1950, 31.8.1947.

aikaisemmin sisältyneiden peltojen ja niittyjen kohtalo. Useilla kouluilla viljelysmaa vuokrattiin eniten tarjoavalle. Kirkonkylän koululla opettajien entisestä viljelysmaasta tehtiin oppilaille leikkikenttä. Opettajat kuitenkin edelleen asuivat koulun yhteydessä olleessa asunnossa, mutta enää se ei kuulunut osana opettajan palkkaa vaan siitä jouduttiin maksamaan vuokraa. Vuonna 1959 kolmen huoneen ja keittiön käsittävästä asunnosta sai maksaa 9460 markkaa kuussa.

9.2. Koulu ja kylä

Koulut aloittivat yleensä vuokratuissa tiloissa, jolloin myös opettaja useimmiten asettui asumaan samaan taloon. Opettajan ja talonväen yhteisasuminen vaati molemmilta osapuolilta pitkäjänteisyyttä ja joustavuutta, mutta ilmeisesti yhteiselo sujui ilman suurempia ongelmia, ainakaan ne eivät tulleet ilmi. Opettaja sai hieman enemmän omaa rauhaa, kun alettiin rakentaa omia koulutaloja, joiden yhteyteen tuli myös opettajalle asunto. Opettaja eli siis alusta pitäen tiiviissä kosketuksessa kouluyhteisöön, mikä osaltaan vaikutti siihen, että kouluista muodostui kylän toiminnan keskuksia. Opettaja oli se, joka toi mukanaan syrjäisempäänkin kylän nurkkaan uusia virtauksia. Hän oli tavallaan yhdysside kylän ja muiden yhteisöjen välillä. Nimen omaan opettaja oli juuri se henkilö, joka oli panemassa alkuun kylän harrastustoimintaa kuten kirjasto- ja kerhotoimintaa sekä kuoroja. Varsinkin maaseudulla opettajien keskeinen asema kylän virikkeiden luojana säilyi pitkään. Opettajan kiinnostus urheilutoimintaan tai muuhun nuorisotyöhön saattoi olla ratkaiseva seikka myös opettajaa valittaessa, sillä se oli tärkeää koko kylää ajatellen.³⁰⁹

Opettajien työsarka ei rajoittunut vain oman kyläkulman sivistämistyöhön, vaan opettajat nähtiin tärkeinä vaikuttajina myös taloudellisella ja kunnallisella alalla. Varhaisina vuosina johtavista voimista oli suoranaista puutetta, ja opettajien saama koulutus ja aatteellinen maailmankatsomus olivat vastaus toiminnan viriämiseen. Monet opettajat suorittivatkin pitkän päivätyön kunnallisissa luottamustehtävissä. Esimerkiksi kirkonkylän opettaja K.A. Riberg toimi yli kymmenen vuoden ajan kuntakokouksen esimiehenä, jäsenenä useissa lautakunnissa, Säästöpankin johtokunnassa ja hän oli myös valitsijamiehenä Liperin tuomiokunnan valtopäivämiesvaaleissa vuonna 1893. Myös muita mainitsemisen arvoisia opettajia oli tärkeissä kunnan luottamustehtävissä. Esimerkiksi Luikonlahden opettaja Juho Kilpeläinen oli jäsenenä eri lautakunnissa ja mm. Säästöpankin kamreerina sekä Ilmari Pääkkönen toimi kunnanvaltuuston puheenjohtajana. Aina ei kuitenkaan koulun

³⁰⁹KKuA Rovevaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1961-1967, 16.7.1964; Järvi 1966, s.249.

johtokunta katsonut hyvällä, että opettajalla oli muitakin tehtäviä kuin opetustyö. Esimerkiksi Sivakkavaaran koulun johtokunta vaati koulun edun mukaisesti opettaja Hämmäläistä luopumaan elintarvikelautakunnan jäsenyydestä.

Vuosikymmenten kuluessa opettajalle asetetut vaatimukset opetustyössä ovat kasvaneet, mikä osaltaan on vähentänyt opettajien toimintaa kunnallisten asioiden hoidossa. Opettajista tuli virkamiehiä, joiden tehtäviin kuuluivat enää ainoastaan kouluasiat.³¹⁰ Toisaalta opettaja ei ollut enää ainoa kylän toiminnan alkuunpanija, vaan mm. koulutuksen myötä oli noussut aivan uusi sukupolvi vaikuttamaan asioihin.³¹¹

Sortokausien aikana opettajan merkitys kansan syvien rivien uskon vahvistajana oli tärkeä. Erik Allardt näkee, että kansakoululaitoksen kehitys oli Suomen itsenäistymisen edellytys, jolloin koulu loi pohjan kansalliselle yhteenkuuluvuudelle.³¹² Opettajilla oli oma vaikutuksensa myös siihen, kuinka asukkaat osallistuivat vuoden 1899 Suuren adressiin. Tämä adressihan oli ns. spontaani kansantahdon ilmaisu Nikolai II:n helmikuun manifestia vastaan, jolla pyrittiin mm. yhdenmukaistamaan Suomen ja Venäjän lainsäädäntö. Ylioppilaiden tehtävänä oli viedä adresseja eri kuntiin ja järjestää kansalaiskokouksia. Tällaisesta kokouksesta Kaavilla ei ole tietoa, mutta adressiin joka tapauksessa hankittiin nimiä myös täällä. Tulos ei kuitenkaan ollut kovin merkittävä Kaavilla, sillä ainoastaan 231 henkilöä eli 2,8% kaavilaisista kirjoitti siihen nimensä. Opettajia näistä reilusta 200 allekirjoittajasta oli kolme, joten valtaosa sen ajan opettajista oli hankkeessa mukana. Opettajien vaikutus ainakin tässä tapauksessa oli rajallinen. Toisaalta koko adressista ilmoitettiin vain suullisesti, ja Kaavin pitäjään oli varsin laaja muutaman henkilön tiedotettavaksi.³¹³ Mutta kun itsenäisyys oli saavutettu, opettajan merkitys juuri tässä tehtävässä muuttui. Halilan mukaan kansakoulu ei ollut enää ainoa tehokas ase, jolla kansa saattoi puolustautua sortovaltaa vastaan. Hänen mielestä opettaja joutui usein poliittisten epäluulojen ristiaallokossa epäoikeudenmukaisten hyökkäysten kohteeksi.³¹⁴ Tästä oli viitteitä myös Kaavilla kansalaissodan aikana. Tästä huolimatta opettajat säilyttivät syrjäisemmillä seuduilla vahvan otteensa ja luottamuksen kyläläisiin paremmin kuin keskusalueilla. Tämä seikka vahvistui entisestään sota-aikana, jolloin opettajien merkitys kyläläisten uskon vahvistajana korostui. Sen lisäksi, että he pyrkivät järjestämään opetuksen normaaliin tapaan, opettajat joutuivat usein huolehtimaan myös siirtolaisten sijoittamisesta kylään. Opettajalla oli myös tärkeä tehtävä olla linkkinä paikallisten ja vieraiden välillä. Opettajalla oli psykologinen tehtävä ihmisten mielialan kohentajana. Opettajan toivottiin "vastustavan pontevasti epätoivoon johtavia huhuja ja väärää väitteitä, joita

³¹⁰Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996.

³¹¹KKuA Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1919, 10.2.1918.

³¹²Allardt 1966, s.131.

³¹³Koivistoinen 1992, s.8,11.

³¹⁴Halila IV 1950, s.276.

tuli sotarintamalta". Vaatimukset oli asetettu korkealle mutta toisaalta ymmärtää, että opettaja saattoi olla ainoa, jolla oli tähän mahdollisuus.

Mitä enemmän koulunkäynti yleistyi kansan keskuudessa, sitä enemmän lasten kasvatustehtävä alkoi muodostua ammattiasiaksi opettajiston suoritettavaksi. Kodin ja koulun välinen yhteistyö oli hyvin vähäistä koulujen toiminnan alkuaikoina. Kansakoulua ja koteja pyrittiin tietoisesti lähentämään toisiinsa tekemällä koulua käytännöllisemmäksi ja tavallisen ihmisen elämää lähemmäksi. Näitä pyrkimyksiä olivat mm. kotiseutu- ja maatalousopin ottaminen opetettaviin aineisiin. Tästä totesi tarkastaja Otto Erkkilä mm., että "missä opettaja on koettanut sovittaa opetuksensa käytännölliseen elämään, missä on puhuttu ruumiillisen työn arvokkuudesta, maasta sen oikeasta ojituksesta... järkiperaisesta karjanhoidosta...opettajasta oli tullut meidän opettaja, jota emäntä kestitsee väkevimmillä kahvilla ja jonka kättä isäntä puristaa kuin vertaisensa ja jonka kanssa hän voi puhua niistä asioista, jotka ovat pään ja sydämen vallanneet".³¹⁵ Opettajaa ei pidetty enää nousukkaana, vaan hänestä oli tullut monella tapaa tärkeä henkilö kylässä. Ei ollut asiaa, jota opettajalta ei olisi voinut kysyä, liittyipä se sitten kouluun, maatalouteen tai jopa terveyteen, sillä lähin lääkäri saattoi olla kymmenien kilometrien päässä, joten opettaja sai toimia silloin tällöin myös lääkärinä. Toisaalta opettaja kyllä olikin tärkeä terveellisten ja hygieenisten elämäntapojen puolestapuhuja.

Tärkeitä koulun ja kylän yhteydenpitomuotoja olivat joulu-, äitienpäivä- ja itsenäisyyspäiväjuhlat. Varsinkin äitienpäiväjuhlista tuli koko kylän keväisiä juhlatilaisuuksia. Näiden lisäksi suositeltiin 1930-luvulla vielä juhannuskokkojuhlaa ja sen yhteydessä pidettävää vanhempien ja opettajan välistä keskustelutilaisuutta, mutta nämä lienevät jääneet harvinaisiksi. Myös opettajien kotikäyntejä suositeltiin, mutta luultavasti opettajan oli lähes mahdotonta ennättää käymään ainakaan kaikkien oppilaidensa luona edes kesän aikaan. Vanhempain kokoukset olivat vielä oppivelvollisuuskoulun alkuaikoina hyvin harvinaisia. Suomen kouluista vain viisi prosenttia järjesti opettajien ja kodin välisiä keskustelutilaisuuksia. Ilman näitä tapaamisiakin vanhemmat yleensä näkivät kodin ja koulun väliset suhteet hyviksi. Vasta 1950-luvulla alettiin Kaavin kouluissa säännöllisemmin pitää vanhempien kokouksia. 1990-luvulla alettiin entistä enemmän kiinnittää huomiota koulun ja kodin väliseen yhteistyöhön. Se ei rajoittunut enää välttämättä vain vanhempain iltoihin vaan saatettiin tehdä vaikka yhteisiä puolukkaretkiä vanhempien ja oppilaiden kanssa, tai esimerkiksi Rasimäen koulussa oppilaat yhdessä vanhempiensa kanssa retkeilivät Luotosen luontopolulla.³¹⁶

³¹⁵Halila III 1949, s.279.

³¹⁶Halila IV 1950, s. 261; RaKA Rasimäen ala-asteen johtokunnan pöytäkirjat 1990-1995.

Koulut olivat ja ovat edelleen ihmisten kokoontumispaikkoja. Kouluilla ei ole vietetty ainoastaan kuusijuhlia ja äitienpäiviä, vaan koulun tiloja on käytetty moniin harrastusmahdollisuuksiin sekä yhdistysten ja järjestöjen kokoontumispaikoiksi. Usein juuri koulu on ollut ainoa mahdollinen paikka kokoontua. Kaavin kirkonkylän yläkoulun luokassa pidettiin jopa jumalanpalveluksia sota-aikana. Joillakin kouluilla oli kaikenlaisten järjestöjen kokoontuminen kielletty. Koulun johtokunta sai itse päättää, millaiset ryhmät saivat pitää kokouksiaan koululla. Usein muiden paitsi puolueväritteisten yhdistysten kokoontuminen oli sallittua. Toisilla kouluilla vain hengellisiä tilaisuuksia sai pitää koululla. Tärkeää oli, ettei kokoontuminen sotinut kansakouluhenkeä vastaan.

Koulun ja kyläläisten yhteistyö vilkastui varsinkin syrjäalueilla voimakkaasti 1980-luvulta lähtien, kun yhdessä jouduttiin taistelemaan lakkautusuhan alla olevan koulun säilyttämisen puolesta. Kylän yhteishengen luomisesta kertoi mm. koulun retket, joihin saivat osallistua nekin kyläläiset, joiden lapsia ei ollut enää koulussa. Myös kylän ja koulun yhteisten juhlien järjestäminen tuli entistä tärkeämmäksi. Usein koulu yhdessä kylätoimikunnan kanssa oli suunnittelemassa joulun- ja äitienpäiväjuhlaa. Yhteinen toiminta vahvisti sekä ihmisten uskoa tulevaisuuteen että myös kyläyhteisöä itseään. Koulun ja kylän kiinteä vuorovaikutus näkyi myös siinä koulun ja ympäröivän yhteiskunnan yhteistyössä, jonka nimenomaan tuli tapahtua kyläyhteisössä. Kylätoimikunta yhdessä koulun kanssa pyrki kehittämään koulun asioita. Aina sen ei tarvinnut olla juuri taistelua koulun säilymisen puolesta vaan se saattoi olla muutakin toimintaa koulun ja koko kylän hyväksi.³¹⁷

Kyläläiset kokivat koulun lakkauttamiset lähestulkoon kuoliniskuna koko kylän elämälle. Kouluttoman kylän ei uskottu ainakaan houkuttelevan lisää asukkaita. Koulun toiminnan loputtua myös koulurakennus usein myytiin eniten tarjoavalle, ja tämä merkitsi kylän ainoan kokoontumis- ja harrastamispaikan katoamista. Tämä olikin yleisimmin esille otettu perustelu sille, miksi koulun toiminta tuli pyrkiä turvaamaan jatkossakin. Toisinaan kylätoimikunnat tekivät aktiivista uusien perheiden hankintatoimintaa kylälle. Useille kylille rakennettiin tämän seurauksena uusia rivitaloja ja tulostakin syntyi. Näkyvin esimerkki tämän toiminnan onnistumisesta oli Rasimäessä. Lukuvuonna 1990 - 1991 koulussa oli oppilaita enää seitsemän ja koulun tulevaisuus näytti uhkaavalta. Kylätoimikunnan aktiivisuus palkittiin, ja uusien lapsiperheiden ansiosta seuraavana lukuvuonna oppilasmäärä oli kohonnut kuuteentoista.³¹⁸

Koulujen johtokunnilla oli ollut tärkeä tehtävä kouluhallinnossa. Sen päätehtävä oli hoitaa koulun taloutta kunnanvaltuuston antamien ohjeiden mukaan sekä valita

³¹⁷RaKA Rasimäen ala-asteen johtokunnan pöytäkirjat 1985-1990.

³¹⁸RaKA Rasimäen koulun opetussuunnitelmien vuositarkistukset 1974-1996.

kouluun opettajat. Johtokunnan jäsenyys oli luottamustoimi, josta ei maksettu korvausta. Johtokunnan jäsenet olivat oman kylän naisia ja miehiä, joten he olivat tärkeä yhdysside koulun ja muun kylän välillä. Johtokunnalla saattoi olla myös toisenlainen merkitys kylällä: esimerkiksi Mäntyjärvenkoulun johtokunta halusi toimia esimerkillisesti ja kaikki jäsenet ottivat heijastimen käyttöön. Sitten johtokunnan ja kouluneuvoston merkitys kouluyhteisössä on vaihdellut, mutta sellaista painoarvoa, kuin sillä oli kansakoulun alkuaikoina, ei johtokunnalla ole enää ollut.³¹⁹

9.3. Opettajat ja oppilaat

Opettajan sosiaalinen asema itsessään oli vaikuttamassa, että opettajia kunnioitettiin myös oppilaiden keskuudessa. Opettajat olivat Herra ja Rouva opettajia, joiden pöydät olivat luokassakin sijoitettu korokkeelle, ei välttämättä ainoastaan sen takia, että sekä opettaja että oppilaat näkisivät ja kuulisivat paremmin, vaan ehkä se myös osoitti tietynlaista arvonantoa opettajaa kohtaan. Oppivelvollisuuslain tullessa voimaan alkoi myös opettajan asema muuttua, mikä merkitsi myös uusien opetusmenetelmien ja tavoitteiden käyttöönottoa. Opettaja alkoi yhä enemmän laskeutua pöytänsä takaa oppilaiden pariin. Oppivelvollisuuskoulu alkoi tulla jokaiselle itsestään selväksi asiaksi, olihan uusia kouluja perustettu jo useaan kylään, ja minne sivistyksen lähde ei ollut vielä avattu, sitä kovasti janottiin. Uudesta koulusta oli tullut myös oppilaille huomattavasti läheisempi uusien opetusmetodien ja kasvatusoppien ansiosta, kuin edeltäjänsä oli ollut.³²⁰ Peruskoulu-uudistukseen on liitetty monen myönteisen kehityssuunnan lisäksi myös kielteistä. Auktoritatiivinen asennoituminen oli alkanut väistyä jo 1960-luvulla.³²¹ Kireästä opettajakeskeisestä opetuksesta oli siirrytty oppilaskeskeiseen opetukseen. Kansakoulun aikainen nuhtelu ja ankara kuri oli jätetty taka-alalle peruskoulussa. Tilalle oli tullut vapaampi ilmapiiri, ja oppilaita nimenomaan kannustettiin itsensä ja mielipiteensä ilmaisuun. Herra opettaja-tyyppinen opettajan ja oppilaan välinen suhde muuttui peruskouluun siirryttäessä toverillisemmaksi kanssakäymiseksi.³²²

³¹⁹Halila IV 1950, s.232-233; KkuA Mäntyjärven koulun johtokunnan pöytäkirjat 1961-1965.

³²⁰Halila IV 1950, s.257.

³²¹Nurmi 1989, s.193.

³²²Katri Rissasen haastattelu 28.6.1996.

120 VUOTTA KANSANOPETUSTA KAAVILLA

Näin on kuljettu 120 vuotta taaksepäin Kaavin koulaitoksen historiaa. Toisaalta se on omalaatuinen kokonaisuus kaavilaista historiaa, mutta taas toisaalta se luonnollisesti ilmentää koko valtakunnallista koululaitoksen kehitystä. Raamit kouluille on annettu aina ylhäältä päin lainsäädännön muodossa, johon sitten jokainen kunta ja erityisesti koulu on painanut oman leimansa. Epäilemättä koululla on aina ollut merkittävä osa niin kunnan päätöksenteossa kuin asukkaidenkin jokapäiväisessä elämässä. Koulun tärkeyttä syrjäisillä kylillä osoittavat lukuisat kyläläisten anomukset ja vetoamukset oman koulun perustamisen puolesta. Koskaan koulua ei perustettu pakolla. Sitten kun kehitys johti siihen, että ihmiset joutuivat muuttamaan omalta kotiseudulta pois leveämmän leivän perässä, ja koulussa ei ollut enää riittävästi oppilaita, alkoi uusi taistelu koulun puolesta; tällä kertaa sen säilymisen puolesta. Muuttoliike ja koulun lakkauttaminen usein nivottiin yhteen myös niin päin, että koulun sulkemisen nähtiin lisäävän kylältä poismuuttoa ja koko kylän kuolemista. Tähän kylien surkastumiseen saattoi olla yhtenä syynä koulun lakkauttamiset, mutta loppujen lopuksi koko tämä kehitys oli useiden tekijöiden summa, jossa vähäisimpänä ei suinkaan ollut 1970-luvun elinkeinorakenteen muutos. Taloudelliset perusteet koulujen lakkautuksille olivat selvät, vaikka varmasti joissakin saattoi herättää ihmetystä vasta rakennetun koulun sulkeminen. Ainakin näin jälkikäteen väistämättä ihmettelee kunnan päätöksentekijöiden lyhytnäköisyyttä koulujen rakentamisasiassa, koska muutama koulu saattoi toimia vain kymmenisen vuotta sen jälkeen, kun uusi koulutalo oli saatu valmiiksi. 1970-luvulla koulun lakkauttuspäätös otettiin useimmiten vastaan ilman suurempia nurinoita. 1990-luvun koululakkautukset ovat aiheuttaneet huomattavasti enemmän vastarintaa. Osaltaan tähän vaikuttaa lainsäädännölliset muutokset, jonka mukaan kunta saa tietyn rahapotin käytettäväksi, jolla sen tulisi sitten selvittää, eikä valtiolta tule enää rahaa kouluille tietyn oppilasmäärän mukaan. Tämän takia on ehkä helpompi osoittaa syyttävä sormi kunnallisia päätöksentekijöitä kohti kuin aikaisemmin, ja siksi mielipidekirjoittelu sekä kyläkokoukset koulun puolesta ovat yleisiä.

Koulun perustehtävä ei ole juurikaan muuttunut 120 vuoden aikana. Se antaa ja on aina antanut oppilaille perustiedot ja -taidot tulevaisuutta varten. Alkuun niiden tietojen hankkimiseen tarvittava aika oli neljä vuotta, josta se vähitellen on lisääntynyt nykyiseen yhdeksään vuoteen. Tietoa jaetaan entistä enemmän. Edelleen oppilaita opetetaan lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan, niin kuin 120 vuotta sittenkin. Maantietoa, luonnontietoa, historiaa, uskontoa ja monia käytännön aineita on opetettu niinikään kautta koulun olemassa olon ajan. Joitakin uusia aineita on vuosien varrella

tullut lisää kuten kielet. Joidenkin aineiden merkitys on vastaavasti vähentynyt kuten uskonnon. Itse oppiaineissa ei ole tapahtunut kovinkaan suuria muutoksia. Lähinnä muutokset koskevat määriä ja sisältöjä. Merkittävin muutos lienee tapahtunut siinä, että oppilaat eivät ole enää samanlaista massaa, joille annetaan juuri samanlaista opetusta kaikissa aineissa. Vaan tilalle on tullut valinnan mahdollisuus, jolloin kykyjen ja kiinnostuksen mukaan voi opiskella nopeammin ja laajemmin tai sitten päinvastoin. Valinnaisuus ja eriyttäminen ovat lisääntyneet vasta viimeisten vuosikymmenten aikana. Opetustavat ovat sensijaan olleet lähes jatkuvan muuttumisen kohteena. Opettajakeskeisestä opettamisesta ollaan vähitellen siirrytty oppilaskeskeiseen oppimiseen. Itsenäinen tiedon hankkimisen ja erityisesti tiedon soveltamisen katsotaan olevan erityisen tärkeää 1990-luvun yhteiskunnassa.

Koulun merkitys on kieltämättä ollut koko kylälle tärkeä. Se ei ollut pelkästään sivistyksen ja tiedon keskus, vaan se on ollut erityisesti toiminnan keskus. Tähän vaikuttivat ennen kaikkea opettajat, jotka olivat usein panemassa alkuun monenlaista harrastustoimintaa. Koulut ehkä kulminoituivat juuri opettajiin, jotka asuivat koululla ja olivat aina kaikkien kyläläisten ulottuvilla. Tämä läheinen vuorovaikutus väheni, kun opettajat eivät enää asuneet koululla eivätkä siten olleet jatkuvasti tekemisissä kyläläisten kanssa. Toisaalta koulujen tehtävä tiedonkeskuksena alkoi vähetä, kun tiedonsaantikanavat lisääntyivät. Mutta itse kyläläisille koulu paikkana on säilynyt tärkeänä. Useimmiten juuri koulu on kylällä se ainoa paikka, jonne voidaan yhdessä kokoontua viettämään aikaa. Tässä mielessä koulu on säilyttänyt asemansa kylän toiminnan keskuksena.

LIITTEET

Liite 1 OPETTAJALUETTELOT

Kaavin kirkonkylän koulun opettajat

Matti Tilli 1876-1878, Hanna Schwartzberg 1876-1900, Jooseppi Schwartzberg 1878-1879, K.A. Riberg 1879-1909, Ilmari Teräs 1909-1910, Eeva Rantaharkko 1909-1910, Ilmari Pääkkönen 1910-1920, Sanni Pääkkönen 1910-1920, Ilkka Kaasonen 1920-1921, Jenny Hirvinen 1920-1921, Osakari Autere 1921-1923, Hilda Autere 1921-1923, Aino Jauhiainen 1923-1963, Matti Jauhiainen 1923-1958, Esteri Savolainen 1923-1925, Emilia Hartikainen 1925-1947, Alma Kähkönen 1932-1933, Irja Vesterinen 1933-1934, Toini Kekäläinen 1934-1935, Lempi Kupiainen 1935-1936, Sirkka Kosonen 1936-1964, Maija Lappalainen 1947-1953, Otto Vartiainen 1949-1954, Hilikka Saarioinen 1952-1953, Sylvia Roiso 1952-1957, Eino Ronkainen 1954-1955, Pentti Kekoni 1955-1958, Katri Rissanen 1956-1986, Helmi Palho 1957-1966, Eino Soinin 1968-1961, Aili Tenhunen 1958-1959, Erkki Tuppurainen 1958-1959, 1960-1961, Matti Kankkunen 1958-1959, Matti Ruotsalainen 1959-1964, Pentti Alanko 1961-1964, Kyösti Miettinen 1963-1964, Vilho Peltoniemi 1963-1964, Eino Veijalainen 1964-1973, Maija Jauhiainen 1963-1989, Anja Pirinen 1964-1965, 1990-1991, Olavi Pirinen 1964- , Terttu Tumi 1965-1966, Heikki Parviainen 1966-1967, Aino Vartiainen 1966-1973, Aino Veijalainen 1966-1967, Hilikka Kumpulainen 1967-1971, Lauri Evijärvi 1968-1970, Pekka Kekäläinen 1970-1972, Saara Hyvönen 1970-1971, Raili Karvali 1971-1972, Seija Rissanen 1972-1973, Esko Miettinen 1973-1990, Raili Miettinen 1973-1990, Toivo Nevalainen 1973-1995, Irja Valkonen 1973- , Marita Björölin 1974-1975, Marja-Leena Rikkonen 1975-1980, Seija Rissanen 1980-1982, Iris Lindgren 1989-1990, 1991-1992, Sinikka Julin 1990-1991, Kauko Julin 1990-1991, Juha Mertanen 1990-1991, Anja Komonen 1991-1994, Kari Taskinen 1991- , Seija Martikainen 1991-1992, Airi Wärtö 1991-1992, Matti Juutilainen 1992-1993, Jaana Myller-Kiiski 1993- , Helena Impola 1994-1995, Alma Mikkanen 1995- , Lea Muta 1995- , Heikki Suhonen 1995- .

Ahosenniemen koulun opettajat

Rauha Halonen 1937-1938, Viljo Räsänen 1937-1941, Manja Mustonen 1938?-1949, Iivar Tukiainen 1941-1944, Armas Mustonen 1945-1948, Reino Hartikainen 1948-1949, Helmi Tanskanen 1949-1965, Emma Keinänen 1949-1950, 1951-1952, Juho Tolppanen 1950-1951, Nasti (Anastasia) Räsänen 1952-1955, Esteri Puustinen 1955-1968, Martti Rouvinen 1958-1959, Seppo Surakka 1959-1960, Jalmari Holström 1960-1961, Martti Paukkunen 1961-1963, Timo Tirkkonen 1963-1972, Silja Voutilainen 1965-1972.

Kortteisen koulun opettajat

Kaarlo Grönroos 1901-1903, Hannes Korhonen 1903-1904, Sofia Toivanen 1904-1936, Albert Kankkunen 1904-1905, Tuomas Tirkkonen 1905-1906, Antti Räsänen 1906-1918, Taavetti Keinänen 1918-1920, Sakari Kemppi 1920-1921, Juho Pöllä 1921-1927, Emmi Tuppurainen 1924-1925, Martta Jokiniemi 1925-1928, Jussi Räsänen 1927-1928, Hilma Huotari 1928-1955, Antti Räsänen 1928-1929, Viljo Räsänen 1930-1955, Lyyli Rantala 1936-1937, Sirkka Suomalainen 1937-1939, Siiri Tuominen 1939-1940, Martta Mikkonen 1940-1942, Elma Rahunen 1943-1944, Aura Keinänen 1945-1946, Aino Ohtonen 1944-1946, Hanna Lampinen 1946-1957, Helinä Kosonen 1950-1951, Antero Happonen 1955-1958, Raimo Leskinen 1956-1957, Maija Sarojoki 1957-1958, Elina Viljakainen 1958-1959, Eino Holopainen 1958-1959, Jorma Huikuri 1959-1995, Maisa Huikuri 1959-1995, Risto Laasanen 1995- , Lea Alarotu 1995-1996.

Kosulanniemen koulun opettajat

Helmi Tanskanen 1946-1948, Annikki Heinonen 1946-1948, Irja Laitinen 1948-1949, Pekka Miettinen 1948-1949, Raili Alenius 1949-1951, Kalle Räsänen 1949-1951, Laila Lehikoinen 1951-1952, Teemu Miettinen 1951-1957, Eine Hirvonen 1952-1953, Kaija Holopainen 1953-1954, Sirkka-Liisa Heikkinen 1954-55, Emilia Partanen 1955-1957, Irma Virtanen 1957-1973, Lahja Oljakka 1957-1958, Toivo Räsänen 1958-1959, Toivo Nevalainen 1959-1973.

Luikonlahden koulun opettajat

Olga Toivanen 1902-1904, Juho Kilpeläinen 1904-1935, Iida Kilpeläinen 1904,1917, 1918-1919, 1931-1935, Tyyne Tanhua 1917-1918, Iida Penttinen 1919-1920, Nasti Kähmi 1920-1921, Hilda Huuskonen 1921-1922, Jenny Hirvonen 1922-1931, Olga Malmi 1924-1938, Viljo Kuisma 1935-1941, Tyyne Kuisma 1929-1941, Nasti Räsänen 1938-1939, 1942-1944, Margareta Tuomisto 1939-1940; Anna-Liisa Kurikka 1940-1941, Vilho Maljanen 1936-1937, Anna Siimestö 1940-1941, Helmi Tanskanen 1941-1942, Hilja Leivo 1941-1942, Sirkka Jokinen 1941-1944, Eemil Rissanen 1944-1962, Alina Rissanen 1944-1962, Sulo Leskelä 1962-1989, Hilikka Leskelä 1962-1993, Silja Voutilainen 1972-1986, Tauno Kukkonen 1973- , Eeva-Liisa Räsänen 1989-1990, Arja Räsänen 1990-1992, Marja-Leena Valkonen 1992- , Sinikka Kukkonen 1993- .

Luumäen koulun opettajat

Sanni Harikoski 1940-1942, Senja Järveläinen 1940-1945, Eemil Hiltunen 1940-1941, Elvi Itkonen 1942-1943, Eemil Räsänen 1942-1945, Nasti Räsänen 1945-1946, Konstantin Kautto 1945-1946, 1949-1950, Pentti Känninen 1947-1948, Annikki Rissanen 1949-1950, Martta Kyllönen 1943-1950, Aulis Valli 1950-1951, Eino Räsänen 1951-1954, Irmeli Nieminen 1954-1955, Onni Räsänen 1954-1955, Martti Piironen 1955-1956, Jaakko Räsänen 1956-1958, Raimo Auer 1958-1959, Ossi Ahonen 1959-1961, Eila Miettinen 1961-1970, Otto Ylönen 1961-1962, Tauno Kukkonen 1962-1970.

Maarianvaaran koulun opettajat

Olli Voutilainen 1895-1898, Juho Kilpeläinen 1898-1904, Maria Järveläinen 1898-????, Iida Maria Kilpeläinen 1902-1919, Topi Tiilikainen 1904-1918, 1941-1942, 1943-44, Bernhard Salojärvi 1918-1919, Juuso Kouvo 1919-1922, Inkeri Kouvo 1919-1922, Toimi Hakkarainen 1922-1923, Armas Väätäinen 1922-1924, Mari Järveläinen 1922-1923, Nasti Räsänen 1923-1924, Heikki Salmenniemi 1924-1925, Selma Salmenniemi 1924-1925, Aatu Nykänen 1925-1928, Hilja Nykänen 1925-1928, Hannes Mustonen 1928-1940, Maikki Järveläinen 1928-1929, Elli Hartikainen 1929-1930, Helmi Mustonen 1929-1942, Senja Halttunen (os.Karpola) 1930-1968, Olavi Pennanen 1940-1941, Saara Metsäkylä 1942-1943, Erkki Räsänen 1942-1943, Sylvi Tiilikainen 1943-1944, Eemil Hakkarainen 1944-1945, Onni Väätäinen 1944-1946, Aurora Keinänen 1946-1947, Taavetti Keinänen 1946-1947, Viljam Kurkisalo 1947-1952, Riitta Vänskä 1952-1955, Eino Leppänen 1952-1953, Eero Räsänen 1954-1955, Emil Ahosola 1955-1956, Lauri Savolainen 1956-1957, Veikko Raunio 1957-1960, Matti Juutilainen 1959-1960, 1993- , Reino Ylönen 1960-1961, Pauli Puotiaainen 1961-1985, Sinikka Kukkonen 1968-1969, 1973-1992, Toimi Virkkunen 1969-1972, Tauno Kukkonen 1970-1973, Anna-Maija Jauhiainen 1972-1973, Rauno Rönkkö 1973-1974, Mikko Oikarinen 1974-1975, Marjo Salohalme 1975-1976, Pirkko Soikkonen 1976-1989, Tapani Luoma 1977-1978, Maija-Liisa Väätäinen 1979-1980, Lasse Kostilainen 1985-1986, Pentti Kauppinen, Jukka Kuronen 1985-1986, 1987-1988, Seppo Räsänen 1988- , Riitta Kasurinen 1989-1991, Jaana Myller 1992-1993.

Mäntyjärven koulun opettajat

Tyyne Viinikainen 1925-1926, Aili Koivisto 1925-1926, Olli Räsänen 1925-1926, Armas Väätäinen 1926-1929, Anni Suhonen 1926-1929, Yrjö Rissanen 1929-1946, Satu Lindström 1929-1930, Iida Penttinen 1930-1931, Aino Miettinen 1931-1969, Alvi Metsärinne 1946-1947, Johannes Saaremets 1947-1951, Elma Tuovinen 1951-1952, August Vihonen 1951-1953, Kaija Ahokas 1952-1953, Erkki Dahlström 1953-1954, Ellen Karikoski 1954-1955, Arvo Weiste 1955-1959, Pekka Tolonen 1959-1960, Eila Toivanen 1960-1961, Eelis Räsänen 1960-1961, Torsten Ekholm 1961-1962, Matti Juutilainen 1962-1992, Antti Koponen 1967-1968, Tarja Ala-Lipasti 1969-1970, Eila Miettinen 1970-1992, Birgitta Koponen 1991-1992.

Niinivaaran koulun opettajat

Mirjam Pitkänen 1940-1942, Eetu Tuononen 1939-1945, Annikki Saarelainen 1941-1942, Mirja Junnola 1942-1943, Helmi Tanskanen 1942-1946, Marja Puranen 1943-1944, Darja Aho 1944-1945, Katri Talma 1945-1946, Eemeli Sidoroff 1945-1948, Anni Kaasinen 1946-1947, Toivo Räsänen 1947-1948, Ilmi

Juutilainen 1946-1948, Lauri Toivonen 1948-1949, Anna-Liisa Mönkkönen 1948-1950, Åke Laiste 1949-1950, Leo Meltaranta 1950-1951, Emma Keinänen 1950-1951, Nasti Räsänen 1951-1952, Maila Nykänen 1951-1952, Nasti Makkonen 1952-1971, Riitta Nousiainen 1952-1953, Otto Rissanen 1952-1953, Toivo Pentikäinen 1953-1955, Kauko Tukiainen 1955-1958, Heikki Mäkäräinen 1958-1959, Seppo Tunturi 1959-1985, Toini Lappalainen 1966-1967, Sinikka Kukkonen 1967-1968, Salme Schredus 1968-1969, Jussi Nykänen 1969-1970, Kaisa Kemiläinen 1970-1971, Sirkka-Liisa Nenonen 1971-1972, Kaisa Hyvärinen 1972-1984, Saara Hyvönen 1972-1974, Eero Kaikkonen 1974-1975, Eila Voutilainen 1975-1976, Arto Korsikko 1976-1977, Kari Mathalt 1977-1978, Reino Hyttinen 1978-1980, Heikki Herranen 1980-1986, Marja Oikarinen 1984-1985, Sirpa Herranen 1985-1986, Lea Muta 1986-1987, 1994-1995, Risto Laasanen 1987-1995, Liisa Tiilikainen 1987-1988, Marita Vanhanen 1988-1991, Alma Mikkanen 1991-1992, 1994-1995, Teuvo Tirkkonen 1993-1994, Helena Imppola 1995-1996, Eikka Iivonen 1995-1996.

Potkun koulun opettajat

Anna Laitinen 1954-1957, Olga Hyvärinen 1954-1955, Paavo Rissanen 1954-1957, Anni Saunaluoma 1955-1956, Lahja Oljakka 1956-1957, Timo Kauranne 1957-1958, Nasti Räsänen 1957-1965, Rakel Nybergh 1958-1960, Aimo Tirkkonen 1958-1961, Eero Hänninen 1961-1970, Hanna Tolonen 1965-1966, Toini Virkkunen 1966-1969, Anja Happonen 1969-1970.

Rasimäen koulun opettajat

Eeva Palenius 1916-1919, Antti Kaasinen 1916-1919, Alli Hampspinnare 1919-1920, Heikki Keinänen 1919-1921, 1924-1925, 1926-1928, Anna Mari Uusikallio 1920-1921, Hilda Mustonen 1920-1921, Aada Tukiainen 1921-1957, Iisakki Savolainen 1921-1922, Iivari Tukiainen 1922-1924, Aino Immonen 1924-1925, Vilho Grönlund 1925-1926, Matilda Säteri 1926-1929, Heikki Hyvönen 1928-1929, Aino Juutilainen 1929-1930, Antti Tolppanen 1929-1930, 1944-1947, 1949-1950, Toivo Parte 1930-1942, Lahja Puusniekka 1938-1939, Iiris Eloranta 1939-1942, Aune Varis 1944-1945, Aurora Keinänen 1943-1945, Aune Rusanen 1945-1946, Katri Kuronen 1945-1948, Greta Kaakkolahti 1946-1947, Ilpo Rinne 1947-1948, Kaarlo Saksola 1948-1949, Anna Jormakka 1948-1952, Aune Pystynen 1949-1950, Siiri Hamunen 1950-1951, Toivo Mustonen 1950-1951, Aulis Mustonen 1951-1952, Erkki Pitkänen 1952-1953, Lempi Nikoskelainen 1952-1954, Hemmo Kuuranhalla 1953-1954, Otto Korhonen 1953-1954, Emma Keinänen 1954-1955, Pentti Hallikainen 1954-1955, Nasti Tuononen 1955-1966, Esko Miettinen 1955-1956, 1957-1973, Teuvo Hakkarainen 1956-1957, Heljä Naumanen 1957-1958, Maija-Liisa Miettinen 1958-1959, Raili Miettinen 1969-1973, Kalevi Laiho 1973-1986, Liisa Rytkönen 1973- , Jari Valkonen 1986-1987, Juha Mertanen 1987-1990, Lasse Kostilainen 1990- .

Rauantaipaleen koulun opettajat

Jeeny Hirvinen 1931-1937, Senja Järveläinen 1934-1939, Armas Räsänen 1936-1937, Aura Keinänen 1936-1937, Vilho Maljanen 1937-1947, Tyyne Kuisma 1937-1938, Lempi Maljanen 1939-1945, Margareta Tuomisto 1939-1941, Anni Ryymin 1941-1942, Olga Pennanen 1942-1943, Elma Salomaa 1943-1945, Kaisa Hyvärinen 1945-1971, Helmi Tanskanen 1947-1948, V.J. Kurkisalo 1947-1948, Pentti Tiitta 1948-1953, Tauno Tuhkanen 1953-1956, Nasti Räsänen 1956-1957, Iivari Järveläinen 1956-1957, Seija Hakkarainen 1957-1958, Viktor Saario 1957-1958, Veli Voutilainen 1968-1959, Matti Tukiainen 1959-1961, Martti Hämäläinen 1961-1962, Esko Pakarinen 1962-1972.

Retusen koulun opettajat

Aili Peltonen 1925-1926, Helmi Tanskanen 1926-1935, Olli Pirinen 1926-1930, Olga Malmi 1927-1945, Väinö Tirkkonen 1932-1938, Anja Timonen 1935-1942, Aatu Pirinen 1938-1940, Severi Kivijärvi 1940-1942, Laila Kokko 1942-1943, Eetu Tiilikainen 1942-1944, Sylvia Roiso 1943-1953, Martta Neva 1945-1946, Aino Varis 1953-1954, Aliisa Pajulahti 1954-1955, Nasti Räsänen 1955-1956, Aura Keinänen 1956-1967, Markku Ala-Lipasti 1967-1968, Tarja Ala-Lipasti 1967-1969, Joel Arresalo 1973- , Taimi Miettinen 1969-1973, Seija Rissanen 1973-1980, Eeva Kähkönen 1974-1975, Marja-Leena Rikkonen 1980-1983, Hilikka Karjalainen 1985-1990, Lea Muta 1990-1992, Sinikka Kukkonen 1992-1993, Maire Lyytinen 1993- .

Rovevaaran koulun opettajat

Aarne Pajala 1931-1942, Eeva Pajala 1933-1943, Miina Hallikainen 1931-1938, Topi Tiilikainen 1942-1943, Hilikka Vainikainen 1943-1944, Kerttu Laakkonen 1943-1944, Mikko Haapala 1944-1945, Nasti Makkonen 1944-1952, Pertti Ryytänen 1945-1946, Esteri Ryytänen 1945-1946, Aune Talvinen 1946-1947, Kerttu Savolainen 1947-1948, Veli Kuntsi 1947-1949, Eila Koikkalainen 1948-1949, Eva Linna 1949-1951, Erkki Suvinen 1949-1950, Esko Perä 1950-1951, Kaarina Aura 1951-1952, Erkki Aura 1951-1952, Viljo Tirronen 1952-1953, Salme Tirronen 1952-1953, Mirjam Punkki 1952-1953, Pirkko Toivanen 1953-1954, Maila Nykänen 1953-1955, Veikko Marin 1953-1954, Kalevi Hurskainen 1954-1955, Laila Hurskainen 1954-1955, Pauli Räsänen 1955-1963, Maija Jauhiainen 1955-1962, Emma Keinänen 1955-1957, Pertti Ruottunen 1957-1958, Marjatta Räsänen 1957-1958, Aune Rajala 1958-1959, Margit Pohjanpalo 1959-1960, Leena Parviainen 1960-1961, Marja Hiljanen 1961-1963, Kyllikki Hatakka 1962-1980, Anna-Liisa Savolainen 1963-1964, Reino Vartiainen 1963-1964, Kalevi Laiho 1964-1973, Veli Männistö 1973-1976, Kari Mathalt 1976-1977, Reino Hyttinen 1977-1978, Tapani Luoma 1978-1979, Erkki Nykänen 1979-1980, Risto Laasanen 1980-1986, Sirpa Herranen 1980-1985, Hannele Mikkanen 1985-1990, Jukka Kuronen 1986-1987, Lasse Kostiainen 1987-1990, Margit Kontio 1990-1992, Jari Valkonen 1990-1991, Teuvo Tirkkonen 1991-1993, Helena Imppola 1992-1993.

Sivakkavaaran koulun opettajat

Amalia Hiltunen 1895-1896, Sofia Toivanen 1896-1897, Ville Savolainen 1897-1898, Jesiel Serenius 1898-1899, Frans Pulkkinen 1899-1900, Pekka Pirinen 1900-1904, Pietari Kariniemi 1904-1905, Miina Hakkarainen 1904-1906, Einar Juntunen 1905-1908, Selma Juntunen 1906-1908, Akseli Vaajasalo 1908-1913, Miina Hallikainen 1908-1909, Maikki Vaajasalo 1909-1913, Juho Leppälä 1913-1914, Aleksandra Leppälä 1913-1914, Matti Hämäläinen 1914-1917, Amalia Tukiainen 1914-1915, 1918-1919, Alma Hämäläinen 1915-1917, Fredrika Snellman 1917-1918, Juho Miettinen 1918-1920, Tyne Miettinen 1919-1920, Arvid Miettinen 1920-1923, Hanna Miettinen 1920-1921, Aino Immonen 1921-1922, 1923-1924, Augusta Vigelius 1922-1923, Lydia Nurmela 1923-1924, Heikki Räsänen 1923-1924, Aino Falck 1924-1925, Kerttu Törnqvist 1924-1925, Aaro Rissanen 1924-1925, Martti Viljakka 1925-1966, Anja Viljakka 1925-1966, Eeva Pajala 1933-1938, Elma Salomaa 1938-1943, Nasti Busareff 1943-1944, Veera Vanhanen 1944-1945, Alli Katajamäki 1945-1946, Elsa Väätäinen 1946-1947, Anastasia Tuononen (ent. Lohikoski) 1947-1955, Arvo Räsänen 1966-1974, Irma Räsänen 1966-1974, Erkki Saari 1974-1984, Liisa Saari 1974-1984.

Suovaaran koulun opettajat

Siiri Surakka 1937-1938, Eemil Saloluoma (Sidorov) 1937-1956, Laina Nieminen 1938-1939, Anna-Liisa Kalttula 1939-1940, Aino-Marjatta Luukkonen 1940-1942, Hilja Eskola 1942-1943, Maire Junnola 1943-1944, Ester Tanskanen 1944-1945, Oili Leinonen 1945-1947, Aura Keinänen 1947-1956, Saimi Poraharju 1956-1957, 1959-1961, Juho Mertanen 1956-1958, Vieno Miettinen 1957-1958, Kirsti Järvinen 1958-1959, Mauno Toivanen 1958-1959, Heikki Lammeporras 1959-1961, Taimi Hirvonen 1961-1962, Hannu Hirvonen 1961-1962, Toini Savolainen 1962-1965, Eino Willman 1962-1963, 1966-1966, Otto Mononen 1963-1965, Taina Nieminen 1965-1966.

Syrjävaaran koulun opettajat

Helena Manner 1941-1942, Taimi Tuomenoja 1942-1969, Eemli Räsänen 1941-1942, Kalle Miettinen 1943-1944, Olli Reijonen 1944-1945, Onni Miettinen 1945-1946, 1948-1950, Olavi Nykänen 1946-1948, Veikko Tanskanen 1950-1952, Kalle Miettinen 1952-1955, Lauri Savolainen 1955-1956, Jukka Tamminen 1956-1958, Antti Pakarinen 1959-1960, Esko Kämäräinen 1960-1961, Antero Hiltunen 1961-1962, Antti Väliasaari 1962-1963, Joel Arresalo 1963-1968, Pauli Puotiaainen 1968-1969.

Vehkalahden koulun opettajat

Antti Lastu 1905-1918, Liisa Lastu 1906-1918, Hilja Lyytikäinen 1910-1911, Sanni Koljonen 1911-1913, Aatami Tervo 1918-1923, Alma Juutilainen 1918-1919, Anni Takkinen 1919-1920, Selma Iskanius 1920-1921, Lempi Höök 1921-1922, Aili Katiaho 1922-1923, Olli Hakkarainen 1923-1929, Jenny Hakkarainen 1923-1929, Pentti Leskinen 1929-1967, Aino Leskinen 1929-1949, Nasti Räsänen 1937-1938, Elsa

Kahelin 1938-1940, Sofia Lairio 1940-1943, Aino Teräksinen 1945-1946, Kerttu Kaseva 1946-1952, Manja Mustonen 1952-1956, Helga Hyvärinen 1956-1962, Aune Tirkkonen 1962-1967.

Ylä-Vehkalahden koulun opettajat

Sanni Heino 1945-1946, Aune Parviainen 1945-1946, Väinö Hyvönen 1945-1947, Heikki Kettu 1947-1948, Saimi Tirkkonen 1948-1949, 1950-1951, Lydia Kettu 1947-1949, Aulis Lamminmäki 1948-1950, Ester Simonen 1946-1948, Helga Tiirikainen 1946-1947, Pertti Häyrynen 1949-1950, Maire Vanhanen 1949-1950, Irene Ahokas 1950-1951, Kirsti Ikäheimo 1951-1953, Kaija Virransalo 1951-1952, Väinö Hyvönen 1951-1952, 1955-1956, Aune Kauppila 1952-1955, Otto Korhonen 1952-1953, Heikki Vatanen 1953-1954, Jouko Lintuvuori 1954-1955, Eeva Mäkeläinen 1955-1956, Irma Räsänen 1955-1965, Tyyne Tirkkonen 1956-1957, Reino Inhilä 1956-1957, Eino Kankkunen 1957-1965, Yrjö Kortelainen 1965-1993, Anja Lampinen 1965-1972?, Sirkka Lyytinen 1972-1974, Maire Lyytinen 1985-1988, 1990-1993, Pentti Tervo 1987-1988, Jari Valkonen 1988-1989, Lea Muta 1988-1990.

Kansalaiskoulun opettajat

Pentti Evijärvi 1958-1963, Eila Tuovinen 1958-1960, Matti Kankkunen 1958-1959, Sirkka Hirvonen 1958-1959, Erkki Tuppurainen 1958-1968, Aino Jauhiainen 1958-1959, Eino Soiminen 1958-1960, Aili Tenhunen 1958-1970, Pekka Turunen 1960-1961, Paula Virransalo 1960-1961, Matti Ruotsalainen 1961-1963, 1964-1973, Liisa Vasala 1961-1963, Pentti Alanko 1962-1963, Pentti Sarpa 1963-1964, Irma Järvelä 1963-1966, Anja Pirinen 1965-1973, Eino Veijalainen 1965-1966, Ritva Taskinen 1967-1973, Veijo Glumerus 1967-1968, Olavi Pirinen 1967-1973, Erkki Räsänen 1967-1968, Airi Tuppurainen 1967-1968, Kyösti Katainen 1968-1973, Irja Valkonen 1968-1973, Eero Valkonen 1968-1973, Jorma Kumpulainen 1968-1971, Maija-Liisa Ikäheimo 1968-1973, Seppo Rossi 1968-1969, Kaija Seppälä 1968-1969, Leena Ryymin 1969-1970, Toini Mylläri 1970-1973, Marja-Leena Rikkonen 1970-1971, Jouko Soiminen 1970-1972, Kaija Niemi 1971-1973, Pentti Itkonen 1971-1972, Erkki Kytömäki 1971-1972, Esa Manninen 1971-1973, Kaija Miettinen 1971-1972, Vilho Hämäläinen 1972-1973...

Keskikoulun opettajat

Anna-Liisa Sarpa 1963-1964, Pentti Evijärvi 1963-1969, Aino Jauhiainen 1963-1965, Pentti Sarpa 1963-1964, Erkki Tuppurainen 1963-1968, Markku Rintanen 1964-1965, Leena Mäki 1964-1965, Anja Pirinen 1964-1972, Matti Tuovinen 1965-1966, Riitta Huttunen 1965-1966, Anneli Miettinen 1965-1967, Ari Parnela 1965-1966, Olavi Pirinen 1965-1966, Veli Perälä 1966-1967, Eino Veijalainen 1965-1967, Leo Konttinen 1966-1967, Eija Varis 1966-1967, Aino Veijalainen 1966-1967, Irma Järvelä 1966-1972, Aili Tenhunen 1967-1970, Ritva Ellilä 1967-1972, Hillevi Tyni 1967-1972, Pauli Ellilä 1967-1972, Hannu Rissanen 1967-1968, Erkki Räsänen 1967-1968, Marja-Leena Seppälä 1967-1968, Irma Evijärvi 1967-1968, Veijo Glumerus 1967-1968, Risto Ikäheimo 1967-1968, Pirjo Rissanen 1967-1968, Jorma Taskinen 1967-1968, 1969-1970, Ritva Taskinen 1967-1972, Marja Kauppinen 1968-1969, Ulla Laaksonen 1968-1972, Vuokko Hamari 1968-1969, Timo Jarva 1968-1972, Anna-Liisa Piilola 1968-1969, Mauno Tikkanen 1968-1969, Markku Ala-Lipasti 1968-1970, Pirkko Järvi 1968-1969, Maija-Liisa Ikäheimo 1968-1972, Seppo Rossi 1968-1969, Kaija Seppälä 1968-1969, Marja Räsänen 1969-1972, Pirkko Evijärvi 1969-1970, Ahti Hahta 1969-1970, Kyllikki Schadewitz 1969-1970, Pekka Tuominen 1969-1971, Kristiina Hoikkala 1969-1970, Pertti Kyntäjä 1969-1970, Aino Jarva 1969-1970, Raija Kulmala 1970-1972, Erkki Kytömäki 1970-1972, Helinä Savolainen 1970-1972, Pentti Komonen 1970-1972, Pentti Itkonen 1970-1972, Pekka Kekäläinen 1970-1972, Raija-Leena Latvalahti 1970-1972, Esa Manninen 1970-1971, Toini Mylläri 1970-1972, Kaija Niemi 1970-1972, Pentti Peltola 1970-1972, Ritva Puro 1970-1972, Eero Valkonen 1970-1972, Anja Yli-Tuomi 1970-1972, Toivo Nevalainen 1970-1971, Marja-Leena Rikkonen 1970-1971, Antti Pitkänen 1970-1971, Jouko Soininen 1970-1971, Joel Arresalo 1971-1972...

Yläasteen opettajat

Matti Ruotsalainen 1973-1994, Pauli Ellilä 1973-1992, Ritva Ellilä 1973-1986, Irma Järvelä 1973-1991, Pentti Komonen 1973-1992, Ulla Laaksonen 1973-, Hillevi Tyni 1973-, Marja-Leena Räsänen 1973-1975, Helinä Savolainen 1973-1975, Kari Davidsainen 1973-1974, Mikko Heikkinen 1973-1974, Raija Latvalahri 1973-1974, Matti Väänänen 1973-1974, Eero Valkonen 1973-, Reetta Airaksinen 1973-1975, Juhani Hämäläinen 1973-1989, Risto Ikäheimo 1973-1975, Timo Jarva 1973-1975, Aulis Mustonen 1973-

1974, Heikki Väyrynen 1973-1977, Pirjo rahunen 1973-1975, Marja-Leena Rikkinen 1973-1974, Maija-Liisa Ikäheimo 1973- , Taisto Tolonen 1973-1974, Kyösti Katainen 1973-1976, Kaija Niemi 1973-1977, Anja Pirinen 1985-, Asta Kilpeläinen 1974-1976, Marja-Sisko Aalto 1974-1975, Ismo Konkari 1974-1975, Tuula Holopainen 1974-1975, Sirpa Vartiainen 1974-1978, Vuokko Huttunen 1975-1976, Riitta Lilja 1975-1977, Sakari Miettinen 1975-1976, Mauno Rinne 1975-1976, Anja Mattila 1975-1976, Toivo Nevalainen 1975-1976, Raili Huttunen 1976-1977, Veikko Hyttinen 1976-1978, Aune Piironen 1976-1978, Vesa Nikoskelainen 1976-1978, Riitta Savolainen 1977-1982, Kauko Piironen 1977-1978, Kaija Paulin 1977-1978, Kaarlo Alanen 1978- , Marja-Leena Vähäkangas 1978- , Jorma Hentunen 1978- , Jaana Puranen 1978-1985, Marjatta Haara 1978-1980, Anna-Liisa Rautio 1978-1979, Paula Seppälä 1979-1984, Jorma Hyvönen 1978-1984, Lea Muta 1980-1983, Aija Räsänen 1981-1985, Reijo Peltonen 1982- , Leena Antikainen 1984-1985, Tuula Räsänen 1985-1986, Marja-Liisa Ylönen 1985-1986, Pekka Kekäläinen 1983-1986, Riitta Rissanen 1985-1986, Inari Höglund 1986-1987, Helinä Lietonen 1987- , Säde Laine 1988-1994, Mervi Lehtinen 1988-1990, Taimi Houtsonen 1988-1989, Salme Koivistoinen 1989-, Merja Nevalainen 1991-1993, Auli Kainulainen 1992-1993, Timo Tuunainen 1992- , Pirkko Saarinen 1993- , Hannele Mikkanen 1993-1994, Riitta Lilja 1994- , Anna-Kaisa Okkonen 1995- , Marja-Liisa Valkonen 1995- .

Lähde: Koulujen vuosikertomukset

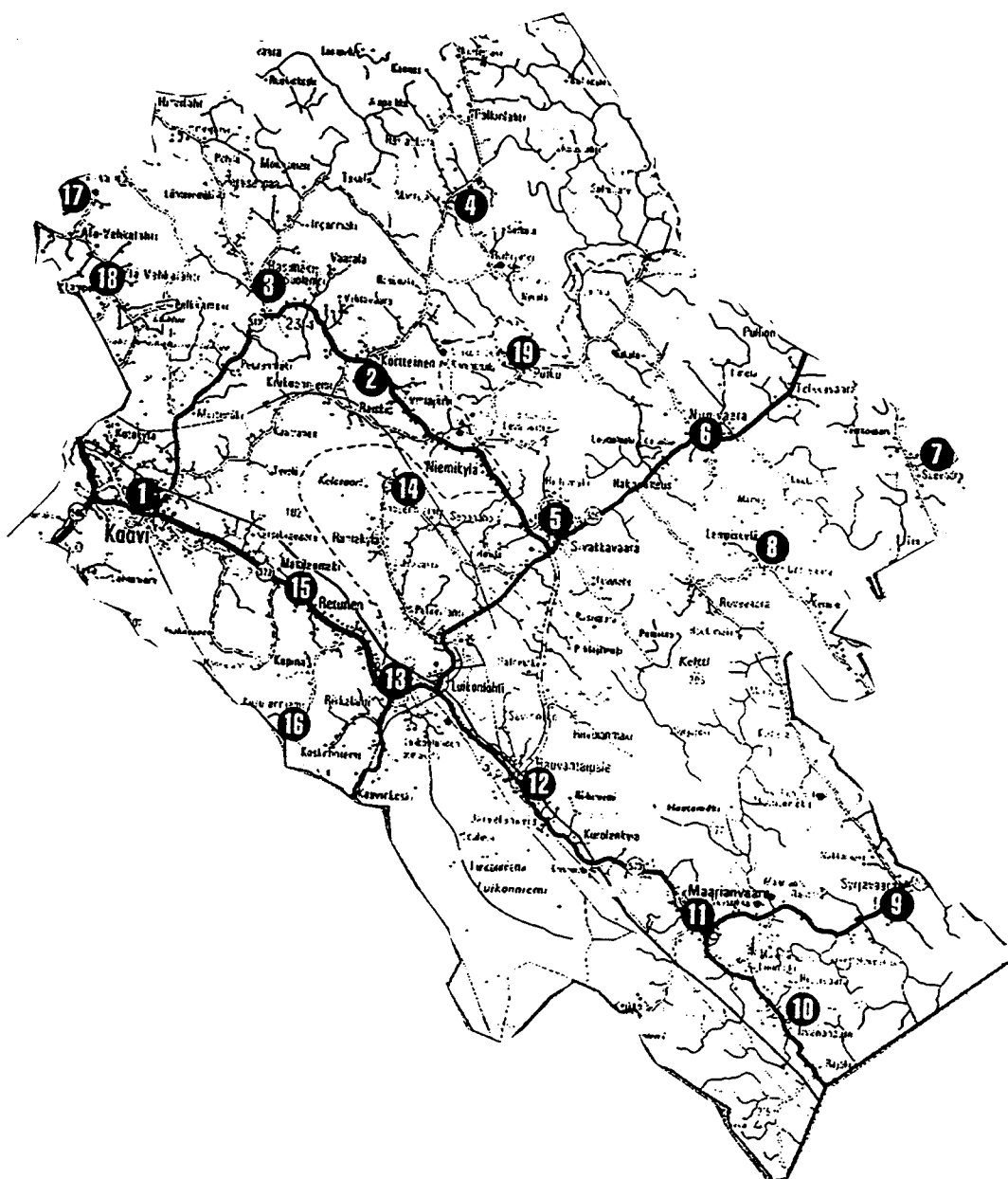
Liite 2 Kaavin kunnan koulujen oppilasmäärät 1876-1996

Vuosi	Kaa	Maa	Siv	Kor	Lui	Veh	Ras	Män	Ret	Rov	Rau	Aho	Suo	Nii	Luu	Syr	Yläv	Kos	Pot	YA
1876	59																			
1880	55																			
1885	48																			
1890	61																			
1895	89	53																		
1900	76	36	42																	
1905		25	26	28	43	27														
1910	51	36	48	38	43	59														
1915		37	42	33	43	34														
1920	75	48	51	70	73	46	60													
1925		39	61	68	76	76	61	62												
1930	112	58	74	70	95	67	52	50												
1935			82	62		74		58	81	43										
1940	136	55	127			76	91	55	114	100	92	31	26	40						
1945		62	96	73	85	43	100	55	98	95	72	38	24	48		36	49			
1950	115	60	73	77	57	37	101	75	74	93	71	49	24	64	34	33		31		
1955	142	44	64	60	64	27	112	60	65	84	64	58	26	74	39	39	56	24	51	
1960	168	42	61	63	64	27	93	56	54	65	58	67	26	81	33	43	49	41	37	
1965	155	29	46	50	53	15	53	57	46	52	38	52	15	61	37	27	47	34		
1970	122	55	33	41	43		23	45	32	25	24	34		45			31	30		
1975		40	20	25	78		21	17	30	14				46			19			336
1980	170	31	16	22	67		14	12	19	21				29			16			263
1985	152	29		10	39		12	22	11	19				23			9			200
1990	166	21		15	43		7	16	19	21				11			14			154
1995	134	23		25	41		19		23	23				18						168

Lähde: Koulujen vuosikertomukset

Liite 3 Kartta Kaavin kunnasta ja koulujen sijaintipaikoista

1 Kirkonkylän koulu	3 Rasimäen koulu
2 Kortteisen koulu	5 Sivakkavaaran koulu
4 Mäntyjärven koulu	7 Suovaaran koulu
6 Niinivaaran koulu	9 Syrjävaaran koulu
8 Rovevaaran koulu	11 Maarianvaaran koulu
10 Luumäen koulu	13 Luikonlahden koulu
12 Rauantaipaleen koulu	15 Retusen koulu
14 Ahosenniemen koulu	17 Vehkalahden koulu
16 Kosulanniemen koulu	19 Potkun koulu
18 Ylä-Vehkalahden koulu	

LÄHTEET

1. ARKISTOLÄHTEET

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA)

Kaavin pitäjän- ja kirkonkokousten pöytäkirjat 1836-1862

Kaavin pitäjänkokousten pöytäkirjat 1862-1877

Kirkon ja kirkkoraadin kokousten pöytäkirjat 1877-1889;1890-1913

Kaavin seurakunnan kirkon arkisto (KKiA)

Rovastin- ja piispantarkastusten pöytäkirjat 1752-1972

Kirkolliset kuulutukset ja ilmoitukset 1881-1889

Kinkeripäiväkirja 1881-1890

Rippilasten luettelo 1881-1911

Kiertokoulujen nimiluetteloita 1895-1905

Kaavin kirkonkokousten pöytäkirjat 1914-1948

Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919-1948

Kaavin kunnan arkisto (KKuA)

Kaavin kuntakokouksen pöytäkirjat 1891-1903, 1904-1909, 1910-1913, 1913-1920, 1920-1927,
Kunnanvaltuuston pöytäkirjat 1927-1931, 1931-1935, 1941-1943, 1944-1947, 1949-1950, 1951-
1953, 1954-1956, 1957-1960, 1961-1964, 1965-1968, 1969-1972, 1987-1988, 1991-1992, 1993-1994

Kansakoululautakunnan pöytäkirjat 1950-1963, 1963-1973

Koululautakunnan kirje 1987.

Kaavin kansakoulun johtokunnan kokousten pöytäkirjat 1876-1921

Kaavin kansakoulun poikaosaston päiväkirja 1876-1880

Kaavin kansakoulun päiväkirja 1880-1887

Kaavin kansakoulun opetussuunnitelmat, lukujärjestykset ja tuntijaot 1892-1950

Kaavin kansakoulu, kansakouluntarkastajien kirjeet 1907-1973

Kaavin yläasteen työsuunnitelma 1989-1990, 1993-1994; opetussuunnitelma 1995

Kaavin kuntakohtainen koulutussuunnitelma v.1995

Kansakoulukokous v.1956

Koulusuunnittelutoimikunnan pöytäkirjat 1971-1977

Kirkonkylän kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1922-1930

Kirkonkylän koulun tilastojen toisteet 1876-1973

Kirkonkylän koulun vuosikertomukset 1891-1973

Kirkonkylän koulun 3. ja 4. luokkien päiväkirjat 1938-1941

Kirkonkylän koulun nimi- ja arvostelukirja 1888-1926

Kirkonkylän koulu, kouluhallituksen kirjeet 1900-1948

Kirkonkylän ala-asteen opetussuunnitelma v.1995

Ahosenniemen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1936-1945, 1945-1955

Kortteisen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1922, 1922-1930

Kortteisen koulu, kansakouluntarkastajien kirjeet 1902-1973; muiden viranomaisten kirjeet 1933-1973

Kortteisen kansakoulun opetussuunnitelmat 1905-1973

Kortteisen koulun vuosikertomusten toisteet 1904-1946

Kortteisen ala-asteen opetussuunnitelma 1995-1996

Kosulanniemen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1973

Luikonlahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1913-1956, 1956-1960

Maarianvaaran koulun vuosikertomusten toisteet 1896-1973

Maarianvaaran ala-asteen opetussuunnitelma v.1995

Mäntyjärven koulun johtokunnan pöytäkirjat 1922-1933, 1933-1940, 1961-1965

Niinivaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1935-1945, 1965-1973

Potkun kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1957-1968

Rasimäen koulu, kunnan viranomaisten kirjeet 1913-1937

Rasimäen ala-asteen työsuunnitelma 1993-1994
 Rauantaipaleen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1931-1940
 Rauantaipaleen koulun vuosikertomusten toisteet 1931-1972
 Retusen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1925-1935, 1966-1972
 Rovevaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1961-1967, 1985-1993
 Sivakkavaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1909-1913, 1913-1919, 1919-1924
 Sivakkavaaran kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1984
 Sivakkavaaran kansakoulun vuosikertomusten toisteet 1899-1972
 Suovaaran koulun vuosikertomukset 1937-1966
 Syrjävaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1950-1960, 1966-1969
 Vehkalahden kansakoulun johtokunnan pöytäkirjat 1907-1912, 1913-1924
 Vehkalahden kansakoulun vuosikertomukset 1905-1967
 Ylä-Vehkalahden kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1985
 Ylä-Vehkalahden koulun johtokunnan pöytäkirjat 1985-1993
 Kaavin kansalaiskoulun johtokunnan pöytäkirjat 1966-1968
 Kaavin kansalaiskoulun opettajakunnan pöytäkirjat 1965-1973
 Kansalaiskoulun opetussuunnitelman vuositarkiste 1958-1959
 Kunnallisen keskikoulun johtokunnan pöytäkirjat 1963-1968
 Kunnallisen keskikoulun opetussuunnitelma v.1963
 Kunnallisen keskikoulun vuosikertomukset 1966-1967
 Valtion muiden viranomaisten kirjeet 1886-1953
 Kansakouluntarkastajien kirjeet 1945-1961

Rasimäen koulun arkisto (RaKA)

Rasimäen kyläkokouksen pöytäkirjat 1913
 Rasimäen koulun johtokunnan pöytäkirjat 1916-1928, 1929-1950, 1951-1957, 1958-1962
 Rasimäen kouluneuvoston pöytäkirjat 1973-1985
 Rasimäen ala-asteen johtokunnan pöytäkirjat 1985-1990, 1990-1995
 Rasimäen koulun opetussuunnitelmien vuositarkisteet 1974-1996
 Kirkollisasiain toimituskunnan lähete nro104

Maarianvaaran koulun arkisto (MaKA)

Maarianvaaran koulun johtokunnan pöytäkirjat 1917, 1945-1950, 1951-1979

Kortteisen koulun arkisto (KoKA)

Kortteisen koulun kouluneuvoston pöytäkirjat 1980-1987

2. VIRALLISJULKAISUT

Suomen virallinen tilasto SVT X Kansanopetus 1872-1883, 1883-1889, 1895-1898, 1898-1902, 1902-1906, 1909-1912, 1919-1920.

Kaavin kunnan kunnalliskertomukset v. 1937, 1952, 19556, 1957, 1958.

3. KIRJALLISUUS

ALLARDT, Erik, Kansakoulu yhteiskunnallisena kehitystekijänä. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
FORSBERG, Juha, Juankosken koululaitoksen historia 1862-1992. Juankoski 1992.
HALILA, Aimo, Suomen kansakoululaitoksen historia I-IV. Turku 1950.
HEPORAUTA, F.A., Suomen kansakoululaitoksen historia. Helsinki 1916.

- ISOLAURI**, Heikki, Kansakoulujen lakkaaminen suomenkielisissä maalaiskunnissa 1958-1976. Turun yliopisto kasvatustieteenlaitos A 70. Turku 1980.
- ISOSAARI**, Jussi, Suomen kansakoululaitoksen rakenne ja kehitys. Keuruu 1973.
- JÄRVI**, Lauri, Kansakoulunopettajain järjestöharrastuksista. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
- KANERVA**, Reino, Kunnallinen keskikoulu kansakoulun osana. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
- KAURANNE**, Jouko, Alakansakoulumme vaiheita. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
- KARTTUNEN**, Toivo J., Iltajätke-opetuksesta 2- ja 3-vuotiseen kansalaiskouluun. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
- KIVINEN**, Osmo, Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800-1900-luvuilla. Turku 1988.
- LESKELÄ**, Sulo, Opin sauna, Luikonlahden koulu 1902-1992. Juankoski 1992.
- LÖNNBECK**, Gustaf, Suomen kansakoulujen matrikkeli 1880. Helsinki 1880.
- MANNINEN**, Ilmari, Liperin seurakunnan historia Ruotsin vallan aikana. Helsinki 1917.
- MELIN**, Vuokko, Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866-1921. Turku 1977.
- MIETTINEN**, Tauno, Katsaus Kaavin kunnan kansakoulutoimintaan 1876-1951. Kuopio 1951.
- NURMI**, Veli, Koulunuudistusten taustatekijöitä I. Yleissivistävä koulutus 1856-1872. Helsinki 1977.
- NURMI**, Veli, Kansakoulusta peruskouluun. Juva 1989.
- OITTINEN**, R. H. Koulujärjestelmän kehittyminen. Kansakoulu 1866 - 1966. Keuruu 1966.
- PALHO**, Antero, Kaavin seurakunta 300-vuotias. Kuopio 1953.
- SALOHEIMO**, Veijo, Pohjois-Karjalan historia III 1722-1809. Joensuu 1980.
- SALOKAS**, Eino, Liperinpitäjän historia 1809-1930. Helsinki 1930.
- SOIKKANEN**, Hannu, Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Helsinki 1966.
- SOMERKIVI**, Urho, Kansakoulun johtokunta ja kansakoululautakunta. Helsinki 1958.
- SOMERKIVI**, Urho, Peruskoulu: Synty, kehittyminen ja tulevaisuus. Vantaa 1983.
- TUOMI**, Maija-Liisa, Suur-Liperin historia. Joensuu 1984.
- WERKKO**, Kaarlo, Matrikkeli Suomen kansakouluista ja kansanopistoista I kevätlukukaudella 1893. Pori 1893.
- WERKKO**, Kaarlo, Suomen pikku- ja kiertokoulujen matrikkeli ynnä pikku- ja kiertokoulujen opettajista tiedonantoja. Helsinki 1909.

4. PAINAMATTOMAT JULKAISUT

- EVIJÄRVI**, Pentti, Kaavin kunnan koulutoimi satavuotias. Satavuotisjuhlassa esitetty historiikki. 1976 Kaavi.
- KOIVISTOINEN**, Jaana, Suureen adressiin osallistuminen Nilsiä, Kaavin ja Tuusniemen kunnissa. Proseminariesitelmä 1992 Jyväskylän yliopiston historian laitoksella.
- Rauantaipaleen** koulun historiikki. 1940 Kaavi.
- RÄSÄNEN**, Seppo, Maarianvaaran koulun historiikki, 28.5.1995 Kaavi.
- TIKKANEN**, Kristiina, Lakisääteisen kansanopetuksen toteutuminen Pohjois-Savossa vuoden 1898 piirijakoasetukseen saakka. Suomen historian pro gradu työ Jyväskylän yliopistossa 1993.

5. SANOMALEHDET

- Koillis-Savo 1969, 1970, 1971, 1973, 1995.
Savo - Karjala 1901
Savon Sanomat 1995

6. HAASTATTELUT

- Maisa ja Jorma Huikuri 22.1.1996
Martta Hyvönen 4.1.1996
Heli Komulainen 24.6.1996
Aulis Mustonen 3.1.1996

Eino Mustonen 29.12.1995
Reijo Nykänen 7.8.1996
Elvi Parviainen 28.12.1995
Katri Rissanen 28.6.1996